МЕЖДУНАРОДНЫЙ ДВУЯЗЫЧНЫЙ РУССКО-АРМЯНСКИЙ ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛ

Գործարար
ГОРЦАРАР

АПРЕЛЬ-ИЮНЬ № 4-6 (120-122) 2009 г.

Продержаться 10 лет, не потеряв лица!

➲2

Продержаться 10 лет, не потеряв лица!

Русско-армянский журнал «ГОРЦАРАР» – издание по-своему уникальное. Редкий российский регион может похвалиться чем-либо подобным.

Десять лет в житейском смысле – срок не очень большой. В этом возрасте маленький человечек идёт в четвёртый класс школы. Однако «ГОРЦАРАР» с первого же своего номера вырос из коротких штанишек.

Теперь уже очевидно, что журнал подтвердил своё право на существование, нашёл своего постоянного читателя.

Произошло это во многом благодаря энергии и целеустремлённости его главного редактора Ваграма Бекчяна, высокому профессионализму сотрудников журнала «Горцарар»: Розы ГУЛЯН, Сергея КОСЕНЮКА, Елены ХАЧИКЯН, Левона ХАЧАТРЯНА, Романа ЯКОВЛЕВА, Михаила ВДОВИНА, Ромена ИСПИРЯНА, Галины МАЙНГАРДТ, Екатерины ЕМЕЛЬЯНОВОЙ, Гаяне ХЛГАТЯН, Маргариты МАРЕНИНОЙ, Екатерины СЕМЁНОВОЙ и других, своевременной помощи сотрудников посольства Армении в России, а также всемерной и всесторонней поддержке проекта со стороны Самвела Карапетяна и Васпурака Погосяна. И конечно же своими «золотыми перьями» проект поддержали талантливые авторы журнала, к числу которых относятся: Алексей ЗОЛОТИН, Евгений СМИРНОВ, Арсентий СТРУК, Сергей ПИТИРИМОВ, Левон ХАЧАТРЯН, Ашот САГРАТЯН, Роберт БАБЛОЯН, Крикор МАЗЛУМЯН, Сираван СЕВУНИ, Арарат ПАШАЯН, Валтер ТОРОСЯН, Гагик АНТОНЯН, Михаил АТАКЯН, Норайр АРЗУМАНЯН, Грант БАГДАСАРОВ, Арсен РАФАЕЛЯН, Хорен ГАСПАРЯН, Виктор ВАГАНЯН...

Кто он, Ваграм БЕКЧЯН?

Бекчян Ваграм Владимирович родился 11 июля 1960 года в Кировакане. Трудовую деятельность начал в 1981 году после окончания физмата Кировоканского педагогического института в Дзорагюхской основной школе Гугарского района Армянской ССР. Хорошая подготовка, педагогический талант и отличные навыки руководителя позволили ему вскоре стать завучем, а затем и директором школы.

В 1994 году Бекчян переехал в Калугу, где работал на АООТ «Калужанка». В 1996 году успешно завершив обучение в Бизнес-школе и получив сертификат «Менеджера предприятия малого и среднего бизнеса», был принят в ООО «ВинТекс» на должность главного менеджера.

С 1999 года возглавил международный двуязычный журнал «Горцарар» и приложение к нему – газету «Доброе утро!». В 2000 году организовал и возглавил издательский Дом «Шагаэ».

Ваграм Владимирович составил и издал «Русско-армянский; армяно-русский словарь», «Русско-армянский разговорник», «Познать мудрость» – армяно-русский вопросник для детей», «Мир имен» и другие книги, способствовавшие развитию русско-армянской дружбы.

Ваграм Владимирович является членом Союза журналистов России с 2008 года. Награждён медалью «90 лет Сардарапатской битвы», памятной медалью имени журналиста, борца за свободу слова и справедливость ГРАНТА ДИНКА.

Бекчян ведет большую общественную работу. Он является членом Совета при Губернаторе Калужской области по координации деятельности национально-культурных объединений, членом Совета Калужского регионального отделения Общероссийской общественной организации «Союз армян России», членом Общественного Совета Управления внутренних дел по Калужской области, членом Общественно-консультативного Совета при УФМС России по Калужской области.

Ваграм Владимирович принимает активное участие в решении различных проблемных вопросов и успешно сотрудничает с областным отделением международного общественного фонда «Российский Фонд Мира».

О нас самих и о делах калужских

– Ваграм-джан, юбилей – не просто возраст. Юбилей – это хороший повод для двух друзей, каковыми мы с тобой давно являемся, посидеть вместе за рюмкой доброго армянского коньяка и обсудить все мировые проблемы. Начнём разговор?

– Давай сначала волшебного напитка пригубим...

– ...Итак, твой издательский проект называется «Горцарар». Как это слово переводится на русский?

– «Горцарар» значит **деловой**, **дельный**, **деятельный**.

– По тебе и видно. Ты – нормальный такой трудоголик.

– Да, это так. Но на первом месте у меня всё же – семья.

– Считаешь ли ты справедливой известную формулу: чтобы быть успешным, надо оказаться в нужное время в нужном месте?

- Нет, просто надо быть максимально честным перед самим собой и перед тем делом, которое ты делаешь. Настоящим журналистом ничто и ничто не должно верховодить.

– Слабости в самом себе усматриваешь?

– Я излишне идеализирую людей. Понимаю, конечно, что все мы далеки от совершенства, но все равно идеализирую.

Я – человек крайностей. Как, собственно, и любой другой представитель моего народа.

– Легко ли быть армянином в Калуге?

– Калуга всегда была многонациональным городом, поэтому с коренными калужанами я чувствую себя вполне комфортно, общаюсь с ними на равных.

– А не размывается ли вдали от исторической родины твоя «армянская сущность»?

– Уже 15 лет в Калуге я всеми силами стараюсь её не утратить. В жизни ведь можно отказаться от многого, но только не от принадлежности к своему народу. Ког-да человек забывает об этом, он теряет главное в жизни.

Но я уверен, что нужно всегда оставаться ещё и ЧЕЛОВЕКОМ, чтобы твоему народу не было за тебя стыдно!

– Есть ли у тебя в Калуге русские друзья?

– У меня их больше, чем армян. Это естественно. И я всегда чувствую большую моральную поддержку с их стороны.

Кроме русских, у меня целая армия и друзей нерусских. Это руководители национально-культурных образований, журналисты, писатели, врачи, шахматисты...

– Как ты их выбираешь?

– Все они – очень порядочные и честные.

– С точки зрения калужанина, каковым ты являешься уже много лет, какие хорошие и какие неприятные черты есть в жителях нашего города?

– Я таковых не нахожу. Точнее, я стараюсь видеть в людях только хорошее. А недостатки есть у всех – кстати, вне зависимости от национальности.

– Главное достоинство русских – душевность, способность к состраданию и сопереживанию, стихийность и широта натуры, умение рождать прорывные идеи. А главный недостаток – безалаберность, пьянство и почти повсеместное неумение доводить начатое до конца.

Но каковы, по-твоему, плюсы и минусы армян?

– Лучше я расскажу анекдот.

У «Армянского радио» спрашивают:

« Какой народ самый умный?»

«Спасибо за комплимент!»

2➲

– Не из этой ли серии и легенда о том, что именно в Эчмиадзине хранится то самое «копьё судьбы», которым был пронзён Иисус Христос?

– Даже не сомневайся! Если мы, армяне очень захотим, то сможем предъявить миру и видеозапись крещения Спасителя.

Есть идея? Нет идеи...

– А если серьёзно?

– Если серьёзно, то нам, армянам, не хватает национальной идеи, служение которой должно стать смыслом жизни любого уважающего себя народа.

– Я этот упрёк и русским бы тоже адресовал. А заодно и Государству Российскому, у которого амбиций много, а подобающей великой стране идеологии, увы, нет... Отсюда и парадоксы нашей действительности.

С одной стороны, мы стимулируем рождаемость, выплачиваем материнский капитал, а с другой – закрываем глаза на то, что детям и подросткам продают алкоголь в палатках и магазинах, что развращают их всякими «Домами-2».

Для чего тогда детей рожаем? Кого из них растим? И разве это сбережение народа?

Так – практически во всём. Я уже не говорю про борьбу с коррупцией, с которой мы в отличие от китайцев уже лет 20 разобраться никак не можем.

– Ты прав. Жажда наживы – а сейчас она стала смыслом жизни для многих, все эти богатства мирские – яхты, дома, машины, бриллианты, – не может и не должна быть главным в жизни. Главное – национальная идея, сплоченность народа вокруг неё.

И вера в Бога. Если Он позволил нашим дойти до XXI века, несмотря на роковые события истории, то теперь, когда Он столько сил на это потратил – мы не должны самоуничтожаться как нации.

Когда деньги становятся целью жизни, они губят человека. Да что там, целую страну могут уничтожить! Христианская Византия тому пример.

Спасение души – только в добрых делах, в жизни не ради себя, а ради других.

– Политикам бы про это помнить, депутатам...

– Я, к счастью, не политик. Поэтому мне судьба России небезразлична. Не только потому, что я в ней живу, что являюсь гражданином этой страны. Сильная Россия – это благо для маленькой Армении.

– Наверное, армяне сожалеют о распаде Советского Союза? Или жить отдельной страной лучше?

– По свету нас разбрелись миллионы... Я лично о крахе СССР сожалею. Оба моих деда были основателями Советского Союза – страны, в которой каждый человек мог планировать своё будущее. Бесплатная учеба, бесплатное лечение, социальное государство не по Конституции, каковым нынче считается Россия, а на деле... Была вера в лучшее, а не так, как сейчас, когда человек не знает, что будет завтра...

Сегодня армяне хотят только одного – жить в мире со своими соседями.

– Над чем сейчас работаешь?

– Над экономическим русско-армянским словарем (рынок, бизнес, коммерция, экономика).

– Слышал, задумал переиздавать Ашуг Дживани?

– Все верно. Книга почти готова, остается сдать её в печать. Жаль, что затаскано сегодня это слово – исповедь. Но пытаясь выразить существо и суть поэзии Дживани, лучше и не скажешь... Когда творил Дживани, мир был совершенно иным: еще не было слышно гула самолетов, ослики медленно несли непомерно тяжелый груз, жизнь текла размеренно и сонно.

Дживани дорог мне своей великой жизнеутверждающей поэзией, гимном всепобеждающей любви, защитой справедливости, тем, что сеял любовь. Любя радость, он писал с болью, потому что считал: у простых людей на каждом шагу отнимают счастье.

Удивительно, как современна эта мысль и сегодня!

Как дни зимы, дни неудач недолги тут:
придут – уйдут.
Всему есть свой конец, не плачь! - Что
бег минут? Придут-уйдут.
Тоска потерь пусть мучит нас, но верь,
что беды - лишь на час:
Как сонм гостей, за рядом ряд, они снуют:
придут-уйдут.
Обман, гонение, борьба и притеснение племен,
Как караваны, что под звон в степи идут:
придут-уйдут.
Мир – сад, и люди в нем цветы! Но много
в нем увидишь ты
Фиалок, бальзаминов, роз, что день цветут:
придут-уйдут.
Итак, ты, сильный, не гордись! Итак, ты,
слабый, не грусти!
События должны идти, творя свой суд, -
придут-уйдут!
Смотри: для солнца страха нет скрыть в
тучах свой палящий свет,
И тучи на восток спеша, плывут, бегут:
придут-уйдут.
Земля ласкает, словно мать, ученого;
добра, нежна;
Но диких бродят племена, они живут:
придут-уйдут.
Весь мир - гостиница, Дживан! А люди -
зыбкий караван!
И все идет своей чредой: любовь и труд
придут-уйдут!

Или вот:

Из когтей орлиных
Глупый воробей
Вырвать мясо хочет,
Храбрый дуралей!

Видно, срок подходит
Воробьиных дней,
Что с орлом воюет...
Ну и дуралей!

«Кадры» из жизни

– Вспомни самый трагический и самый счастливый «кадр» своей жизни...

– Полагаю, что о трагическом вообще говорить не следует, потому что горем поделиться невозможно, горе надо пережить самостоятельно, в одиночестве. А вот радость – совсем другое дело.

Первый такой яркий «кадр» – знакомство с моей первой учительницей Гюлнарой Карапетян. Благодаря ей я познакомился с армянским алфавитом, начал писать и читать...

Другой – вступительный экзамен в институте, по физике экзамен и поступление ... Мне было тогда 17 лет.

Ещё счастливый «кадр» – золотая свадьба дедушки и бабушки. Мне было тогда 19 лет.

Мотаем киноплёнку дальше...

Вот – моё знакомство с прекрасном человеком Нориком Григорьевичем Карапетяном, благодаря которому я начал заниматься изданием газет.

А это – моя встреча с Самвелом Саркисовичем Карапетяном. Я не видел в жизни более цельного, организованного и внимательного к человеческим проблемам человека. Ему было интересно решительно все, что касалось судьбы армян, проживающих в Калуге, Калужской области... Он умеет слушать, делать выводы. Когда был создан «Горцарар», именно Самвел Саркисович убедил меня, что журнал должен быть цветным, международным, двуязычным, русско-армянским. После этого был создан целый Издательский Дом «Шаганэ», который печатает книги, газеты и собственно «Горцарар».

Но к самым счастливым событиям-«кадрам» из своей жизни я отношу тот день, когда на праздновании 1700-летия

➲4

«За десять лет на страницах журнала выступили более тысячи авторов, верных наших друзей, – *отметила заместитель главного редактора журнала Роза Гулян.* – С 2008 года появилась необходимость в новой рубрике СЛЕДЫ ДРЕВНИХ АРМЯН».

Дорогой Ваграм! Тронут до глубины души... Сегодня трое моих друзей пролистали журнал «Горцарар» и просили передать тебе привет за мужество и ум... Желаю продержаться ещё 10 лет и не потерять лица! Более того, прибавить в содержательности...
Ашот САГРАТЯН

принятия христианства в Армении – в 2001 году в Эчмиадзине – епископ Езрас крестил мою дочку, пятилетнюю Шаганэ. Крещение состоялось по всем канонам Армянской Апостольской церкви...

Мы – братья во Христе!

– У меня соседи – армяне. У них двое детей, мальчик и девочка. Мальчик уже ходит в школу и получает по русскому языку пятерки в то время, как некоторые его русские одноклассники по родной речи – троечники.

У армян, что, особые способности к языкам? Или просто мы, русские, в массе своей собственный «великий и могучий» не уважаем?

– Способности у нас одинаковые, но мы уделяем русскому языку и литературе особенное внимание, чтобы и остальные школьные предметы легче было осваивать.

Скажу каламбуром: чем больше человек знает языков, тем он больше человек.

Кстати, характерная черта армянского народа – его преданность родному языку, литературе, духовной культуре. Армяне не забывают, кто они, откуда они, на каком языке говорили их деды и какую мудрость им оставили.

– На стенах калужских домов иногда появляются оскорбительные для армян надписи. Как ты их воспринимаешь? Откуда, по-твоему, вообще берутся авторы подобных граффити?

– Обидно, конечно, когда православный человек, христианин, не понимая значения слова, произносит уничижительно: «Хачики! Понаехали тут!»

Между тем, на самом деле слово «хачик» – вовсе не оскорбление. Ведь «хач» по-армянский – крест, «Хачатур» – мужское имя, переводимое как «Крест дающий». А «хачик» – уменьшительно-ласкательное имя или нательный крестик.

Так что называть армян «хачиками» – это всё равно, что обзывать русских «крестьянами», «христианами».

В России представители моего народа всегда были людьми востребованными: учеными, композиторами, государственными мужами. Польза, которую армяне приносили ей, велика и для всех очевидна.

Ко всему прочему, армяно-российское братство по оружию скреплено во многих войнах против общих врагов.

– А в Армении что-нибудь подобное про русских пишут?

– В Армении на стенах вообще не пишут!

Россию в Армении любят, за событиями, происходящими в ней следят и совершенно искренне сопереживают. Да и русский язык изучают, русское телевидение смотрят... Что бы там ни говорили, но у наших народов – общая судьба.

Вот почему в Армении есть бюджетные школы с обучением на русском. Например, в Фиолетово и Лермонтово, стоящих рядом с селом Маргаовит, где почти 300 лет проживали мои прадеды.

В Ереване ряд ведущих средних образовательных школ с преподаванием на русском языке издавна носят имена великих русских писателей и поэтов – Пушкина, Гоголя, Горького, Чехова, Маяковского.

В Армении можно получить на русском языке и высшее образование. В 1999 году в Ереване был открыт Российско-Армянский (Славянский) университет, являющихся совместным проектом обеих стран. На 6 факультетах в нём обучается более 2000 студентов.

На русском языке ведется преподавание и на 7 факультетах вузов России, действующих в Армении.

Более тысячи лет история армянского народа удивительным образом все теснее и теснее сливалась с российской историей, у истоков которой стояли великая княгиня Ольга и ее внук – киевский князь Владимир-креститель, женой которого в 989 г. после принятия Русью христианства стала византийская принцесса Анна, сестра императора Василия II (армянина по происхождению, из Македонской или Армянской династии), правившего в Византии в 867-1056 гг.

А в Великом Новгороде в XII веке одним из главным святых считался Григорий Просветитель, как звали на Руси «святого Григория, епископа Великая Армения», при котором в 301 году Армения первой из стран мира приняла христианство как государственную религию.

Хочу повторить слова Виктора Кривопускова, президента Российского общества дружбы и сотрудничества с Арменией – «Со времен Киевской Руси в мире не имеется исторических аналогов столь тесной и доверительной преданности, любви, дружбы и сотрудничества, как между народами Армении и России»...

Сергей ПИТИРИМОВ.

Русскому народу не обязательно знать историю Армении – ему надо обратиться к своей истории, и тогда он встанет на защиту Армении, поскольку интересы наших государств всегда совпадали. А от позиции России в карабахском вопросе зависит все...

Геворг ЭМИН.

Журналу «Горцарар» 10 ЛЕТ!

«У каждого свой берег времени»

Ровно 40 лет назад Андрей Битов написал свое культовое произведение «Уроки Армении». Он первый из советских писателей не побоялся произнести слово «геноцид» и осудить его. И ему вняли... Более десяти лет писатель – почетный гражданин Армении и почетный доктор ЕГУ. В университете прошла встреча с Битовым, на которой он был награжден золотой медалью за вклад в развитие русского языка и укрепление русско-армянских связей.

«40 лет прошло, как были написаны «Уроки Армении», и 43 года с того момента, когда я впервые побывал в Армении. Какое же было здоровье у автора, чтобы написать книгу за неделю. Всегда лучше тогда, когда мы моложе. И никак иначе, – грустно-философски начал свое выступление маэстро. – Но сейчас я бы эту книгу не написал. Все нужно делать вовремя. Я считаю, что слово «успех» произошло от слова «успел». Я именно тогда успел!».

Чуть ранее писатель представил газете «Новые Известия» свое эссе – размышления об армянской резне. «О том, когда я впервые услышал слова «резня», «армянская резня», помню абсолютно точно. И мне до сих пор стыдно и отвратительно, что это случилось в 55-м году. То есть, когда мне было уже почти тридцать лет. Мне кажется, слова такого рода каждый человек должен услышать в раннем детстве, чтобы запомнить на всю жизнь и бояться их, как Божьего суда... Я услышал о резне от своего друга – Гранта Матевосяна, он объяснял мне все очень хорошо... но я ничего не понимал. Начал понимать через несколько лет, когда приехал к нему в Армению и заглянул в такую полузапрещенную книгу материалов о резне... Что меня тогда потрясло? Что ошеломило? Для размышлений, для анализа не оставалось места. Это была Книга. Самое большое, что меня поражает, – когда человек или целый народ поднимают свою скорбь и свое достоинство до масштабов великой книги. История замалчивания скорби и достоинства с первого и до сегодняшнего дня продолжается так или иначе. Я вспоминаю, когда «Уроки Армении» проходили печать в нашей цензуре в 1969 году, они вырезали места, где цитировались фашистские инструкции по поводу освещения подробностей Геноцида армян: «Дескать, надо хранить вежливое молчание в этом вопросе». И сейчас, в связи с вхождением Турции в ЕЭС, геноцид 1915-го – последний оплот сопротивления гуманизма... Ветхий Завет смыкается с Концом Света. Армяне, евреи, цыгане, чеченцы – вот чего не может понять цивилизованная Европа – это один, общемировой вопрос. Это люди, существующие несмотря ни на что, и именно этим, быть может, более, чем другие, они завоевали полное право на продолжение своего тысячелетнего существования».

С Грантом Матевосяном он познакомился на сценарных курсах, по окончании которых волею судьбы оказался не в Японии, как предполагалось, а... в менее привлекательной для советского человека Армении. «Кстати, в Японии я до сих пор не был, а в Армении – бессчетное количество раз», - поделился писатель.

Автор собственной «Империи в четырех измерениях» поразмышлял также о том, почему развалилась пятая империя - Советский Союз: «Нет более правдивой вещи, чем язык. Он выдает любую неправду, не прощает ни одного слова. Русский язык прекрасен, он все вынес, переварил и до сих пор является средством общения. Мне особенно нравится, когда всякие «новые европейцы» стараются говорить на английском, тщательно подбирая слова, а после официоза вдруг: «Слушай! Давай поговорим на русском». Не надо утрачивать русский язык. Но империя не распалась бы, если бы было больше внимания к языкам других народностей». И тут же заметил с грустью: «Я не могу похвастаться, что изучил армянский язык. Моя голова не может его вместить». Но вряд ли это является недостатком писателя, сказавшего звонкое Слово об Армении, которое услышал весь мир.

Слушатели вспомнили битовское произведение «Молчание – Слово» и поинтересовались, что же было вначале – Слово или Молчание. «Вначале было знание о Мире, а не Мир, - мудро заметил писатель. - А вот где оно помещалось – в голове Бога или в Космосе – это вам решать. Вначале было не Слово, а Молчание. И первое, что мы издаем в этом мире, - это крик отчаяния или боли...».

«У человека бывают, кроме того, что он написал, еще и поступки. Я не люблю ходить по инстанциям и просить. Но мне пришлось. Так я «пробил» памятник Мандельштаму к его юбилею во Владивостоке. А потом... памятник зайцу, который перебежал Пушкину дорогу», - сказал писатель, памятуя свое легендарное произведение «Пушкинский дом», мораль которого в том, что у каждого в судьбе есть свой заяц. Он еще много размышлял о веке, о человеке и времени. «Время так быстро бежит, когда опаздываешь. И так долго тянется, когда ждешь. Но у каждого свой бег времени, свой век, свое измерение», - закончил свое выступление Битов под аплодисменты.

Елена ШУВАЕВА-ПЕТРОСЯН.

Среди лучших ресурсов Рунета

Интересная новость: в каталог «500 лучших литературных ресурсов Рунета» в раздел «Национальная литература. Восток» вошли сразу три армянских сайта на русском языке «Армянский фольклор», «Коллекция армянского фольклора», «Страна Маштоца. Армянская литература». Правда, заслуги в этом Армении и, в частности, Министерства культуры здесь нет, так как сайты созданы на российской базе армянскими энтузиастами, благодаря которым с армянским фольклором на русском языке познакомилось небывалое количество людей.

В самом начале своего развития в литературном Интернете найти что-либо было чрезвычайно сложно. В конце XX века даже выпускались бумажные каталоги, в которых описывались имеющиеся сетевые ресурсы. Потом в электронном пространстве появились Интернет-каталоги, из которых выросли поисковые системы. С их появлением, казалось бы, вопрос поиска информации был решен. Но, увы, искать и находить в Интернете по-прежнему непросто. Для того, чтобы облегчить современным пользователям поиск информации, чтобы вывести к широкой публике не владеющих «оптимизацией» литераторов, творческой группой под руководством известного специалиста в области рекламы и рубрикации Александра Назайкина был разработан проект «500 лучших литературных ресурсов Рунета». Фактически, это бесплатный каталог, пополняемый и организуемый в ручном режиме, что позволяет избегать мусора и быть релевантным человеческим запросам. Также это и определенный срез современного литературного рынка, его состояния, количества и качества авторов, издательств, магазинов и т. д.

Ресурсы для каталога отбираются вручную, на основе субъективного впечатления, которое, однако, основывается на критериях популярности сайта, качества содержания, удобства навигаций, дизайна, скорости загрузки и т. д.

На сайте «Армянский фольклор» можно найти переведенные на русский язык армянские поговорки и пословицы, загадки и сказания. Кроме этого, на сайте можно познакомиться и оценить мудрость загадок, узнать о поверьях, поучениях и сказаниях.

Не менее богата и интересна «Коллекция армянского фольклора». Сайт «Страна Маштоца. Армянская литература» знакомит читателей не только с фольклором, классиками армянской литературы, но и современными писателями.

Елена ШУВАЕВА-ПЕТРОСЯН.

ЧЕЛОВЕК НА ВСЕ ВРЕМЕНА

Промышленник, строитель, меценат, благотворитель
Александр МАНТАШЕВ

Рассказывают, что на одном из благотворительных вечеров в Тифлисе сын известного промышленника Александра Манташева пожертвовал весьма большие деньги. Пожертвование самого предпринимателя было куда скромнее. Организаторы вечера упрекнули богача в том, что щедрость его сына намного превзошла его собственную. «Что же тут удивительного, - ответил тот, - он – сын миллионера Манташева. А мой отец был скромным торговцем».

В таком утверждении (если, конечно, эта история не выдумана, как многие другие об овеянном легендами Манташеве) есть доля лукавства. Купца Ованеса Манташянца можно было назвать скромным разве что на фоне его единственного сына – владельца одного из самых крупных состояний во всей Российской империи, миллионера, мецената и просто грандиозного человека, родившегося в Тифлисе в 1842 году. Некоторые источники, впрочем, называют датой рождения Александра Ивановича Манташева 1849-й, и, если верить им, нынешний год оказывается юбилейным.

Детство и юность Александра Манташева прошли в персидском городе Тавризе, где семья занималась мануфактурной торговлей. В 1869 году молодой человек был направлен отцом в крупнейший европейский центр производства мануфактуры – Манчестер и стал поставлять товар прямо оттуда. Работая самостоятельно, пытливый начинающий предприниматель не только досконально изучил хитросплетения международного бизнеса, но и приобрел европейский лоск, приобщился к английской культуре и, с детства одинаково хорошо говоря на армянском, грузинском и русском языках, овладел также английским, французским и немецким.

Через 3 года Манташевы возвращаются в Тифлис, открывают на первом этаже гостиницы «Кавказ» на Эриванской площади сначала один магазин тканей, затем – второй и начинают оптовую торговлю мануфактурой. Дела, видимо, шли недурно, поскольку после смерти отца в 1887 году Александр Манташев наследовал весьма солидный капитал – 200 тысяч рублей. Он умело распорядился им, скупив большую часть акций Тифлисского центрального торгового банка и став в нем главным пайщиком, а затем – и председателем административного совета. Это единственное на Кавказе финансовое учреждение, акции которого котировались на Санкт-Петербургской бирже, задавало тон во всем регионе. И его операции позволили Александру Ивановичу существенноприумножить состояние. В начале 1890-х годов он – уже респектабельный финансист, купец Первой гильдии и гласный Городской думы Тифлиса. Но Манташев не был бы собой, если бы остановился на этом: натура неугомонного авантюриста толкала его к новым свершениям и новым прибылям, которую в то время, как, впрочем, и в наше, могла принести добыча и переработка нефти.

Это была эпоха становления мирового нефтяного бизнеса. Черное золото сулило невероятные доходы и открывало грандиозные перспективы тем, кто осмеливался вложить в него средства и был способен умело управлять делами. Убыточные скважины, купленные Манташевым вместе с другим легендарным бизнесменом Микаэлом Арамянцем, вскоре начали приносить баснословные деньги. Фирма Манташева строит в Баку заводы по производству керосина и смазочных масел, морскую пристань и элеватор для перекачки нефти и мазута на суда. В Батуми ей принадлежат нефтехранилище и завод, выпускающий тару, в Забрате – механическая мастерская, в Одессе – нефтеналивная станция и 100 вагонов-цистерн, циркулирующих по юго-западным железным дорогам империи. Два танкера, приобретенные Манташевым в Англии, поставляют нефть в страны Средиземного моря, а также в Индию, Китай и Японию.

Энергия этого человека неуемна. Очевидцы рассказывали, что перед покупкой нефтяных приисков Манташев сам приезжал туда в окружении геологов, нефтяников и инженеров, осматривал участки, задавал бесчисленные вопросы, щупал землю, даже нюхал ее, узнавал о состоянии соседних скважин. Потом останавливался и, ткнув тростью, говорил: «Бурите здесь». Понять, почему выбиралась именно эта точка, было невозможно. Но Манташев не ошибался. Всякий раз, когда начинали бурить в указанном месте, из земли бил фонтан. Однако при таком даре безошибочно чувствовать нефть Манташев очень считался с достижениями науки и техники, высоко ценил людей, обладающих глубокими знаниями, и всегда консультировался с ними. В частности, он не раз обращался за советами к великому химику Дмитрию Менделееву. И при этом, как вспоминает его главный бухгалтер, в коммерческих делах старался держать под контролем каждую мелочь. Ни одна бумага не выходила в делопроизводство без его личной резолюции: «Астцов» («С Богом»).

В 1899 году тифлисский капиталист основал торговый дом «Ал. Манташев и Ко», представительства, конторы и склады которого сразу же открылись в Смирне, Салониках, Константинополе, Александрии, Каире, Порт-Саиде, Дамаске, Марселе, Лондоне, Бомбее и Шанхае, а вскоре стал акционером ряда мировых нефтяных компаний. В 1904 году по добыче бакинской нефти «Дом Манташева» уступал только компании «Братья Нобель» и «Каспийско-Черноморскому обществу», во главе которого стояли братья Ротшильды.

⊃7

⊃6

Манташев поддержал идею Менделеева использовать новые, более дешевые пути транспортировки нефти и предложил финансировать сооружение нефтепровода Баку-Батуми. Так, за десять лет (1897-1907 годы) им был построен первый в мире 835-километровый нефтепровод. Александра Ивановича в глаза и за глаза стали называть нефтяным королем. В первые годы XX века по объему основного капитала в 22 миллиона рублей компания Манташева была одной из самых крупных, а по некоторым данным и самой крупной среди промышленных компаний Российской империи. В 1908 году этот миллионер - действительный статский советник, почетный блюститель Манташевской торговой школы, член попечительского совета Тифлисского коммерческого училища, член дирекции губернского попечительского комитета тюрем, почетный попечитель Тифлисской гимназии, член Совета кавказского попечительства императрицы Марии Александровны о слепых... И многочисленные попечительские должности были для него отнюдь не простой формальностью.

Тут надо вспомнить о тифлисских традициях благотворительности, которая культивировалась в городской элите. Детские сады, школы, больницы, жилые дома, бани строились и безвозмездно передавались городу меценатами, которые вкладывали немалые деньги в культуру в самом широком смысле слова, покровительствовали деятелям искусств. Их усилиями Тифлис постоянно благоустраивался, множество неимущих людей получали безвозмездную медицинскую помощь, пожилым обеспечивалась достойная старость. А сотни молодых небогатых горожан благодаря такой поддержке смогли получить хорошее образование. К этой благородной деятельности привлекалось и «широкое население». Благотворительные балы, концерты, гулянья, распродажи, ярмарки, вечера были в порядке вещей.

По сложившейся традиции, каждый год в апреле обязательно устраивался красивый весенний праздник «День белого цветка». Дамы и барышни из богатых семей ставили на улице столы и раскладывали на них букеты ландышей и подснежников, предназначенные для продажи. Каждая старалась продать цветы подороже. Все вырученные деньги передавались в помощь неимущим и детям-сиротам. Но даже на этом фоне благотворительность Александра Манташева была образцовой. Как отметил его современник, писатель Александр Ширванзаде, она у него «всегда носила печать истинного христианства: левая рука не знала, что дает правая...». Рассказывают, что Микаэл Арамянц, которого называют «главным архитектором буржуазного Тифлиса», построил знаменитую больницу, которую до сих пор называют его именем, после того, как Манташев упрекнул его в том, что он мало делает для города. Сам Александр Иванович содержал самый большой на Кавказе приют на 156 сирот. Он вложил средства в строительство здания школы для слепых детей и до конца своих дней продолжал заботиться о ее воспитанниках, выделяя учебному заведению крупные суммы.

Александр Манташев принадлежал к элитному сословию потомственных тифлисских горожан (мокалаков), любил город, в котором родился и жил, делал для него несоразмерно больше того, что обязывало делать даже его высокое положение. Объектов, связанных с его именем, в Тбилиси так много, что их трудно перечислить. Это и Манташевские торговые ряды возле Сионского собора, и гостиный двор на Армянском базаре, и жилые дома

на улицах Табидзе, Мачабели, на проспекте Агмашенебели и дом для престарелых под горой Мтацминда, где впоследствии открыли детскую больницу, и гостиница «Бомонд», и здание Тифлисской реальной школы, и конный завод – знаменитые Манташеские конюшни в Дидубе...

Кстати, первый телефонный кабель, положивший начало телефонизации города, был протянут к этим конюшням от дома Александра Манташева в Сололаки, в котором сейчас находится Дом работников искусств. А неподалеку от этого дома - 43-я средняя школа, фасад которой некогда украшали герб и надпись «Манташевская торговая школа». Десятки тысяч людей, окончивших эту школу в разные годы, обязаны своими ученическими годами Александру Манташеву. Школа, построенная в 1910-1911 годы и оснащенная на самом, по тем временам, современном европейском уровне, была его любимым детищем. В ней были прекрасно оборудованные кабинеты и лаборатории, классные комнаты и спортзал, до 1922 года в ее вестибюле стоял бюст ее основателя и попечителя, а в день его смерти ежегодно заказывалась панихида... Этот человек, не получивший систематического образования, уделял много внимания подготовке квалифицированных специалистов. В общей сложности на его средства в российских и европейских университетах прошли обучение более 200 молодых соотечественников, многие из которых впоследствии проявили себя как выдающиеся деятели в различных областях.

Александр Манташев строил не только в Тбилиси, но и в Боржоми, Ликани, Марнеули, Баку, Ереване, в Петербурге, Москве, Париже... Он передал большую сумму на реставрацию храма Светицховели, очень поддерживал армянскую церковь. На пожертвованные им Святому Эчмиадзину 250 тысяч рублей возведено нынешнее здание ризницы Католикоса Всех Армян. А строительство армянской церкви Сурб Ованес Мкртыч в центре Парижа обошлось ему более чем в полтора миллиона франков. Этот храм поныне считается самым красивым в армянской диаспоре, и именно за него президент Франции наградил Манташева орденом Почетного легиона. На вопрос, почему он построил армянскую церковь именно в Париже, предприниматель обычно отвечал: «Это – город, где я грешил больше всего».

Этому жизнелюбу было не чуждо ничто человеческое. Он был большим поклонником искусств, дружил с писателями, художниками, музыкантами и материально поддерживал их. На его средства в Тифлисе было построено здание Питоевского театра, в котором сегодня расположен легендарный театр имени Руставели. Театр вообще был его страстью. В Academic National de Musigue в Париже у Манташева была своя ложа, а Малый зал Армянской госфилармонии – его подарок Еревану. А вот в быту это был человек неприхотливый. У него, владельца нескольких конных заводов, в Тифлисе не было даже собственного выезда. По родному городу он предпочитал ходить пешком или ездить на трамвае. Рассказывают, что на прогулки Манташев обычно брал с собой 20 золотых монет достоинством по 5 рублей. Проходя мимо реального училища, он подходил к кому-нибудь из бедно одетых учеников и заводил с ним разговор. При этом незаметно для собеседника, чтобы не обидеть его, опускал монету ему в карман. И так раздавал все деньги.

Александр Манташев умер 19 апреля 1911 года в Санкт-Петербурге. Тело его перевезли в Тифлис и похоронили рядом с женой в усыпальнице Ванкского собора, главная церковь которого в свое время была отреставрирована на его деньги. В первые годы советской власти этот собор был разрушен.

Наследниками Александра Ивановича были его 4 сына. Наиболее известен из них Левон – кутила и повеса, человек экстравагантный, но при этом, видимо, деловой. Поначалу он повел дело довольно успешно, но после прихода большевиков все пошло прахом. Нефтедобычу в Баку национализировали, и братья оказались за рубежом. Левон послужил прототипом одного из героев романа близко знакомого с ним Алексея Толстого «Эмигранты». Там он описан как «нефтяной магнат, расточитель миллионов, липнувших к нему безо всякого, казалось, с его стороны усилия, человек с неожиданными фантазиями, лошадник, рослый красавец». Есть данные, что окончательно добили когда-то колоссальный капитал именно лошади. По некоторым свидетельствам, остатки состояния Александра Манташева его сыновья промотали на ипподромах Европы.

Дэви БЕРДЗЕНИШВИЛИ.

«НАШИ ПОБЕДЫ» – национальная версия армянской военной истории

Одним из таких фундаментальных проектов является, на наш взгляд, проект «Наши победы», осуществляемый Научно-образовательным фондом «Нораванк». Проект предполагает, в частности, издание 4-томника «Наши победы», на основе которого предполагается создать энциклопедию «Армянское военное искусство», а также издание этих книг на иностранных языках и в различных электронных форматах.

Четырехтомник построен по хронологическому принципу: том I - 3-е тысячелетие до Р.Х. - III век после Р.Х., том II - IV-X века, том III - XI-XVII века, том IV - от XVIII по наши дни, включая победоносную войну в Арцахе. Автор и руководитель проекта «Наши победы» - директор центра «Нораванк» Гагик Арутюнян. Руководитель авторской группы - Сурен Мартикян. Авторы I тома - Сурен Мартикян и канд. ист. наук Артак Мовсисян. Научный редактор издания - доктор исторических наук Эдуард Л. Даниелян.

Сообщим также, что первый том этого уникального издания уже вышел в свет. Работа над II томом завершена, и он будет издан в ближайшее время, параллельно ведется работа над остальными томами.

В КАЧЕСТВЕ ЭПИГРАФА К I ТОМУ ВЫБРАНЫ СЛОВА МОВСЕСА ХОРЕНАЦИ, предпосланные его собственной «Историей»: «...но ведь и в нашей стране совершено множество подвигов мужества, достойных быть письменно увековеченными...». Эпиграф точный и исчерпывающий. Столь же естественна и первая глава «Сражение под Айоц дзором» (2492г. до Р.Х.). Наше первое сражение и наша первая победа. Победа Айка над Белом.

Уже в этой первой главе четко продемонстрирована заявленная новаторская специфика издания. Перед нами история армянского военного искусства. Здесь излагается и записанное Мовсесом Хоренаци древнее предание, однако основное внимание

уделено не самому историческому факту, а анализу собственно военных аспектов сражения, естественно, в восприятии историка V века. Весь рассказ перебивается «справками» об особенностях военного искусства древности и сопровождается красочными рисунками, картами, схемами.

И так сражение за сражением, век за веком, глава за главой. Известно, что история войн есть история государства. Эта истина убедительно подтверждается содержанием рассматриваемой книги, тем более что главы сугубо «военные» органично перемежаются в ней главами «историческими». Так, сразу же за повествованием о сражении Айка и Бела следует раздел «Армения в первой половине III тысячелетия до Р.Х.», без которого трудно было бы объединить в сознании читателя войны XXIV, XXIII и XXII веков до Р.Х. Затем следует важнейшая глава «Металлургия, боевые колесницы и военное дело на Армянском нагорье во II тысячелетии до Р.Х.».

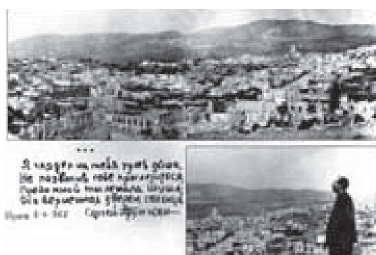
ТАК ПОСТРОЕНА ВСЯ КНИГА. И ЭТО РАЗНООБРАЗИЕ ТЕМ И СЮЖЕТОВ делает ее незаменимым источником знаний по истории Древнего мира, прежде всего, Армянского нагорья и Междуречья, в буквальном смысле энциклопедией и не только, как объявляют авторы армянского воинского искусства. Перечислим названия некоторых глав, дающих определенное представление о рассказанных в книге сражениях и рассмотренных параллельно вопросах: «Армения в донесениях разведчиков» (XXI век), «Айказуны - авангард антивавилонского союза», «Поход гиксосов» (около 1710г.), Борьба Айясы против хеттского государства (1340-1320гг.)», «Араме: борьба против Ассирии в 850-840-х гг. до Р.Х.», «Походы царей Вана во времена Ишнуина и Менуа», «Расширение границ державы в конце царствования Аргишти I», «Армения - держава четырех морей», «Тигран Ервандян», «Александр Македонский и Армения», «Усиление Армении во времена Арташесидов», «Военные реформы и армяно-партевская война (87-86гг. до Р.Х.)», «Армянская держава» (83-70гг. до Р.Х.)», «Армяно-римская война (70--68гг. до Р.Х.)», «Вагарш II. Дипломат и полководец»...

Вероятно, следовало бы отдельно сказать о включенном в издание словаре военных терминов, имеющем, на наш взгляд, самостоятельное научное значение. Однако предоставим эту, как и профессиональную, оценку всего издания специалистам. Мы же со своей стороны можем в полной уверенности подтвердить, что проект «Наши победы» - это образцовая попытка воплощения той крайне нужной и актуальной задачи, которую можно определить как создание «национальной версии армянской истории».

Будем с нетерпением ждать выхода последующих томов и, по понятным причинам, выхода всего издания на русском языке.

Левон МИКАЕЛЯН.

Шуши-армянский город!

8-9 мая 1992 года в результате военной операции был освобожден армянский город Шуши. План операции был разработан под руководством Генштаба вооруженных сил Армении и Нагорного Карабаха. Руководил операцией полковник Аркадий Тер-Тадевосян, легендарный Командос.

Фронтовая линия атаки составляла примерно 25 километров. Противник превосходил карабахскую сторону в живой силе и вооружении. С взятием Шуши были обезврежены все огневые точки и военные базы азербайджанских сил в окрестностях Степанакерта. Противник понес значительные потери в живой силе и технике, а за освобождением Шуши последовала военная операция по открытию «дороги жизни», 40-километрового Лачинского коридора, и 18 мая доблестные освободители дошли до государственной границы Армении. Таким образом, было прорвано кольцо блокады Нагорного Карабаха, и воссоединились две части искусственно разделенного народа.

Коридор, связывающий Армению и Нагорный Карабах, позволил обеспечить народ Карабаха всем необходимым, а армию - боеприпасами. Вся же операция стала переломной в ходе войны.

Участие в освобождении Шуши принял весь армянский народ. Одни боролись с автоматами в руках, другие поддерживали их морально.

Мы благодарны всем за мужество и героизм: и профессиональным военным, и добровольческим отрядам. Склоняем головы в скорбной памяти о погибших.

Благодаря народному единству удалось достичь долгожданной Победы!

Сардарапат: без права на поражение

Мы, армяне, трепетно относимся к разным знаменательным датам, особенно если они относятся к славным битвам, таким как Сардарапатское сражение, битва при Аварайре, Карабахское сражение... Доктор политических наук, директор Центра стратегических исследований «Арарат» Армен Айвазян, давно исследующий как стратегические, так и психологические проблемы, связанные с военной историей Армении и ее геополитической реальностью, считает, что уже Сардарапат показал, что те ложные представления, которые старались нам внушить враги о нашей беспомощности, показали всю свою никчемность. Сардарапат, а в последний период нашей истории еще и Карабах показали, что именно мы и являемся авторами нашей истории.

– Учитываются ли сегодня уроки нашей истории?

– Эти уроки все же не до конца проанализированы и усвоены ни нашей исторической мыслью, ни тем более нашей политической элитой, которая не знакома даже с той исторической литературой, которая существует. А ведь стратегия – это прикладная дисциплина, соединяющая прошлое, настоящее и будущее. Взаимосвязь этих трех временных пространств может явиться областью, где стратегия начинает воздействовать на реальность.

– Как в нашей военной истории обычно взаимодействуют стратегия и тактика?

– Наша стратегическая мысль как раз и слаба оттого, что часто подменяется тактической. Причем она заменяет стратегическую мысль на довольно долгий промежуток времени, а потом другая тактическая задумка приходит и занимает место второй. А стратегии так и не удается развиться. Тут можно сказать и о нашей стратегической «культуре сопротивления». В XX веке она была довольно-таки противоречива. Мы дошли до Сардарапатской битвы, с одной стороны, приобретя мощные традиции военной истории, подкрепленные в конце 19 века фидаинским национально-освободительным движением, а с другой стороны, не преодолев слаборазвитую политическую и стратегическую мысль.

– Вооруженным силам в Армении всегда придавали большое значение…

– Нам на очень долгое время удалось удержать армянскую государственность. Военные традиции древнего и средневекового армянского государства и их вооруженных сил были настолько сильны и укоренены, что пережили это государство и даже в наиболее мрачные периоды сохранились в некоторых оторванных друг от друга регионах Армении.

Само существование этих сил после уничтожения армянского государства на протяжении столетий, когда Армения находилась под игом двух мусульманских супердержав – Ирана и Турции, уже является историческим чудом.

– А где они удерживались?

– В Восточной Армении – в основном в Арцахе и Сюнике, а в Западной Армении – в Сасуне, Васпуракане, Зейтуне и некоторых других регионах. Хотя иногда и делались попытки связать эти остатки армянского государства, они не увенчались успехом. Причины тут были в основном объективные: эти вооруженные силы не имели той мощи, которой обладали Турция и Иран. Им не дано было самоорганизоваться в более мощную армию освобождения Армении. Лишь однажды в 1720-х годах удалось организовать вооруженные силы в Восточной Армении. Тогда в очень короткий промежуток времени была воссоздана армянская армия в Сюнике, в Арцахе, в Ереване. Но опять же соотношение сил не позволило армянским войскам объединиться и установить контроль над всей Восточной Арменией.

– Все освободительные битвы были не на жизнь, а на смерть – иначе и не могло быть…

– Когда мы говорим о Сардарапате, надо иметь в виду еще и Баш-Апаранское, и Каракилийскую битвы. Но, конечно же, Сардарапат был центральным сражением – сражением за Ереван. Ставки в этой битве были очень высоки: быть или не быть Армении. И я бы хотел обратить внимание именно на это. Ведь что представляла собой Сардарапатская битва? С одной стороны, это – военная доблесть, героизм, полководческий талант, боевой дух, тактическая победа, а с другой – это была битва за само существование Армении и армянского народа. То есть риск в этой битве

был недопустимо высок для нас. Но ведь теми же силами можно было организовать и оборону на дальних подступах к сердцу Армении – Еревану, причем на более благоприятных и естественных географических позициях. Я хочу сказать, что если бы Армения проиграла Сардарапатское сражение, то не было бы сегодня Еревана, не было бы и Армении вообще. А ведь всегда надо стремиться предотвращать такие битвы «не на жизнь, а на смерть». Подобные битвы надо устраивать не на подступах к столице, а организовывать на самых превентивных этапах сражения. Вот и в Карабахе произошло то же самое. Если бы Армения потеряла Карабах, то ее самой бы сегодня уже не существовало. Ставки были очень высоки. Все это идет от наследия, которое нам досталось от 1915-1920-х годов. После них Армения не имеет права даже на одно-единственное крупное поражение. Мы можем выиграть множество сражений, но одно-единственное поражение может оказаться концом нашей истории. Но были и очень нелицеприятные страницы в нашей истории, когда в 1918 году часть армянских солдат не воспринимала Западную Армению – Карин (Эрзерум), Муш, Сасун - как свою Родину. Местечковое мировоззрение дало свой эффект и в 1918 году, когда почти без боя были сданы и Эрзерум, и другие населенные пункты Западной Армении. Тогда вот и пришлось организовывать оборону под Ереваном.

...Война – это архисложное, многоуровневое явление, и в каждом поражении есть как победа, так и отчасти поражение, и наоборот. В любом случае надо анализировать собственные ошибки, научиться хладнокровно, спокойно относиться к ним. С привязкой к сегодняшнему времени, подобное искусственное разделение между «айастанцами» и «карабахцами», если заблаговременно не предпринять соответствующих мер, может привести к такому же плачевному результату. И меры эти должны быть как информационного содержания, так и психологического, а также и самого резкого правового, включающего в себя и силовое вмешательство. Нынче весь наш потенциал должен быть задействован для усиления нашего государства и повышения нашего национального самосознания.

– На психологическом уровне что нам, армянам, дали битвы под Сардарапатом, под Аварайром, как и Карабахское освободительное движение?..

– Психологический аспект имеет не менее важное значение, нежели военный. Все освободительные сражения, битвы, движения - они предопределили фундамент для будущего воссоздания армянского государства, которое мы сегодня уже имеем на части исторической территории Армении. Они создавали фундамент идеологии независимости, идеологии освобождения, в какой-то мере идеологии демократии, так как демократия подразумевает консолидированность нации, ее солидарность в основных вопросах. Это взаимосотрудничество между всеми частями и частицами нации также является фундаментом для развития демократии.

– И все же в экстремальных ситуациях, на пике, в горячке мы больше проявляемся. Может, именно это нас и спасает...

– Эта горячка является больше недостатком, чем преимуществом. Нам надо научиться действовать по всем основным категориям нашей стратегической реальности. Особо опасно, когда политическая элита лишена соответствующей подготовки в вопросах национальной безопасности, слаборазвита стратегическая мысль.

Надо учитывать и тот факт, что у Армении могут возникнуть ситуации, когда у нее не окажется союзников. С нами это уже не раз бывало, и мы должны понимать, что могут быть весьма неблагоприятные ситуации, когда мы можем оказаться один на один с нашими известными противниками. Хуже ситуацию, чем под Сардарапатом, трудно представить, точно так же, как и ситуацию в Карабахской войне, особенно в начале ее, когда Карабах был полностью окружен, не имел сухопутной связи с Арменией и в самом Карабахе были сильнейшие точки сопротивления противника. И несмотря на то, что все преимущества были на стороне противника, все-таки мы победили. То же самое и Сардарапат. Наши силы отступали, начиная от Эрзерума, и вдруг под Сардарапатом, почти у Еревана, наша армия дала генеральное сражение и выиграла его! Мы, конечно же, должны гордиться и Сардарапатом, и Карабахской битвой, и теми тысячами сражений, которые дала армянская армия. Часть из них она проиграла, а часть – выиграла и победила, но любое сражение является нашей гордостью, является частью нашей коллективной психологии и источником мобилизации умственных, идеологических и психологических ресурсов нации.

– И все же, по сути, мы – военная нация?

– Да, конечно. Я говорил о тысячах сражений на протяжении последних пяти тысяч лет. Невозможно, чтобы эти сражения, пролитая кровь не воспитали в армянине воина.

Кари АМИРХАНЯН.

В мире науки

АРМЯНСКИЙ АЛФАВИТ КАК КОД ПЕРИОДИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ХИМИЧЕСКИХ ЭЛЕМЕНТОВ

Творящие суровы. Для них блаженство
сжать в руке тысячелетия, словно воск.
Ницше

Армянский язык содержит огромную информацию об античном мире и древнейших языках – это очевидно любому его знатоку, умеющему аналитически мыслить. Но то, что Армянский алфавит имеет связь с Периодической системой химических элементов – предел всех ожиданий! Месроп Маштоц в начале V века восстановил вышедший из употребления древнеармянский алфавит, сохранив определённое, дошедшее до наших дней распределение букв в алфавите. Букв было 36. Позже были добавлены ещё три буквы, которые находятся в конце Исходного Алфавита. Учёные обнаружили связь… между номерами букв в Армянском Алфавите и номерами металлов в Периодической системе Д. И. Менделеева!!! [2, 3]. Увы, наши возможности ограничены: пока что можем рассматривать только те химические элементы, первоначальные армянские названия которых дошли до нас и сделать некоторые догадки. Среди металлов автор открытия выделяет четыре – воски (золото), арц (серебро), артчитч (свинец), калай (олово). Это их древнейшие названия.

I. Золото

Ո Ս Կ Ի
Во С К И
24+29+15+11=79

(Буква ո читается: во).

24 – номер буквы Ո (Во) в Армянском Алфавите, 29 – номер буквы Ս (С) в Алфавите, 15 – номер буквы Կ (К), 11 – номер буквы Ի (И).

79 – порядковый номер золота в Периодической системе химических элементов.

II. Серебро

Ա Ր Ծ
А Р Ц
1+ 32 + 14 =47

(Буква ր читается как мягкое р, примерно как рь; буква ծ читается как мягкое ц, примерно как ть).

47 – порядковый номер серебра в Периодической системе химических элементов.

III. Свинец

Ա Ր Ճ Ի Ճ
А Р Ч И Ч
1+ 32 +19+11+19 =82

(Буква ճ читается как мягкое ч, примерно как тч).

82 – порядковый номер свинца в Периодической системе химических элементов.

IV. Олово

Կ Ա Լ Ա Յ
К А Л А Й
15+ 1+ 12+ 1 + 21 =50

50 – порядковый номер олова в Периодческой системе химических элементов.

Согласитесь, таких случайностей не бывает.

В древнейших армянских названиях химических элементов закодированы атомные номера этих элементов!

К великому моему стыду, не знаю имени автора, нашедшего беспрецедентную связь между распределением букв в Армянском Алфавите и распределением химических элементов в Периодической системе. Я с этой сенсационной новостью ознакомился по общественной периодике [2, 3] и, к сожалению, не знаком со всеми трудами автора по этой теме. Поэтому не могу знать, известны ли ему гипотезы, которые выскажу ниже? Как бы ни было, это триумфальное Открытие создаёт возможность на рациональной основе рассматривать проблемы «исчезнувших» великих цивилизаций.

Располагая вышепоказанным методом, попытаемся «расшифровать» также названия некоторых других элементов Периодической системы.

Гипотеза I. Азот.

В армянском языке окончание слов «от» соответствует русским окончаниям «ий» и «ый». Например, «пшот» («колючий»), «кнот» («сонный») и т. д. Корень слова «азот», если его читать по-армянски – аз. В армянском языке от корня «аз» образуется, например, слово «азд» («влияние», «воздействие»). Характеризует ли это слово азот? Характеризует. Не сконструировано ли слово «азот» от схожего по смыслу и форме слова «азд» - азд, азод, азот?

АЗ армянскими буквами: ԱԶ. Номера букв Ա и Զ в Армянском Алфавите – 1 и 6 соответственно:

1+6=7

В Периодической системе номер азота – 7.

Гипотеза II. Алюминий (Aluminium – лат.).

Древние армяне алюминий называли ԱԼ (АЛ), что характеризует серебристо-белый цвет этого металла. Отсюда также армянское слово ալևոր (алевор – седой). Позже под цветом ԱԼ стали понимать светло-красный цвет (родственное русское слово – алый). От армянского корня ԱԼ образовано слово Aluminium. Номера букв Ա и Լ в Армянском Алфавите – 1 и 12 соответственно:

1+12=13

В Периодической системе номер алюминия – 13.

Гипотеза III. Калий (Kalium – лат.).

Соль по-армянски: ԱՂ (буква Ղ звучит примерно как мягкое х или гортанное л). Слово ԱՂ, как и в русском языке, используется не только для обозначения бытовой соли, но и солей в широком научном смысле. Отметим, что калий имеет цвет соли, потому название ԱՂ (СОЛЬ) для него вполне естественное. Номера букв Ա и Ղ в Армянском Алфавите – 1 и 18 соответственно:

1+18=19

В Периодической системе номер калия – 19.

Гипотеза IV. Медь (русское название).

В армянском языке (как и в древнерусском) нет мягкого знака, поэтому слово «медь» будем писать без мягкого знака: «мед». Тем более, что это слово будем рассматривать в армянском языке. Полагаем, что слово «мед» был первым армянским словом, обозначающим «медь». МЕД армянскими буквами: ՄԵԴ. Номера букв Մ, Ե, Դ в Армянском Алфавите – 20, 5, 4 соответственно:

20+5+4=29

В Периодической системе номер меди – 29.

Гипотеза V. Кадмий (Cadmium - лат).

Без латинского суффикса – кадм. Слово Кадм в качестве личного имени встречается у древнейших армянских царей. Если слово «кадм» писать по-армянски, то между согласными «д» и «м» появится гласное, которого нет в русском языке (звучит примерно как безударное «о»). Оно обычно не пишется, но читается. Таковы были в древности традиции письменности на Ближнем Востоке: гласные часто не писались, но читались. КАДМ армянскими буквами: ԿԱԴԸՄ. Номера букв Կ, Ա, Դ, Ը, Մ в Армянском Алфавите – 15, 1, 4, 8, 20:

⊃11

10⊃

15+1+4+8+20=48

В Периодической системе номер кадмия – 48.

Гипотеза VI. Талий (Thalium – лат.).

В некоторых армянских диалектах есть слово «пахр» (р мягкое: рь) под которым понимают цветные и с цветными оттенками металлы. ПАХР армянскими буквами: ՓԱԽՐ. Номера букв Փ, Ա, Խ, Ր в Армянском Алфавите – 35, 1, 13, 32 соответственно:

35+1+13+32=81

В Периодической системе номер талия – 81.

Гипотеза VII. Цезий (Caesium – лат.).

Предположим, что ныне не существующее в армянском языке слово «цези» было первым армянским словом, обозначающим цезия. ЦЕЗИ армянскими буквами: ՑԵԶԻ. Номера букв Ց, Ե, Զ, Ի в Армянском Алфавите – 33, 5, 6, 11 соответственно:

33+5+6+11=55

В Периодической системе номер цезия – 55.

Гипотеза VIII. Гафний (Hafnium – лат.).

Древние армяне, соответственно своему Алфавиту и языку, писали бы ГАП'НИ (звук «П» здесь глухой, звучит примерно как «Ph», потому мы эту букву написали со штрихом). ГАП'НИ армянскими буквами: ԳԱՓՆԻ. Номера букв Գ, Ա, Փ, Ն, Ի в Армянском Алфавите – 3, 1, 35, 22, 11 соответственно:

3+1+35+22+11=72

В Периодической системе номер гафния – 72.

Гипотеза IX. Железо (русское название).

В современном армянском языке «железо» означает «еркат». «Р» в этом слове мягкое, а «т» глухое (звучит примерно как «th»). Первый слог «ер» происходит от армянской божественной частицы Ар (Бог). Второй слог «кат» («kath») означает «капель», а также «молоко». Первоначальной формой слова «еркат» представляется слово «аркат», что означает «Божий капель» или «Божье молоко». Поскольку Бога Ар символизировало солнце (арев – арм.), то слово «аркат» могло означать также «солнечный капель» или «солнечное молоко». Такими словами можно характеризовать расплавленное железо, проведя также параллель с расправленным солнцем. Эти художественно яркие, солнечные характеристики железа относятся к периоду жизни наших предков-солнцепоклонников. В этих названиях гармонично дополняют друг друга тонкая логическая мысль и солнечная философия древних цивилизаций. Со временем, полагаю, из исходного слова «аркат» образовались два его синонима: акат и еркат. До нас дошел один синоним – еркат. Другой синоним, акат, потерялся или затерялся в многочисленных армянских диалектах. АКАТ армянскими буквами: ԱԿԱԹ. Номера букв Ա, Կ, Ա, Թ в Армянском Алфавите – 1, 15, 1, 9 соответственно:

1+15+1+9=26

В Периодической системе номер железа – 26.

Гипотеза X. Унунбий (Ununbium – лат.).

Отбросив стандартный латинский суффикс um, получим слово унунби (ununbi). Основа названия унунбия – унун. УНУН армянскими буквами: ՈՒՆՈՒՆ (заглавная буква «У» в армянском языке пишется двумя буквами: ՈՒ). Номера букв ՈՒ, Ն, ՈՒ, Ն в Армянском Алфавите – 34, 22, 34, 22 соответственно:

34+22+34+22=112

В Периодической системе номер унунбия – 112.

Последний слог «bi» в слове «ununbi» означает 2, что указывает на последнюю цифру номера унунбия в Периодической системе.

Аналогично можно комментировать названия последующих за унунбией элементов. Это унунтрий (ununtrium), унунквадий (ununquadium), унунпентий (ununpentim), унунхексий (ununhexium), унунсептий (ununseptium), унуноктий (ununoctium). Их номера в Периодической системе – 113, 114, 115, 116, 117, 118 соответственно. Это близкие унуну (унунбию) элементы. Древние химики называли этот класс элементов, скорее всего, словом унун с номерами (так просто и логично). Как ни поразительно, учёные XX-XXI веков поступили именно так!

Я высказал десяток гипотез, некоторые из которых, возможно, окажутся правильными, некоторые неправильными. Суть не в этом. Главное – понять метод и замысел, по которым установлено соответствие между номерами букв в Алфавите и номерами букв в Периодической системе химических элементов.

Замечание 1. Слово «калай» («олово») сохранилось в армянских диалектах и некоторых индоевропейских, иберийско-кавказских, тюркских и других восточных языках. В разных регионах мира есть топонимы «Калай», имя «Калай» и т. д. Ареал распространения слова «калай» очень широк – от Западной Европы, России, Ближнего Востока до Средней Азии, Алтая и Тибета… Эпицентр этого слова - Армянское нагорье. Широкий диапазон распространения слова «калай» можно объяснить широким распространением олова. Полагаю, что русское слово «клей» также происходит от этого слова: калай, клай, клей. Вспомним, что немцы, например, пишут «ei», но читают: «aj». Русские «ei» читают «ei» («ей»). В русском языке переход «ай» в «ей» типичен: обычно читается, как пишется. Поэтому получается не клай (калай), а клей. Отметим, что в Средневековье (в XV в.) в армянском языке слово «калай» читали как «клай» с суффиксом «ек» - «клайек».

Замечание 2. Поскольку Прародиной (или одной из прародин) индоевропейцев наука признаёт Армянское нагорье и прилегающие к нему районы, то это не исключает участие в металлургической и химической деятельности древних армян других индоевропейцев, в частности, предков славян. Не они ли закодировали в Армянском Алфавите слово «мед» («медь»)? По этому поводу возникает вопрос: обязательно ли искать для всех химических элементов именно армянские названия? Тем более что немало древнейших армянских слов забыто или перешло в другие языки. Если армянское нагорье когда-то было научным центром, владеющим Периодической системой химических элементов, то оно не могло не быть международным научным центром. Теоретически не исключено, что в названиях научных терминов, в частности, химических элементов, могли быть слова неиндоевропейской природы.

Замечание 3. Возникает естественный вопрос: откуда было древним создателям Армянского Алфавита знать, как открытые человечеством через тысячелетия элементы будут названы, чтобы заранее надлежащим образом эти названия закодировать в Алфавите? Этому вопросу можно дать следующее объяснение. Открытым позже элементам, как правило, давали адекватные латинские имена. А латинские названия, естественно предполагать, были взяты из языка народа, в стране которого располагался древнейший металлургический центр. Все пути ведут в Армянское нагорье. Именно там (в Мецаморе, IV тысячелетие до н.э.) археологами обнаружен древнейший металлургический комбинат. Думаю, что Мецамор был всего лишь поздним примитивным воспроизведением древнейших комбинатов, создатели которых знали и Периодическую систему, и Алфавит, и связь между ними…

Замечание 4. Человек не может по своему усмотрению распределить химические элементы в Периодической системе: эта система однозначно определена Природой. Человек может по своему усмотрению распределить буквы в Алфавите. Поэтому Периодическая система по отношению к Алфавиту первична. Как можно создать Алфавит, имеющий с ней связи типа вышеописанных, имея Периодическую систему? Какой грандиозной сложности эта задача???!!! Как её можно решить??? И какой Интеллект может решить???

Решили, однако.

Замечание 5. Алфавит Периодической системой определяется однозначно и он определен на примере конкретного (вероятно, единственного в то время) алфавита, поэтому можно утверждать, что Армянский Алфавит первичный, первозданный Алфавит. Например, скудный финикийский алфавит с 22 (в некоторых вариантах – 25) буквами никак нельзя признать первичным и первозданным, хотя и считается первым. В ограниченном отрезке цивилизации финикийский алфавит, действительно, первый. Однако если не ограничить историю временным интервалом, то увидим чудо: Природа указывает на другой Алфавит, поистине Первый и Фундаментальный.

Наскальные изображения армянских букв в Армянском нагорье, представляющие 35 букв современного Армянского Алфавита, относятся к 6-3 тысячелетиям до н.э. (!). Согласно исследованиям академика П. Геруни, развитый Армянский Алфавит из 34 букв существовал в 6 тысячелетии до н.э. [1]. Финикийский алфавит относится к XIII-IX вв. до н.э., а арамейский алфавит – к X в. до н.э. Оба алфавита, как и эфиопский алфавит, являются упрощёнными, сокращёнными, искаженными вариантами Армянского Алфавита, приспособленными как бы

⊃12

11⊃

для простых практичных нужд, а не для высокой науки и поэзии в сравнении с Исходным Алфавитом. Не выдерживают конкуренции с Армянским Алфавитом и другие классические алфавиты – греческий, латинский и др.

Замечание 6. Принцип соответствия между Армянским Алфавитом и Периодической системой химических элементов показан нами ранее на конкретных примерах. Полная же картина соответствия пока не установлена. Логичным представляется вариант построения, когда первой и второй буквам Алфавита ставятся в соответствие первый и второй элементы Периодической системы. Далее элементы могут быть обозначены сочетаниями двух букв: Ա, Բ, ԱԲ, ԱԳ, ԱԴ, ԱԵ, ԱԶ… (А, Б, АБ, АГ, АД, АЕ, АЗ…). Таких названий могло быть 36. Те, кто не знаком с армянским языком, спросят: «А как читать первые два однобуквенных слова? А, БЭ? Как-то художественно слабо звучат». В армянском языке буквы Алфавита читаются по-другому: не А и БЭ, а АЙБ и БЭН. Эти слова в эстетическом смысле выглядят вполне благозвучными. А могли ли быть использованы для обозначения химических элементов аналогичные сочетания из большего числа букв? Вряд ли. Это слишком примитивное и потому неэффективное кодирование.

Замечание 7. Выше «проявлены» древнейшие названия элементов с номерами 7, 13, 19. Это ԱԶ, ԱԼ, ԱՂ соответственно. Кстати, как утверждают языковеды, в изначальных индоевропейских языках слова были односложными. Так что события происходили в начальный период создания индоевропейских языков. Когда это было? Точно никто не скажет. Было невероятно давно. Элементы 7, 13, 19 принадлежат первой двадцатке. Дальнейшие «проявленные» элементы не имеют названия из двух букв. Уже действует другой, пока неизвестный нам механизм кодирования. Такое ощущение, что авторы шифровки страшно боялись дешифровки и специально усложняли кодирование неожиданными ходами, оставаясь, вместе с тем, в пределах данного Алфавита.

Замечание 8. Если даже группа элементов «унун» (номера 112-118), открытая совсем недавно (1996-2004 гг.), была известна древним цивилизациям, то и вся Периодическая система была им знакома! Ко времени написания этой статьи ещё не открыт элемент под номером 117 – унунсептий (по всей вероятности, унунсептий будет синтезирован в этом 2009 году в Дубне). Дата первого открытия Периодической системы, скорее всего, начало Новой, постпотопной цивилизации (10-6 тысячелетия до н.э.). А может быть, ещё раньше, во времена допотопные…

В ходе исследования данного феномена возникло множество вопросов. Некоторые из таких проблем изложим ниже для тех, кто возьмётся за решение этой уникальной по глубине и размаху задачи.

Задача 1. То, что олово ныне по-армянски означает не калай, а анаг, можно объяснить путаницей в названиях. Из этого предположения следует, что анаг тоже есть название химического элемента. Сумма номеров букв слова анаг в Армянском Алфавите даёт 27 – номер кобальта в Периодической системе. Что общего между кобальтом и оловом? У двух химических элементов – серебристо-белый цвет. Этого, однако, не достаточно, чтобы считать наше предположение правдоподобным.

Задача 2. В латинском названии аргон явно просматривается армянское слово арг (декоративный суффикс «он» отбрасываем), который означает «плодотворный», а в форме араг – быстрый (для того, чтобы слово араг вписалось в кодирование, авторы могли в этом слове сократить гласное «а», что снова приводит к армянскому варианту). Сумма номеров букв слова арг в Армянском Алфавите даёт номер 36 – это криптон в Периодической системе. Что общего между аргоном и криптоном? Оба бесцветные. Этого не достаточно, чтобы считать наше предположение правдоподобным.

Необходимо, конечно, еще разбираться со многими подобными вопросами и решениями подобных задач.

В 2008 году скончался гениальный астрофизик, радиофизик и историк, академик Парис Геруни. Не будем говорить о его работах по астрофизике и радиофизике – это не касается нашей тематики, а скажем об одной из его таблиц по Армянскому Алфавиту. В языках есть слова, состоящие из одной буквы. В русском языке, например, это буквы а, б, в, ж, и, к, о, с, у, я. В армянском языке все буквы осмыслены (являются словами). Академик П. Геруни составил Таблицу однобуквенных слов Армянского Алфавита (1). Это позволяет читать слова «по буквам». Прочтём названия вышеупомянутых химических элементов по Таблице академика П. Геруни.

1. ЗОЛОТО (ՈՍԿԻ).

Согласно Таблице Геруни золото – святая, красивая, устойчивая вещь (սուրբ, սիրուն, կայուն իր). Чтение по буквам характеризует золото.

2. СЕРЕБРО (ԱՐԾ).

Согласно Таблице Геруни серебро можно всегда свободно носить (հավերժ կրել ազատ). Чтение по буквам характеризует серебро.

3. СВИНЕЦ (ԱՐՃԻՃ).

Согласно Таблице Геруни свинец живое превращает в неподвижное (мёртвое) тело. При чём слово «неподвижное», как предостережение, повторяется: «неподвижное тело, неподвижное» (կյանքը դարձնել անշարժ մարմին, անշարժ). Очевидно, речь идёт о пули… Чтение по буквам характеризует свинец.

4. КАЛАЙ (ԿԱԼԱՅ).

Согласно Таблице Геруни олово пригодно или следует хранить в полутёплом состоянии. «Калай» буквально читается: «полутёплый ты устойчив» (կես տաք կայուն ես). Чтение по буквам характеризует олово.

5. АЗОТ (ԱԶ).

Согласно Таблице Геруни ազ (азот) нечто тёплое, стремящийся верх (տաք, վերև ձգտող). Чтение по буквам характеризует азот.

Поразительно то, что ազ (азот) не происходит из латыни, что позволило бы объяснить его армянское происхождение соседством древних армян и латинян. Азот был открыт в Шотландии в 1772 году. Имеет ли отношение к этому чудесному совпадению происхождение кельтов из Армянской провинции Keltn (Գողթան)? Или мир настолько взаимосвязан и богат, что мы, не боги, а просто люди, не в силах ни представить, ни воспринять, ни понять невероятную Гармонию Вселенной…

6. АЛЮМИНИЙ (ԱԼ).

Согласно Таблице Геруни ալ (алюминий) – вечно светлое, хорошее (հավերժ լուսավոր, լավ). Чтение по буквам характеризует алюминий.

7. КАЛИЙ (ԱՂ).

Согласно Таблице Геруни աղ (соль) характеризуется как «первое сгущённое» (առաջին խտացված). Соль, надо полагать, был первым сгущенным продуктом в быту человека. Чтение по буквам характеризует соль.

8. МЕДЬ (ՄԵՂ).

Если читать слово медь (մեղ), т. е. мед, по Таблице Геруни, то получим странную фразу: «вход, выход напротив» («մուտք, ելք, դիմացը»). Если слово «мед» читать «напротив», то получится слово «дем», что по-армянски означает…. «напротив». Наши пращуры шутят над нами? Или указывают на ключ к Тайне? Или я несу бред? Напротив Алфавита… Периодическая система. Алфавит – вход, а Периодическая система – выход? Быть может, Алфавит определяется по Периодической системе, а нам надо выяснить, как?

На этом маленьком клочке бумаги, исследуя слово «медь», мы столкнулись с невероятно многогранной и сложной проблемой, которую не так уж просто решить, если вообще можно решить! Или это заблуждение, что маловероятно.

9. КАДМИЙ (ԿԱԴԸՄ).

Согласно Таблице Геруни կադըմ (кадмий) – вечный, стойкий, прямой, великий, миролюбивый (հավերժ, կայուն, ուղիղ, մեծ, համերաշխ). Вспомним, что Кадм (Кадмос) был царем. Эти слова блестяще характеризируют царскую особу (характеризируют ли они одноименный химический элемент?).

10. ТАЛИЙ (ՓԱԽՐ).

Согласно Таблице Геруни փախր (талий) – почти первый (համարյա առաջին). Такая характеристика вполне адекватна статусу талия в науке, производстве и быту. Чтение по буквам характеризует талий.

11. ЦЕЗИЙ (ՑԵԶԻ).

Согласно Таблице Геруни ցեզի (цезий) характеризуется фразой «до своего начала» (ց ելք զի). Древнеармянское выражение «ց ելք զի», очевидно, есть прообраз слова ցեզի (цезий). Чтение по буквам характеризует

⊃13

12➲

слово «цезий» (характеризирует ли одноименный химический элемент?).

12. ГАФНИЙ (ԳԱՓՆԻ).

Согласно Таблице Геруни գափնի (гафний) – почти самый красивый (համարյա ամենապիրուն). Блестящий серебристо-белый цвет гафния даёт основание на такую характеристику. Чтение по буквам характеризует гафний.

13. ЖЕЛЕЗО (ԱԿԱԹ).

Согласно Таблице Геруни ակաք (железо) – очень устойчивый, очень крепкий (շատ կայուն, շատ ամուր). Чтение по буквам характеризует железо.

14. УНУНБИЙ (ՈՒՆՈՒՆ).

Согласно Таблице Геруни ուն означает «имеет» (ունի). Слово ունուն (унунбий) и по Таблице Геруни, и по словарю армянского языка, имеет один и тот же смысл: «имеет, имеет». Выражение «ун ун» приняло в латинском языке значение «сто». Видимо, два раза «ун» древними латинянами воспринималось как много (сто). Чтение по буквам характеризует слово «унун» (характеризует ли одноименный химический элемент?).

Как сообщает Википедия (Интернет-энциклопедия), «Слово «унунсептий» образовано от корней латинских числительных и буквально обозначает «сто семнадцатый». В дальнейшем название будет изменено. Зачем? Пусть сохранится след древних цивилизаций.

Примечание. Метод Геруни практически достаточно правильный и универсальный. Рассмотрим немецкие фамилии Гаусс (Gauss) и Гегель (Hegel). Окончания этих фамилий, us и gel, в древнеармянском языке соответственно означают: высокий и красивый. По Таблице Геруни Ga – Умный человек. Gauss – Человек высокого ума. Так о величайшем немецком математике по-армянски отзывается его фамилия… По Таблице Геруни He – Высокая сущность. Hegel – Высокая красивая сущность. Так о величайшем немецком философе по-армянски отзывается его фамилия… Это какое-то запредельное явление…

Можно сделать следующие выводы:

1. Главный вывод в свете данного торжественного Открытия: НЕОБХОДИМО ВЕРНУТЬСЯ К НАШИМ БОЖЕСТВЕННЫМ ИСТОКАМ, а также пересмотреть «незыблемые истины» ряда наук: 1) языкознания, особенно, сравнительного языкознания и этимологии; 2) древнейшей истории человечества, особенно, так называемого «доисторического периода»; 3) заново и правильно прочитать древнейшие топонимы. Это тот минимум, который в первую очередь нуждается в переосмыслении в науке. Нельзя жить на лжи и во лжи.

2. Создатели Древнеармянского Алфавита знали Периодическую систему химических элементов и через Алфавит передали информацию о ней. Реставратор Армянского Алфавита Месроп Маштоц, возможно, не знал ни Периодической системы химических элементов, ни связи Древнеармянского Алфавита с ней. Однако полагал, что порядок букв в Армянском Алфавите неприкосновенен! Откуда он это взял? Как? И почему Алфавит неприкосновенен? Об этом великий учёный, скорее всего, не думал. Быть может, Маштоц в ныне уже безвозвратно утерянных древних манускриптах узнал Нечто такое, что его вынудило восстановить Древнейший Армянский Алфавит во всём его первоначальном виде? Как доказывают некоторые учёные, к восстановленному старинному Армянскому Алфавит Маштоц от себя добавил несколько гласных букв, которые не писались в словах, но читались [1]. Как, например, буква ը в слове «мкртич» («креститель»): пишем մկրտիչ, но читаем մըկըրտիչ. В Древнейшем Алфавите места этих букв, должно быть, были указаны. Иначе Маштоц не смог бы сохранить изначальный порядок распределения букв в Алфавите. Или Маштоц в архивах заграничных библиотек, всё же, нашел уцелевший Алфавит именно с 36 буквами? Известно, что он долго искал Армянский Алфавит…

Вывод очевиден: Маштоц Армянского Алфавита не создавал, а реабилитировал его и в первозданном виде вернул в армянское общество.

3. Создатели Древнеармянского Алфавита были представителями высокоразвитой неопознанной Цивилизации, поскольку знали Периодическую систему химических элементов, которую для Новой цивилизации открыл её величайший химик Дмитрий Иванович Менделеев.

4. Невероятно Древняя Цивилизация создала для Армянского языка не только богатейший и красивейший Алфавит, но и запрятала в нём Научную сокровищницу. Чем обоснован подобный выбор? Может быть, адекватным для их целей был именно Армянский язык? Богатейший словарь, богатая и благозвучная звуковая система, логическая безупречность, практически неисчерпаемые возможности создания новых слов, возможности выражать как западную рациональную мысль и идеалы, так и восточную иррациональность и мистику… Может быть, это был их родной язык?

5. Слово «Ар» («Бог») – древнейшее и важнейшее армянское слово. Армянские названия некоторых металлов образованы на основе корня «Ар», например, Арц и Арчич. Напомним, что в данной статье рассматриваются древнейшее название серебра (арц), а не современное (арцат). Мы эти наименования прочли по Таблице Геруни и убедились в адекватности их характеристик. Можно их читать, исходя из священного слова «Ар». Тогда Арц будет означать: «Божий росток». Арчич – «Божья смола». Разные интерпретации слова дали отлично дополняющие друг друга характеристики изображаемых ими объектов. Из этого можно сделать заключение: создатели первых высокоразвитых языков (в данном случае имеется в виду армянский язык) в минимальном числе букв и слов заключили максимальное содержание. Причем эти слова оказались многозначными: в самом начале их создания имея разную семантику.

6. Поскольку армянские слова, образованные на основе словообразующей частицы «Ар», являются исконно армянскими по определению, то название серебра «Арц» (р и ц – мягкие звуки) есть чисто армянское. Следовательно, схожее латинское название серебра «Аргентум» («Argentum») произошло от древнейшего армянского оригинала. Этот факт позволяет ответить на вопрос, почему некоторые латинские названия химических элементов (без суффиксов) можно принять за исходные армянские названия? Потому что это не латинские слова, а латинизированная армянская лексика.

7. Восхищает также то, что названия некоторых элементов в Армянском Алфавите имеют явно международный характер, как, например, слово «калай». С одной стороны, это слово, как закодированное в Армянском Алфавите, исключительно армянское. С другой стороны – по своему устроению оно не характерно армянское. Многие языки, от украинского до тибетского, в звучании слова «калай» узнают нечто своё, родимое. Как уразуметь это чудное сплетение национального и интернационального в слове «калай»? Можно ли это понять, признав Армянский язык корневым языком для многих разнородных, не только индоевропейских, языков мира? В этом случае, действительно, становится понятным, почему древнерусское слово «мед» («медь») так удачно иллюстрирует связь Армянского Алфавита с Периодической системой химических элементов. Всё же, выражение «корневой язык» мне представляется недостаточно адекватным для описанной нами ситуации. Здесь более глубокое и пока что недоступное разуму человека явление. Это выражение используется в рабочем порядке, поскольку нет более подходящего. Можно ли считать, например, древнеславянский язык корневым языком современных славянских языков? Можно, наверное, с некоторыми издержками. Но положение с армянским языком качественно другое: он занимает в системе индоевропейских языков отдельное, особое место. Будучи коренным, «до мозга костей» индоевропейским языком, вместе с тем, Армянский язык, как говорил великий российский языковед, академик Николая Яковлевич Марр, является самым обособлённым и самобытным языком на планете Земля. Обособлённость и самобытность высокоразвитого индоевропейского языка обеспечивают ему максимальную свободу и гибкость, которую обеспечивает, например, широта представления Армянского языка в неиндоевропейских языках и потрясающая связь Армянского Алфавита с Периодической системой химических элементов. Это превращает язык в многофункциональную конструкцию… Каков же статус Армянского языка в системе языков мира? Ответ на этот вопрос требует особых непредвзятых научных исследований. Поспешность здесь не уместна.

8. Не будем забывать, что мы в рамках статьи манипулировали не составными словами, а однословными обозначениями целых предложений. К ним, если исходить из

➲14

13➲

Таблицы Геруни, можно отнести, например, слово «калай». Это не корневое армянское слово, но благозвучное: для аббревиатуры или стенографической записи вполне удачное. Условная запись предложения одним словом, попадая в другой язык, со временем превращается в слово этого языка. «Калай» - пример такого слова. Подобных слов-аббревиатур и кратких записей длинных предложений много в русском и других продвинутых языках.

9. В древнеармянском языке, в отличие от современного армянского языка, новые сложные понятия обозначались чаще однословными «концентратами», которые вводились в язык как полноценные слова, а не изображались составными словами. Например, слово «терапевт» есть сокращенное выражение древнеармянского предложения «тер ап ев т» («тот, кто может приостановить и ликвидировать болезнь») [2]. Такой метод словообразования делал новые слова краткими и информативными, а язык сжатым и лаконичным (как древнеармянский язык – Грабар).

10. Алгоритм связи Армянского Алфавита с Периодической системой химических элементов легко понять – трудно осознать. За кажущейся ясностью скрываются грандиозные научные и исторические явления, происходившие на нашей и не нашей планете… Данное Открытие является, в первую очередь, чистым доказательством существования Цивилизации, о которой мы не в силах мечтать, хотя Она находится, быть может, где-то в нас….

Проведя связь между Периодической системой химических элементов и Алфавитом, недоступная Цивилизация, видимо, указывает на связь букв Природы с буквами Сознания… Одна, фантастически простая и фантастически гениальная связь, как мы увидели, найдена. Требуется её развить и найти новые секреты и заветы наших священных первопредков.

Дверь в Прошлое (или в Будущее?) приоткрыта...

Виктор ВАГАНЯН,
доцент кафедры высшей математики РУДН (Москва)

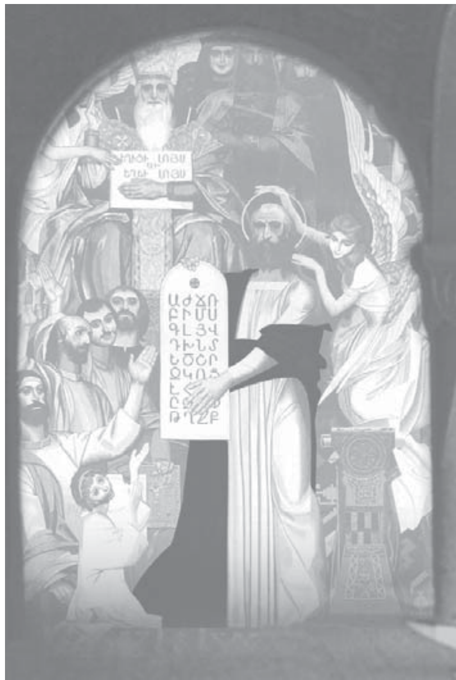
Литература

1. Геруни П. Армяне и древнейшая Армения (на арм. яз.) – Ереван: Изд-во «Тигран Великий», 2006. (Հերունի Պ. Հայերը և Հնագույն Հայաստանը. – Երևան. «Տիգրան Մեծ», 2006).

2. Дьюшунц А. Слово Как абсолютное доказательство // ЭФГ (Экономическая и философская газета). - М., 2008, № 22-23.

3. С металлом в голосе // Ереван. – М., 2007, № 9.

ЧЕМ НАМ ЗАПОМНИЛИСЬ ВАГАРШ С ПАРТЕВОМ?

Աա 1	Բբ 2	Գգ 3	Դդ 4	Եե 5	Զզ 6	Էէ 7	Ըը 8	Թթ 9
Ժժ 10	Իի 20	Լլ 30	Խխ 40	Ծծ 50	Կկ 60	Հհ 70	Ձձ 80	Ղղ 90
Ճճ 100	Մմ 200	Յյ 300	Նն 400	Շշ 500	Ոո 600	Չչ 700	Պպ 800	Ջջ 900
Ռռ 1000	Սս 2000	Վվ 3000	Տտ 4000	Րր 5000	Ցց 6000	Ււ 7000	Փփ 8000	Քք 9000

Все, что нас окружает, на поверку проблемы языка и литературы. На вывесках - сплошная абракадабра на латинице. В пантеоне парка имени Комитаса – скромные бюсты великих писателей и рядом – роскошная усыпальница партийного функционера Карена Демирчяна, введшего в моду сквернословие. В Союзе писателей Армении – потерянные лица людей, которым Национальное Собрание вот уже три года отказывает в регистрации творческого союза. Отказывает, потому что депутаты крайне заняты, у них руки не доходят до такого «пустяка». На регистрацию «Свидетелей Иеговы» у них руки не дошли – добежали под присмотром международных структур. А с какой стороны армянская литература родственница этим структурам? Да ни с какой. Даже наоборот. Вот и получается, что здание, которое призвано быть Домом армянского языка и литературы, крайне интересует не столько любителей и производителей национальной литературы, сколько разного рода риэлторов, которые прикрываются членскими билетами Союза писателей.

Почему армянский язык оказался в загоне именно в годы независимости нашей страны? Ведь мы начинали с провозглашения его государственным языком. А до чего докатились? Формальное обучение в школах не в счет, нет. Речь идет о материализованном языке, каковым является литература. А здесь у нас за последние 20 лет образовалась здоровенная брешь, не сопоставимая даже с провалами науки и производства. И в этой связи я часто мысленно обращаюсь к образам царя Вагарша, католикоса Саака и Месропа Маштоца – людям, которые и тысячу шестьсот лет спустя бередят мысли и чувства нашего народа, схлестывают нас в жарких спорах о содеянном ими и при этом остаются связыми: не просто иконами, но героями. А это – редкость. Неужели только потому, что в 405 году Маштоц при их покровительстве нарисовал картинки 36-и букв и озвучил их строго в соответствии с нашей фонетикой? Вряд ли.

Вот, к примеру, в 1926 году Кемаль Ататюрк пригласил из Европы армянского профессора А. Мардаяна и тот всего через несколько лет после уничтожения двух миллионов армян изобрел для «оевропеенных» турок новый, опирающийся на латиницу алфавит, которым они пользуются по сей день. При этом Мардаян осуществил фундаментальный исследовательский и прикладной научный труд, отсеяв из турецкого арабизмы, издав грамматику «очищенного турецкого языка», возглавив работу по созданию словарей и сотворив то самое «древо тюркских языков», в основе которого – армянская корневая система. Но возводить автора в лик святых в Турции не собираются. Там вообще на эту тему молчат, как кинопартизаны на допросе.

Так что же – Месроп Маштоц с его Еркатагиром? Алфавитом, выстроенным даже не в привычном порядке греков или латинян, у которых в соответствии с официальной легендой Маштоц обучился. При этом все «перепутал»: после А и Б у него Г, а не Ц, после Е – З, а не Ф, которую он вовсе не включил в алфавит. И не просто придумал «неправильный» алфавит, но и снабдил его буквы числовыми кодами. Зачем он их оцифровал? Просто, чтобы не нарушили последовательность? Но причем тогда десятки, сотни и тысячи?

Но вот пытливый журналист Эдуард Аянян сложил эти числовые коды букв в армянских названиях металлов и получил в точности те числа, что проставлены Менделеевым в верхних углах ячеек его таблицы в качестве порядковых номеров или атомных зарядов тех же химических элементов. Например, золото (ոսկի), сумма цифровых кодов которого (24+29+15+11) равна 79, или свинец (արճիճ), где путем сложения (1+ 32+ 19+

11+ 19) получил 82, т.е. в точности так, как в периодической системе («С металлом в голосе», журнал «Ереван», сентябрь 2007).

А ведь Маштоц не придумывал слов и тем более – армянский язык, возраст которого на много тысяч лет старше официально признанной даты создания армянского алфавита. Вместе с тем получается, что наш оцифрованный алфавит является кодом доступа к периодической системе, описанной лишь спустя полтора тысячелетия после Маштоца. Более того, буквы – хоть их складывай, хоть перемножай, хоть имей в виду простую числовую последовательность – всегда обнаруживают Систему. К примеру, подвергший математическому анализу тексты Библии исследователь Грачья Погосян нашел, что армянским письмом в библейских именах закодировано множество посланий, в том числе – биографии. Например, «дней Адама по рождению... было восемьсот лет, и родил он сынов и дочерей». Умножаем все числовые коды армянских букв имени А-Д-А-М (1х4х1х200) и получаем именно 800, а не больше или меньше! Конечно, 800, как и многие другие сотни лет возраста у прочих фигурантов Ветхого Завета, – это уж слишком для человеческой жизни. Но тем более заметна формальная декодировка армянского оригинала!

Если следовать теории «Закон Грабар» Погосяна и другим исследованиям современных армянских ученых, то получается, что маштоцев буквоeffектряд – это строго закономерная система, и при ее расшифровке мы получаем информацию о далеком прошлом человека, планеты, вселенной. При этом в нем закодированы такие подробности, как анатомия человека вплоть до числа суставов в скелете, устройства полушарий мозга, нормативной ритмичности биения пульса, т.е. информация, до которой ученые докопались лишь спустя 13-15 веков. Более того, последовательность букв в алфавите определяет степень духовности возглавляемых ими понятий! Но ведь из всего сказанного получается, что армянский алфавит попросту не мог быть результатом труда одного – пусть наигениальнейшего из ученых? Получается, что история его насчитывает не 1600 лет, а равна возрасту языка, т.е. истории как таковой? А что если, будучи звеном совершенной системы «язык – письмо – числовой код», он объясняет нам глубинный, скрытый смысл понятия «Святая Троица» (Սուրբ Երրորդություն), в библейскую суть которого трудно вникнуть даже человеку глубоко верующему? Ведь «вначале было Слово»?

Многочисленные армянские источники, в том числе Казар Парбеци, утверждали: было у армян свое письмо, по поводу утери которого сокрушался сам Маштоц: «Святой Маштоц, видя с какими трудностями сопряжено образование армянского юношества... сокрушался немало, в особенности, когда останавливался на мысли, «что ведь есть же знаки армянского языка, с помощью которых можно выражать свои мысли, не прибегая к чуждым заимствованным буквам». И далее: «У благочестивого мужа, епископа Даниила, были армянские знаки»(см. Ист. Лазаря Парпского, Венеция, 1793, стр. 27). То же утверждал ученик Маштоца Корюн: «...эти письмена были забыты и найдены случайно» (Корюн, Биография Св. Месропа).

Историки Вардан (V в.), Мовсес Хоренаци (V в.), Агатангеос (X в.) сообщали о регистрации признательных показаний миссионерки христианства Рипсимэ именно армянским письмом. Вардан Великий (XI в.) поведал о найденных в Киликийском царстве древних золотых монетах с отчеканенным по-армянски именем царя Айка. Филострат упомянул в «Житии Аполлона Тианского» дар царя Армении Аршака (правил в 127 -114 гг. до н.э.) – барса с ошейником, отлитом в золоте с дарственной надписью по-армянски, как земляк земляку: «Царь Аршак – богу Нисии».

Вроде бы достаточно для утверждения: и в домаштоцев период было у армян свое письмо, а Маштоц – первый из армянских системщиков, сумевший расшифровать забытые знаки, упорядочить их в многопараметрический алфавит и создать первую в мире грамматику языка. Но историю творят народы и герои, а вот исторические концепции вымучивают ангажированные хитрецы. А они на удивление хорошо и давно организованы. И им крайне неприятны древность и непререкаемая системность армянского языка и его среды обитания. Так все приведенные факты были объявлены «легендами» и была выработана встречная подленькая легенда о бесписьменности армян до 405 года. Легенда, которую нам скармливали последние 100 лет.

Если верить этой легенде, окажется, что мы спрыгнули с деревьев аккурат в 301 году. И есть в моем недоверии к этой версии происхождения армянской письменности еще один аргумент – этический. Ведь то, что создаешь, – лелеешь и развиваешь, а не наоборот, разве не так? А в данном случае по крайней мере Святой престол должен пестовать и поощрять армянскую литературу, являющуюся его детищем. Так как же получилось, что за всю историю нашей с вами независимости я не припомню, чтобы Эчмиадзин объявил литературный конкурс на создание исторических романов или произведений, направленных на развитие духовных ценностей? Зато помню скандальный судебный процесс, когда Первопрестольный судился за дорогой земельный участок в центре Еревана. Наследники национальной церкви, некогда благословившей Маштоца на дерзость восстановления забытой за сотню лет грамоты, судились не с кем-нибудь, а с Институтом армянского языка и литературы им. Р. Ачаряна! Судились, потому что он располагался в здании, построенном на месте церкви Катохикэ. Всего-то в паре сотен шагов от этого места стоит здание кинотеатра «Москва», отстроенное на руинах храма Погоса и Петроса. Церкви, разрушенной вопреки утверждениям Александра Таманяна о величайшей ценности этого перла архитектурного и духовного зодчества и им же зарисованной и сфотографированной. Ведь можно было бы его восстановить ну хотя бы по примеру Храма Христа Спасителя в Москве? Но Эчмиадзин предпочел судиться не с кинотеатром, а с научным питомником того, что сам вроде бы инициировал 1600 лет назад. И выиграл. Выиграл у армянского языка и армянской литературы.

Да и кто только у них не выигрывал на протяжении последних двадцати лет! И кому только они не проигрывали! Сперва нами руководил президент, попытавшийся доказать в своей кандидатской диссертации, что новохурритские надписи не армянские, а семитские. Так что армянский язык еще как проиграл, когда молодой аспирант, прибывший в ленинградскую колыбель советского востоковедения из Ереванского университета, повторил перепевы создателей антиармянской легенды! При втором президенте инспекция по армянскому языку при правительстве была низведена до уровня управления в составе Министерства образования и науки. Хотя должна была бы быть даже над правительством, как Конституционный суд. И армянский язык в очередной раз проиграл нуворишам со всеми их «Валемами», «Валексами», «Габмасами» и «САСами». И позакрывались библиотеки и книжные магазины. Теперь вот на очереди последний оплот – Союз писателей, с его заботливо сбереженными, а потому лакомыми пространствами. И охотники за недвижимостью теперь уже прибегают к помощи Национального Собрания. А оно проверенным методом мелких чиновничьих хитростей отказывает в регистрации по причине своей невероятной занятости, держит в подвешенном состоянии наши творческие союзы. А ведь отними у «народных избранников» единственно известный им армянский язык – замычат, как телята! Но этого они сегодня не предвидят. Ластятся, как те же телята, к международным структурам, с их вымени подпитываются и от них же получают подсказки, куда ходить можно, а где – бо-бо! – рогом в бок получат. Это их единственный ориентир. Других просто не ведают.

Вот почему я обращаю свой взгляд ко временам Маштоца. К критическому моменту в армянской истории, когда мирянин и военачальник Месроп сумел убедить и царя Вагарша, и Католикоса Саака в том, что уничтожение армянской литературы как материализованного языка и стало духовной причиной близкого конца армянской государственности. И оба правителя его почему-то поняли. Так он пришел в лоно армянской церкви Маштоцем, чтобы исполнить свою патриотическую миссию. И власть оказала ему всемерную поддержку. Вот, где секрет вечной народной памяти на имена Вагарша и Партева. А скольких правителей мы глубоко и с удовольствием забыли и забудем! И это в лучшем для них случае.

Если вы думаете, что сегодня маштоцев нет, то вы, читатель, ошибаетесь. Как говорится, лоно армянское не иссохло. Просто им не удается достучаться до облеченных высшей государственной властью людей. Ни для кого не секрет, что все наше законотворчество – это простые переводы законодательных актов соседей. Ну пусть же наконец переведут с русского законодательные акты, объявившие позапрошлый год в

➲16

15➲

России Годом их национального языка! А у нас на весь богоданный армянский язык – один разнесчастный денечек, подтверждающий, что государственные мужи Армении относятся к своему родному языку в 365 раз хуже соседей. Так что ситуация у нас в 365 раз опасней.

При этом, мы живем в схожий с маштоцевым период, когда активизировались агрессивные планы Анкары, а сопредседатели миссии ОБСЕ время от времени вслух угрожают нам «принуждением к миру», проиллюстрированному десять лет назад продолжительными бомбежками Югославии. И какими бы умозрительными ни казались читателю связи между реальным утверждением армянского языка и литературы у себя на родине и сохранением, усилением армянской государственности, – связи эти безусловны, и история тому свидетель. Так что каждый раз, когда в противопоставлении меркантильных интересов представителей любой из ветвей мирской и церковной властей интересам армянского языка и литературы проигрывают последние, помните: проигрывают Армения и армяне, даже если они русско-, англо- или туркоязычные.

Сегодня в опасности последний бастион обороны армянского языка и литературы – **Союз писателей. И я расцениваю нехватку времени Национального Собрания на принятие закона о творческих союзах как откровенно враждебную позицию к национальному языку и духовным ценностям народа. Хотя понимаю, что армянский язык не сдашь в концессию, не продашь за границу и не растащишь по предвыборным штабам и дачам, а потому он неинтересен деловитым ребятам с пультами для голосования.**

Конечно, настоящие писатели творили и будут творить невзирая ни на что. И яркий тому пример – великий Аветик Исаакян, который никогда не стремился в президиумы, но был прозван народом Варпет, Мастер. В 1903 году молодой Исаакян приобрел горький опыт в Баку, куда съездил в напрасной надежде заручиться поддержкой армянских нефтяных магнатов для издания армянского же литературного журнала. А получив урок, сам преподал нам истину в провидческих стихах. Я перевела их специально для наших читателей и тех из депутатов, кто умеет читать:

А я говорю вам: голод грядет,
Застанет врасплох за пирами.
Тот голод духовный вас всюду найдет -
Пустых, обожравшихся в сраме.
Презренье, насмешки, подлый ваш смех -
Над чем? Над величием духа?
Материи искус – ваш храм для утех,
А сердце к бессмертию глухо.
Энергию творчества не осязать
Рабам материального мира.
И будет тот голод веками терзать
Юродивых лжекумира.

Лия АВЕТИСЯН.

СЛЕДЫ ДРЕВНИХ АРМЯН

ПРАРОДИНА КЕЛЬТОВ

Очами он ослеп, но душой прозрел...

Виктор ГЮГО, стихотворение «Слепому певцу».

В Средневековой английской книге «Англосаксонская хронология» (VIII в.) написано, что древнейшие жители Британских островов, бритты, пришли из Армении (13). Предводителя бриттов звали Брут («брут» по армянски – «гончар»). Правильно было бы писать не «бритт» и «Британия», а «брут» и «Брутания» (не суровое ли древнеармянское воспитание – воспитание воинов и мыслителей – называлось в Европе брутанским воспитанием?).

В Англо-саксонской хронике, среди 5 народов, населяющих Англию, на втором месте указаны брето-уэльсцы (в данном случае бретонцы и уэльсцы отождествляются). Уэльсцы (валлийцы) во Франции назывались по-армянски – гайликами (гайлик - волчонок)» [8, 13]. В этнониме «гайлик» отражено название Родины предков армянской провинции Гелтун (Волчий дом).

Племя Брута - бритты, британцы или бретонцы – обосновалось на юге Британии. Позже они распространились по всему острову. История бриттов отчётливо прослеживается с VIII в. до н.э. до VI в. н.э. В IV-VI веках на Британские острова хлынули саксы. Они вытеснили бриттов в Уэльс, Шотландию и Арморику (Галлию), частично их истребив, а частично смешавшись с ними.

Этноним «англ» тоже имеет армянское происхождение: «Англ» по-армянски «гриф-птица». В Малой Армении, на северо-востоке Месопотамии находилась провинция «Англ-тун» (по-армянски «Дом грифа» или «Грифов дом»). Слово «Англ» образовано из двух слов – «Ан» («Бог») и «гел» («красивый»). То есть слово «Англ» («Ангел») в армянском языке изначально означало «Божественно красивый». Частица «ан» в слове «ангел» («англ») нельзя читать как «не». Местность в Северной Месопотамии, где находилась провинция Англ-тун – красивое место, поэтому его естественно назвать «Красивым домом» или «Божественно красивым домом». Никто свой дом, даже если он некрасив, не называет «Некрасивым домом». К тому же, в этом регионе поклонялись божеству Ан. Один из былинных армянских богатырей, Торк Ангел, происходил из местности Англ-тун. Согласно Таблице Геруни «Тогк» означает «Герой из святого места» [3]. «Торк Ангел» – «Божественно красивый герой из святого места». Торк Ангел или Торк Англ – персонаж ранней армянской истории и наиболее вероятный этнарх английского этноса.

Из древнеармянских следов в Англии отметим обсерваторию Стоунхендж. Оригинал этой обсерватории находится в Армении около города Сисиан и называется… Карахундж (Karahundj). Слова «Карахундж» и «Стоунхендж» имеют один и тот же смысл: «Каменное звучание» или «Голос камня». «Кар» по-армянски – «камень», и «стоун» по-английски – «камень». «Хундж» (hundj) по-армянски – «звучание», «эхо», «голос». Карахундж и Стоунхендж являются схожими каменными композициями. Академик, физик Парис Геруни 4-мя научными методами определил возраст Карахунджа и во всех случаях получил один и тот же ответ: Карахунджу 7500 лет! Это – древнейшая обсерватория на Земле [3]. Она старше своего «потомка» Стоунхенджа на 3500 лет! Властям нынешней Армении следует превратить Карахундж в научный центр и объект международного туризма. Это нужно науке, выгодно и престижно для страны. В Ирландии также есть каменная композиция с созвучным названием – Нью-Грендж (2500 г. до н.э.). Каменные композиции с армянскими названиями встречаются и в других регионах планеты. Особенно распространёнными были у древних армян названия «Карениш» и «Карнак». По-армянски «Карениш» означает «Каменный знак», а «Карнак» – «Каменный глаз». Удивительное название – Каменный глаз! Куда смотрели и что видели наши пращуры-астрономы «каменным глазом»? Был ли «каменный глаз» прообразом телескопа? Или ещё чем-то?

Существует ирландская легенда, она записана в Британской энциклопедии «Encyclo-paedia Britannica» (1-е изд. вышло в Эдинбурге в 1768-1771 гг. в 3-х томах, в 1974 вышло 15-е издание в 30 томах), согласно которой братья-армяне Айр и Ерем (Ir и Eremon) завоевали их страну. Айр («мужчина» по-армянски) был провозглашён царём и дал стране своё имя – Айрланд (Ireland) – Ирландия. Армянское слово

➲17

16⊃

«айр» («aire») перешло в ирландский язык в близком смысле: благородный, свободный. Примечательно, что аборигены пришельцев восприняли благородными и свободными. В Ирландии тогда жили племена бога Дану. Имя божества указывает на реку Дануб (Дунай), где долго жили кельты. «Дан» – иранское слово, оно означает «река», «вода». В этом смысле слово «дан» употреблялось и в древнеармянском языке. Оно увековечено, например, в армянском гидрониме «Раздан» («Hrazdan» – «Пламенная река»). В армянском языке сохранилось родственное слово «тон». «Тон» ныне означает «праздник», это связано с праздником Вардатон (Праздник роз), во время которого людей обливают водой. А в некоторых армянских диалектах «тон» («thon») означает «дождь». В осетинском языке «дон» означает «вода». Иранские (аланские) племена также доходили до Британских островов. Однако название страны Ирландия происходит не от схожего эпонима «Иран», как может показаться с первого взгляда, а от имени предводителя армян Айра. Так утверждают ирландские предания. После Айра царствовал его брат Ерем или Эрмен (в некоторых версиях, Эрмен – не брат, а сын Айра). Позже в Ирландии был ещё один король с армянским именем – Тигарнамас (Тигранамас). По-армянски «Тигранамас» буквально означает «Часть Тиграна». Очевидно, имелась в виду принадлежность к царской династии Тиграна – династии Арташесян. Не ясно, какой царь Тигран имелся в виду? Тиграна I или Тиграна II? Оба были великими царями и принадлежность к этой династии – большая честь для любого царя.

Изначальная армянская форма топонима Айрланд – Айрландж. Это слово переводится как «Страна Айра» («ландж» в совр. арм. буквально означает «склон горы»). Поскольку «Айр» по-армянски означает «муж», «мужественный», то соответственно Айрланд (Ireland) означает «Страна мужественных».

Знаменитый языковед, специалист по древнейшей истории Николай Яковлевич Марр пишет: «…хранителем мифологической традиции в Армении было, как и в Европе, действительно, кельтское племя. Обитатели армянской области Гох-тан или Kol-ten» [10, с. 50]. Обычно отмечают, что предки кельтов пришли с Востока, где-то со стороны Персии. Академик Н. Я. Марр указал точный их адрес – армянская земля Голтн [10]. Отсюда, академик Н. Я. Марр выводит этнонимы «кельт» и «галл». Голтн (Голтан) с незапамятных времён является частью Горной Армении, которую обычно называют Сюник или Сисакан. Отметим, что в Сюнике одно из армянских племён назывался Kolt. Округ Голтн (Kol-ten или Kel-tn; у Птолемея – Gol-tene) входил в провинцию Васпуракан Великой Армении.

«Голтн» («голтрик») – армянское слово: «прелестный». Есть ирландская фамилия Голтрик. Слово «голтн» вошло во многие европейские языки («gold», «golden» и др.) с адекватным смыслом («золото», «золотой» и т.п.).

Первоначальным вариантом слова «кельт», согласно армянским языковым традициям, было слово «гелтун» («красивый дом» – арм.). Так назывался округ «Голтан» или «Гохтан» («Gogtan»). Это место действительно красивое и является органической частью Горной Армении (Сюника). Слова «гел» в армянском языке означает также «волк» (в некоторых армянских диалектах «волк» означает «гал»). Волк красивый, тотемный в те времена зверь, поэтому такое почтительное отношение к нему. Для слова «гел» в смысле «красивый» в армянском языке имеется слово «гелецик» («gegecik»), а для «гел» в смысле «волк» есть слово «гайл». Это слово впоследствии преобразовалось в этнонимы для кельтских племён – гайлик (волчонок – арм.), галл, галуа или голуа. Поныне существуют армянские и французские фамилии, восходящие к этим древним традициям – например, Галуа и Голуа среди французов и Галоян и Гайламазян среди армян. Фамилия Гайламазян (гайламаз – волчий волос – арм.) распространено среди донских армян в г. Нахичевани-на-Дону (ныне – район г. Ростова-на-Дону) в селе Большие Салы и др. местах. Эта фамилия пришла на донские земли из царственного города Ани, который предки донских армян покинули в 12-13 веках.

В античные времена армяне часто своим регионам давали названия типа Англтун, Галтун, Митун или Митани (Митания). «Ми тун» означает «Единый дом», а «Ми тани» – «Из одного дома». Эти провинции находились в Малой Армении. Был также Рстун (Рштун, Рштуник) в Великой Армении, что означает «Дом руссов» или «Русский дом». Был «Бехистун» («Behictun»), на скалах которого персидский царь Дарий I (522–486 гг. до н.э.) написал о своих подвигах (расшифровал В. И. Абаев; 9). Есть древнее поселение Васакатун (Вашакатун) в Америке, есть г. Karluv Tyn (Карлов дом) в Чехии и польский город Tyniec (Туниц), есть селение Туношна около Ярославля и др. К подобной конструкции словам можно отнести также топоним «Пуштун» («пуш тун» по-армянски «колючий дом»), который ныне является этнонимом афганского народа пуштун.

Армянское слово «гелтун» («keltn») по пути от Армянского нагорья до Британских островов претерпело ряд смысловых изменений: божественный, солнечный, прелестный, золотой и т.п.

Армяно-кельтские пути сплетаются и в Стране богов – Арктике. Древнегреческие источники передают: кельты (древние армяне) входили в состав гиперборейцев. Армянский след в исчезнувшей Стране богов бросается в глаза. Отметим хотя бы название – Арк. На древнеармянском языке «Арк» как раз означает «Страна богов». Поздние истолкования топонима «Арк» не могут соперничать с первым семантически и синтаксически безупречным армянским истолкованием.

Кельты породили французов, ирландцев, шотландцев, бретонцев, валлийцев и др. Шотландский язык называется также эрским языком (здесь присутствует армянская божественная частица «ар» в форме «эр»). Среди кельтских языков есть ныне мертвый мэкский или мэнкский язык – язык мэнков. «Мэнк» – типично армянское слово по конструкции и содержанию, означает: «мы». В древности в армянском языке слово «мэнк» употреблялось также в форме «мэк». Думаю так: пришлые армяне под словом «мэнк» имели в виду себя. Аборигены их так и назвали: мэнк.

Кельты во Франции назывались галлами (Le Gaulois) или голуа, в Австрии – нориками (новенькими – арм.). «Голуа утверждались на территории современной Франции позднее, примерно в 500 г. до н.э. Они происходят из Богемии или Баварии. Говорят на индоевропейском языке – кельтском, каким являются бретонский или галльский» [8, 12].

«В 7 томе французской энциклопедии «Альфа» в статье «Галлы» написано: «Голуа покрывали свои ювелирные изделия коралловым цветом и эмалью. Эту технику они привезли с Кавказа… Галлы марсельского региона находились в переписке с галатами, живущими в Анатолии, и у них не возникало каких-либо проблем в общении, так как между их языками были лишь диалектные различия (эти сведения сообщает Юлий Цезарь в «JVLI CAESARIS COMMENTARIORVM DE BELLO GALLICO LIBER PRIMVS», а в его эпоху понятия «Анатолия» не существовало)» [2, с. 275-279]. Голуа-галлы поклонялись примерно 400 богам, среди которых была богиня Арджо (a deese-ourse Artio, богиня Медведь). «Ардж» по-армянски «медведь». Галлы богиню Медведь называли Арцио. На баскском «арца» - «медведь»». [8].

Во Франции много армянских топонимов. Например, топоним «Мец» («Большой», «Великий»). Особо дорог армянам сокровенный армянский топоним «Ван». Этот топоним встречается не только в Исторической Армении (озеро Ван и город Ван), но и в разных регионах планеты – во Франции, на Русском Севере и др. Среди топонимов Франции эзотерическую информацию содержат армянские названия трёх сёл, звучащие как проклятия – Морнас, Чорнас, Корнас (Забудешь, Высохнешь, Ослепнешь). Эти селения находятся в центральной Франции и уже не являются армянскими…

Вот ещё: «Во французской Бретонии существует исторический маяк, называемый Армен. Среди бретонских имён есть имена армянского происхождения – Амур, Арсен, Астхик, Вазген, Карот, Седрик. Уменьшительно ласкательным суффиксом у бретонцев также является «ик». В Бретонии есть исторический город Ван. Его основателей называют ванцами» [(8, 12]. Имя Карот или Коротк («корот» и «коротк» по-армянски: «тоска») обозначало тоску по Родине… Это имя и поныне сохранилось в армянской Диаспоре. Например, среди армяно-донских фамилий есть «Кароткян».

Вспомним также имя знаменитого мушкетёра Арамиса. «Ар амис» по-армянски означает «Божий месяц» [1]. «Арамис» же есть армянское имя «Арам» с суффиксом «ис». В любом случае, «Арамис» – армянское имя. По этому поводу отметим, что в Сюнике был пантеон Рамис. Изначальной формой этого

⊃18

17➲

топонима представляется Арамис. Искать объяснение Рамису в имени египетского божества Ра заблуждение, поскольку имя Ра есть нечто иное по сравнению с именем армянского божества Ар (превратившегося в Ра вследствие ближневосточного чтения справа налево). Зачем ездить в Египет за дубликатами, если оригинал находится у нас? Этот оригинал с кельтами-галлами перекочевал на Запад и проявился в виде имени героя Александра Дюма.

«В храме бретонского города Крозон сохранилась икона XVI в., называемая «Десяти тысячам мученикам Арарата», которая образно свидетельствует о десяти тысячах воинов (девять тысяч из них были армяне, тысяча – римляне), принявших мученическую смерть во время гонений на христиан в Армении при императоре Адриане [117-138]» (8, 12). Армянская Апостольская Церковь сделала бы богоугодное дело, причислив «дести тысяч мучеников Арарата» к лику святых.

Знаменитый французский языковед Антуан Мейе писал: «На территорию современной Франции галльский язык появился в результате кельтского завоевания в первой половине первого тысячелетия до н.э.» [11, с. 59]; «бретонский язык во французской Арморике полон французских слов и оборотов» [11, с. 63]; «Как бы ни деградировал бретонский язык, житель Ванской области всегда знает, на каком языке он говорит: на французском или бретонском, так как эти языки глубоко различны по своему грамматическому строю» [11, с. 66].

В результате кельтского (армянского) завоевания Франции «в первой половине первого тысячелетия до н.э.» во Франции появился армянский диалект, на основе которого формировался галльский или бретонский язык. За прошедшее с тех пор время под влиянием других языков и новых жизненных обстоятельств армянский язык ушел в глубокие недра бретонского языка…

Послушаем академика Н.Я. Марра: «Великолепный знаток средневековой литературы Gaston Paris говорит: «В истории мировой литературы нет более потрясающего явления, чем то, как горсточка небольшого народа, загнанная за моря, да и там оттеснённая, зажатая в уголок своих владений – речь идёт об ирландцах, – покорила своей поэзией романскую и германскую Европу, одолела своих победителей и даже тех, кому само их имя было неведомо, внушила их свои идеалы, своих героев и свою музыку, в которых он находил восторг своего воображения и утешение своих болей. Эта ныне мёртвая мифологическая литература, породив поколения эпигонов, очаровала не только средние века. Современная поэзия доподлинно несёт на себе печать (empreignee») её души и обязана ей существенными своими элементами». Видный учёный не ошибся, однако он невольно исказил действительное положение вещей, поскольку горизонты его этнографических познаний оказались ограниченными рамками одной лишь Европы, а панораму доисторической кельтской эпохи он доводил едва до первобытной греческой древности. Кельты, особенно яфетические кельты, были лишь хранителями этих мифологических традиций. «Тристан и Изольда» – плод трёх яфетических племенных сред. Являясь яфетическим наследием, эта чудесная мифология – первоначально посвящённый богам сборник гусанских песен – представляла собой картину общественных нравов яфетических или смешавшихся с яфетическими племенами народов. На Востоке это был армянский народ – такая же малая горсточка людей, также презираемого в логовах невежества, в десятки раз более ирландцев ограбленного и угнетённого врагами, эксплуатирующими их животворные руки, некогда тоже оттеснённого с родных берегов Средиземного и Чёрного морей в теснины, да и там загнанного в дальний угол своего последнего пристанища, а в нашем двадцатом веке изгнанного даже оттуда и обречённого на ужас смерти и рассеяния… И он, этот «народ малый», как скульптурно чётко выразился Хоренаци об армянской нации, был не просто одним из наследников одной лишь яфетической мифологии – он был и есть старейший первовоспреемник всего рождённого общечеловеческим источником культурного наследия, верным хранителем, щедрым сеятелем и терпеливым взращивателем всей совокупности этих традиций на Востоке и Западе!» [10, с. 51-53].

Армянская провинция Голтан (Kolten), как и Ирландия, в старину особо славилась бродячими бардами (гусанами). Печальная странствующая песня – самое родное и святое, что объединяет древних армян с древними ирландцами. Удивительное явление бродячих ново-кельтских (ирландских) музыкантов, менестрелов, восходит к бродячим древне-кельтским (армянским) гусанам (бардам). Слепые бродячие гелтунские (гохтанские) гусаны ходили по городам и деревням, и пели свои добрые и красивые песни, которые вошли в Золотой фонд армянской культуры вместе со Средневековой армянской лирикой, архитектурой и живописью. Откуда брались слепые музыканты в Гелтуне (Гохтане)? Был дикий обычай в этом древнем и красивом крае: вторых, музыкально одарённых сыновей ослепляли, дабы они видели мир внутренним зрением, постигали другой, высший мир и в своих песнях рассказывали о нём, о небесной любви, о высшем смысле жизни, о Боге… И слепые гусаны сочиняли восхваляющие Господа и мир песни, шли босыми, голодными в холод и жару по каменистым тропам к людям и пели им свои чудные песни.

Изначальный смысл слова «гусан» («говасан») – «говорящий хвалебные» (арм.). А «хвалебная» – «говасанк». И поныне армянские песнопения над умершими называются «говасанк». Позже слово «гусан» в армянском языке принял смысл «бард». В изначальном смысле слова «гусан» вложена философия обитателей Древнего Гелтуна – кельтов-армян: благодари Всевышнего, даже будучи слепым, бездомным и нищим.

Армянское происхождение имеет имя «Артур» (первым широко известным его носителем был главный герой кельтского эпоса король Артур): «Артур» на древнеармянском языке означает «Богдан» (слово «Ар» вначале у армян означало «Бог»). Имя Артур вписывается в систему армянских божественных имён Аствацатур, Асатур, Ванатур, Тиратур, каждое из которых означает «Богом данный», т.е. Богдан. Заметим, что имя «Артур» ныне очень популярно у армян. В основном, на подсознательном уровне многие армяне по всему миру стали давать своим детям это сокровенное кельтское (древнеармянское) имя… Только в армянском языке имя «Артур» теперь пишут не через «т», а через отсутствующий в русском языке вариант «th», который звучит резче. В этом варианте «thur» по-армянски уже имеет другой смысл – меч. То есть, «Arthur» - «Божий меч». Учитывая разные значения божественной частицы «Ар», мы можем получать другой перевод имени «Артур» - «Солнечный меч», «Арийский меч», «Армянский меч». Словно это божественное имя утаило в себе также воинственный смысл и он открылся многострадальному народу как ответ его трагической судьбе… Такой символический ответ пришел к армянам из Ирландии, начертив окружность от Армении до Ирландии и обратно…

Существует большое сходство между топонимами Армении и Ирландии. «Одна из важнейших гор Ирландии называется Лох-Маск, так, как армянская гора Сипан в прошлом – Нех-Масик…» [2, с. 131-132].

Существует идентичность между армянскими и кельтскими древними узорами. Они практически тождественны.

Существует близкое родство между армянскими и ирландскими крест-камнями (хачкарами).

Существует определённый генотип кельтов, который встречается только среди армян, особенно среди армян Сюника, горной местности, где находится Прародина кельтов – Гелтун (Gogtan). Благодаря обособленности и консерватизму горцы практически не смешиваются, поэтому сохранили древнейший, идентичный с кельтским, генотип: «генетические исследования кельтских народов, ирландцев, шотландцев, уэльсцев (валлийцев), бретонцев, выявили специфичную генетическую форму, определённый генотип, который оказался наиболее распространённым в Южной Армении, в Сюнике. Нигде более в области Древнего Востока, Передней Азии, Ближнего Востока не найдена подобная генетическая форма» [6]. Это подтверждают также археологические раскопки: нахождение на Британских островах арменоидной расы, существующей здесь ранее.

Примечание 1. Существуют также армяно-кельтские мифологические соответствия [2]. Например, «непутёвый» (читай: «поэтичный») царь Армении Артавазд, сын царя Арташеса и аланской царевны Сатеник, был схвачен «не-богами» и заточен в горе Арарат. В действительности, царь Армении Артавазд (55-34 гг. д.н.э.) был сыном Тиграна Великого. Он был вероломно пленён Антонием в Египте и убит. Почему Артавазд непутёвый? Потому что он был против старой

➲19

18➲

дикой традиции убиения слуг царя в связи с его кончиной. За это он был скован цепями в горе. Две собаки, чёрная и белая, неустанно грызут эти цепи… Артавазд рвётся из цепей положить конец уродливому миру, но кузнецы бьют молотами по цепям и закрепляют их... в бретонской легенде чёрная и белая собаки преследуют женщину... но в последнее мгновенье, когда женщина приближается к смерти (распятию), чёрная собака исчезает, а белая облизывает её раненные ноги... Потомки древних армян, кельты, в такой форме сохранили память о чёрной и белой собаках, грызущих цепи армянского царя... Эти легенды, как и обычно легенды, являются отголосками невероятно древних событий. В данном случае, царь Артавазд – перевоплощение какого-то реального персонажа, жившего намного раньше него, раньше, чем кельты ушли из Армении...

Примечание 2. Армянские племена пришли на британские острова, в основном, через Арморику (ныне – французская Бретония). На это предположение наводят исторические исследования, а также армянские топонимы Арморики, в частности, сам этот топоним. Иногда пишут «Ареморика» – это древнеармянское слово. «Ар мори га» или «Арев мори га» означает «Солнце идёт к матери» [3]. Современная форма выражения «Ар мори га» – «Арев майр е мтнум». Есть также любопытная диалектная форма заката солнца: «Арегак пади ку». В слове «пади» можно узнать русское слово «падает». То есть «солнце падает». А место, куда заходит солнце, называется «Падела». Откуда взялось русское слово в старинном армянском предложении и взялось ли, трудно сказать?

Неосведомлённых исследователей в армянских лингвистике и истории сходство двух армянских топонимов «Арморика» и «Армения» может ввести в заблуждение. В «Англо-саксонской хронологии» говорится об Армении, как о Прародине бриттов, а не об Арморике. Арморика – промежуточная стоянка на пути Армения-Британия.

Примечание 3. Троя, Киликийская Армения, малоармянские провинции Галат, Малат, Севаст (впоследствии – Галатия, Малатия, Себастия), другие области, были ближайшими очагами галлов и других европейских племён армянского происхождения. Топонимы Галат и Малат образованы из армянских слов «гал» («волк») и «мал» («животное») и суффикса «ат», обозначающего обитель, как, например Арарат (Обитель Бога) или Арташат (Обитель Арташеса). Галат – Обитель волков. Малат – Обитель животных. Вспомним топоним Англ-тун – Грифов дом. Название местности характеризовалось некоторой специфичной для этой местности чертой. В одном месте много волков. Гал-тун (Галат). Другое место – животноводческий район. Мал-тун (Малат). В третьем – много птиц грифов. Англ-тун. А «Севаст» по-армянски «Черный бог». Согласно ближневосточным мифологиям, «Черный бог Ованес вышел из (Красного) моря и принес людям цивилизацию». Сокровенное древнеармянское слово «Севаст» в разных вариациях – Себаст, Себастья, Себастьян, Свас, Сивас, Сваз, Сиваз, Сваш, Сиваш и т.п. – стало топонимом, гидронимом, именем, фамилией и распространилось сначала в Малой Азии и Армянском нагорье, затем в Европе, Америке и др. местах.

Примечание 4. Нынче существует огромное пространственно-временное расстояние между армянами и кельтами. Сохранилось ли что-нибудь специфично армянское в кельтах, и наоборот? Послушаем Дэвида Ленга: «Армяне в высшей степени общительны и гостеприимны, преданы семье и родственным связям. У них поистине шотландское отношение к честности и презрение к расточительности, при этом они умеют добиться своей выгоды» [5, с. 27].

В последнем предложении Дэвида Лэнга гениально просто выражено армяно-шотландское родство. Надо же заметить такое!

Примечание 5. Наиболее чувствительными к зову древней крови из британских кельтов оказались гайлики – валлийцы: первыми величайшую трагедию древних братьев, Геноцид армян, признали Уэльс и Новый Уэльс (Австралия).

Примечание 6. Отметим, что с помощью армянских окончаний слов «ак», «ик», «ук» из слова «гайл» («гал» или «гел») получается слово «гайлик» («гайлук» или «гайлак»). То есть из слова «волк» получается слово «волчонок». Иначе говоря, из этнонима предков французов с помощью уменьшительных суффиксов получается этноним предков валлийцев.

Примечание 7. «Уменьшительные» окончания слов «ак», «ик», «ок», «ук», «як» есть и в русском языке, как ещё один из показателей древнейшего родства армянского и русского языков. Эти частицы используются в украинском языке в качестве фамильных окончаний. От окончания «ок», вероятно, произошли фамильные окончания «ок», «ко», «го», «то», «тзо», «ти». Академик Н. Я. Марр считает, что первоначальным смыслом слова «ко» («го») в русском языке является «сын», «мальчик», «парень» [10]; именно из слова «го» образовано русское слово «много» («мно го» - «много детей»?). Слово «го» в русском и др. славянских языках словообразующий, я бы сказал, структурообразующий корень. Поэтому это слово вместе со своими модификациями является коренным, корневым словом в русском языке, т.е. принадлежит изначальному фонду слов индоевропейских языков. В армянском языке этому слову соответствуют слова «то» и «тзо» (ныне используются для обращения к мальчикам и подросткам). Отметим также армянское слово «дзу» («яйцо»). Вероятно, слову «тзо» родственно английское слово The son, немецкое слово der Sohn и др. слова из семейства индоевропейских языков, означающие «сын». Оно перешло и к кавказским языкам – черкесским, картвельским и др. Например, в грузинском языке посредством частицы «дзе» образуются отчества и фамилии (Иванович-Иванидзе).

Примечание 8. В армянском языке «перс» означает «парсик», «персы» – «парск». Три тысячи лет назад в Армянском царстве синонимом слова «парск» считалось слово «пашуа». Очевидно из слова «парск» выпал звук «р», а звук «с» перешел в звук «ш». Сначала слово «парск» трансформировалось в слово «пашк», а затем окончание множественного числа «к» было заменено на «уа»: парск, паск, пашк, пашуа.

По этой логике имя Менк является первоначальной формой имени древнеармянского царя Менуа (IX в. до н.э.). Менк – армянское слово и означает «мы». Вспомним, что одним из языков Древней Британии являлся менкский язык. То есть слово «менк» у древних армян использовалось и как имя (царя), и как этноним армян (подданных царя). Поскольку слово «менк» исключительно армянское и являлось одним из этнонимов армян или этнонимом одного из армянских племен, то имя великого армянского царя Менуа (Менк) попросту означало «Армянин». Вспомним также название египетской пирамиды Менкаур, состоящее из двух армянских слов – «менк» и «ар» («ур»). «Менкаур» по-армянски можно перевести как «Мы арии», «Мы армяне» или просто «Армянский» (в данном случае – «Армянская»). Пирамида могла называться Армянской. То есть пирамиды принадлежали разным этническим группам. Однако, это другая тема.

Примечание 9. Отметим, что этноним «галуа» в качестве фамилии дошел до наших времен! Имя Галуа принадлежит к той же системе имен, что и имя Менуа. «Менуа» означает «Менк» («Мы»), а «Галуа» – «Галк» или «Гайлк» («волк», «волчонок»). Имя «Менк» указывает на этнос, а имя «Галуа» – на место начального обитания племени галуа – провинцию Галат (Галатия).

Примечание 10. Фамилию «Галуа» носил великий французский математик Эварист Галуа (1811-1832) – основоположник современной алгебры, гениальный юноша с трагической судьбой [4, 7]. Злой дух витал над семьей Галуа. Отец Галуа покончил жизнь самоубийством, а сам он погиб на дуэли в 20-летнем возрасте. За свою короткую и драматиическую жизнь Эварист Галуа решил одну из труднейших математических проблем, которую не смогли решить такие титаны мысли, как Ньютон, Эйлер, Гаусс... Эту проблему называли «вызовом человеческому уму». Вызов принял французский юноша Эварист и... победил... умирая.

Примечание 11. Пару слов о слепых гениях.

Великий Средневековий арабский поэт Фарид писал:

Я закрываю глаза, чтобы вещь
Не закрывала собой глубинный свет

А великий армянский поэт XX века Паруйр

➲20

Севак говорил:

Закрываю глаза, чтобы видеть

Вспомним также великих слепых русских математиков XX века А. Г. Витушкина и Л. С. Понтрягина. Представляете, что значит слепой геометр? Это Лев Семенович Понтрягин – слепой гениальный геометр. Он был главным противником необдуманной модернизации школьного математического образования в СССР в 70-х годах XX века. В первую очередь, его усилиями были остановлены разрушительные реформы в образовании. Слепой математик оказался самым зрячим.

Вспомним ещё раз слепых музыкантов Гелтуна... они сознательно шли на потерю глаз, ЧТОБЫ ВИДЕТЬ!

Какое трагическое величие!

Такой великой ценой они создали и оставили потомкам красивые и мудрые песни! Вечная им память и вечная слава!

Виктор ВАГАНЯН,
доцент кафедры высшей математики РУДН (Москва)

Литература

1. Аветисян Л. Graecus stilus hier, или старые, старые новости // Голос Армении. – Ереван, 13.12.2007.
2. Варпетян А. Кто такие арийцы? (на арм. яз.). – Ереван, «Арвест», 1990.
3. Геруни П. Армяне и древнейшая Армения (на арм. яз.) – Ереван: Изд-во «Тигран Великий», 2008.
4. Дальма А. Эварист Галуа. Революционер и математик. – М.: Наука, 1984.
5. Дэвид Ленг. Армяне. – М.: ЦЕНТРПОЛИГРАФ, 2004.
6. Епископосян Л.М. Наш проект – это генетическая история армян // Еркрамас. – Краснодар, 2003, № 104.
7. Инфельд Л. Эварист Галуа. Избранник богов. – М.: Молодая гвардия, 1958.
8. Комитас Овнанян // Голос Армении. – Ереван. 04.11.2006.
9. Литература Древнего Востока. Иран. Индия. Китай. – М.: МГУ, 1984.
10. Марр Н.Я. Армянская культура. – Ереван, Айастан, 1990.
11. Мейе А. Сравнительный метод в языкознании. – М.: УРСС, 2004.
12. Dictionnaire Flamarion de la lunge francaise, Paris, 1999, pade IV.
13. Thorpe Benjamin. Anglo-Saxon Chronicle. Vol. I, Original Texts, London. 1861.

Защитить детство, отстоять наше будущее

Год 2009 объявлен в России годом молодежи. И это особенно ярко высветило наиболее приоритетную задачу – сохранить для общества тех, кто в скором времени войдет во взрослую жизнь и станет полноправным членом российского общества. Сегодня как никогда важно помочь детям. Нужно, чтобы общество консолидировалось вокруг этой задачи, уделив особое место в ее решении обеспечению прав и свобод несовершеннолетних, и в первую очередь, профилактике правонарушений несовершеннолетних, защите детей от преступных посягательств и их вовлечения в противоправную деятельность. От реализации целенаправленной политики в сфере защиты прав и свобод ребенка зависит самое главное – будущее страны, ее выживаемость, ее экономическое и социальное благополучие и процветание.

Именно этому вопросу было посвящено заседание Общественного совета при УВД по Калужской области, прошедшее в регламенте «круглого стола» и с привлечением не только сотрудников милиции, но и представителей аппарата Уполномоченного по правам человека в Калужской области и областного министерства физкультуры, спорта, туризма и молодежной политики. Начальник подразделения по делам несовершеннолетних областного управления внутренних дел подполковник милиции Евгений Калинин обрисовал картину состояния детской преступности в регионе и работы, проводимой по профилактике правонарушений. Он отметил, что только в прошлом году было выявлено и поставлено на учет 1689 подростков-правонарушителей и 308 родителей, не занимающихся воспитанием детей, 30 родителей привлечены к уголовной ответственности. За правонарушения, связанные с детьми, на различные категории взрослых было оформлено почти четыре тысячи материалов, 67 человек привлечены к уголовной ответственности за вовлечение несовершеннолетних в совершение преступлений. Регулярно проводились такие операции как «Условник», «Здоровье», «Группа», «Подросток – Лето 2008», «Подросток-Семья», «Повтор», «Месячник права» и другие. Принятые меры позволили добиться снижения детской преступности на 10 процентов и несколько снизить удельный вес детской преступности в общем числе всех раскрытых преступлений. Но есть цифры, которые настораживают. В структуре детской преступности увеличилось число особо тяжких преступлений, в том числе убийств, изнасилований, разбоев и преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков. Также увеличилось количество подростков, совершивших преступления в состоянии алкогольного опьянения. Первые результаты 2009 года несколько более оптимистичны, но совершенно лишены поводов к успокоению в работе по декриминализации молодежи. Начальник ПДН подчеркнул, для выхода из сложившейся ситуации необходимо объединение усилий всех заинтересованных органов и организаций, а самое главное – семьи и каждого гражданина. Осознание стратегической значимости вопроса обусловило детальное и эмоциональное обсуждение, перешедшее в полемику и дискуссию.

Анна Нагорных, начальник созданного в январе этого года отдела защиты прав детства аппарата Уполномоченного по правам человека в Калужской области, рассказала о задачах отдела и первых шагах его деятельности. В частности, о проекте утверждения уполномоченных по правам участников общеобразовательного процесса. В порядке эксперимента в 6 школах Калуги уже действуют уполномоченные по правам учащихся. Она предложила организовать взаимодействие этих уполномоченных со школьными

инспекторами и сотрудниками подразделений по делам несовершеннолетних. Главный специалист министерства физкультуры и спорта, туризма и молодежной политики Любовь Допина предложила обратить особое внимание на профилактику правонарушений молодежи на дискотеках и в интернет-клубах, а также подняла вопрос необходимости законодательного закрепления ограничения пребывания подростков на улицах в вечернее время. Член Общественного совета, первый заместитель атамана калужского отдельного казачьего войска Игорь Фадеев высказал тревогу о недостаточном развитии кадетского движения в Калужской области и внес предложения о путях активизации этой деятельности. Декан факультета журналистики, связей с общественностью и международных отношений Юрий Калиниченко высказал серьезную обеспокоенность духовной незащищенностью подрастающего поколения, которое подвергается массированному информационному воздействию, которое подчас губительно сказывается на неокрепших душах, на духовно-нравственном и физическом развитии детей.

Немало ценных предложений по активному участию в этом приоритетном направлении работы высказали заместитель главного редактора газеты Калужской области «Весть» Людмила Стаценко, настоятель храма Рождества Христова отец Сергий, председатель совета калужской областной общественной организации патриотического объединения «Память» Сергей Новиков и другие члены совета. Было решено обобщить все предложения, и на их базе включиться в конкретную реализацию задачи государственного масштаба – профилактики правонарушений среди несовершеннолетних, защиты их прав от преступных посягательств. Логическим завершением заседания общественного совета стала фраза директора Калужского областного драматического театра Александра Кривовичева: «Мы часто говорим о нашем будущем. А ведь оно будет уже лет через десять. И каждому из нас нужно многое сделать, чтобы это будущее было достойным».

Инна БАТАЛОВА.

Дума приняла закон о «комендантском часе» для детей

Государственная дума в среду единогласно приняла в третьем, окончательном, чтении поправки в закон «Об основных гарантиях прав ребенка в РФ». Речь идет об ограничении пребывания несовершеннолетних в общественных местах поздно вечером и ночью.

Нормы, внесенные в палату президентом РФ Дмитрием Медведевым, предоставляют субъектам РФ право определять перечень таких мест, где детям ночью запрещается быть без сопровождения родителей либо лиц, их заменяющих. К таким местам относятся игорные заведения, рестораны, кафе, бары, клубы, кинотеатры, иные помещения, используемые в сфере развлечений, а также улицы, парки, скверы, стадионы, общественный транспорт.

Поправками ко второму чтению регионам предоставлена возможность распространять эти ограничения на детей до 18 лет, а не до 14 лет, как предусматривалось концепцией законопроекта, и считать «недетским» временем промежуток между 22:00 вечера и 6:00 утра по местному времени.

При этом субъекты РФ получают право «снижать возраст, до достижения которого не допускается нахождение детей в ночное время в установленных местах (но не более чем на 2 года), и сокращать период ночного времени с учетом сезона года и климатических условий». Они также будут определять порядок уведомления родителей или органов внутренних дел об обнаруженном в неположенное время в неположенном месте ребенке и порядок возвращения его либо домой, либо в приют, если ребенок — сирота, сообщает ИТАР-ТАСС.

Согласно закону, для оценки предложений по определению мест, нахождение в которых может нанести вред физическому, духовному и нравственному развитию подростков, будут создаваться специальные экспертные комиссии. За попустительство нахождению несовершеннолетних в указанных местах предусматривается ответственность.

Как пояснила глава профильного думского комитета по вопросам семьи, женщин и детей Елена Мизулина, «главная задача новых норм — оградить ребенка от насилия и не допустить втягивания детей в различные преступления».

В качестве эксперимента «комендантские часы» действовали в 15 регионах страны. По данным главы МВД Рашида Нургалиева, по итогам 11 месяцев 2008 года в Липецкой области количество преступлений, совершенных несовершеннолетними или при их соучастии, сократилось на 11,6%, а в ночное время — на 4,5%. На 59,4% снизилось число преступлений, совершенных в отношении несовершеннолетних.

«Вести.Ru».

ՄՇԱԿՈՒՅԹ

Մետաղի եւ հոգու մեղեդայնություն

Ինքնատիպությունը արվեստագետի անհատականությունն է, նրա դեմքը, չկա անհատականություն՝ չկա և արվեստագետ:

Արա Ալեքյան անհատականությունը գտել է իրեն հարմար նյութը, իր տեսնելու կերպը՝ աչքով տեսանելին, ընկալածն ու հոգում թաքնվածը ներկայացնելու համար: Եվ նրա երևակայության մեջ, ինչպես ասում են, հնչում է մետաղի իր սիմֆոնիան:

Ինձ՝ նրա արվեստի երկրպագուիս համար գաղտնիք չկա. նրա ստեղծածը մեզ համար Աստծո պարգև է, նրա տաղանդը ստեղծագործ ուժի բացատրությունն է ու պատճառը: Արա Ալեքյանը, ըստ սովորության, չի գալիս ուրիշ տեղից, իրեն նախորդած մեկ ուրիշից, այլ՝ ինքն իրենից:

Նրա գործերով հիանում են արվեստն ու գեղեցիկը գնահատողները, ոչ միայն Հայաստանում, այլև՝ արտերկրում:

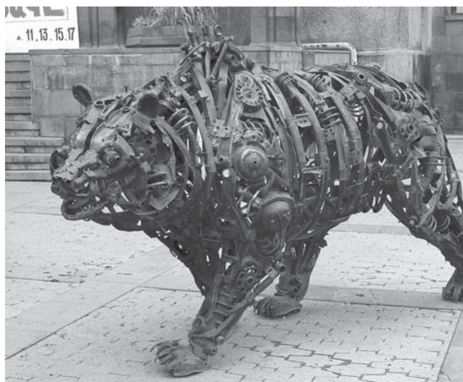
Վաղուց արդեն սովորական են դարձել բարձրագույն մրցանակները նախկին միութենական, ռուսաստանյան և միջազգային ցուցահանդեսներում (միջազգային ցուցահանդեսներ Մոսկվայում, Բեյրութում):

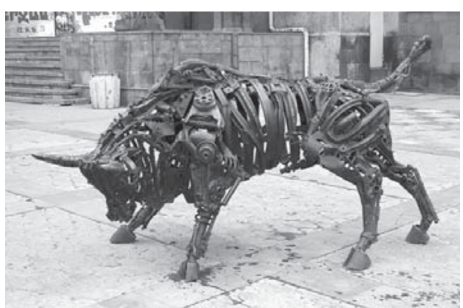
- Արվեստը ստեղծելը սովորովի չէ, դա բնատուր է լինում. ծնվում է մարդու հետ, հետագայում նրա մեջ էլ հեսանվելով, հղկվում է, դառնալով մշակույթի արժեք: Արան էլ այդ արժեքներ ստեղծողներից է:

Նա համոզում է բոլորին, որ բարոյապես և ֆիզիկապես մաշված այդ նյութերը միգուցե ավելի շատ ստեղծված են արվեստի նմանատիպ արժեքներ դառնալու, իրենց կերպը ստանալու ու անմահանալու համար: Նրանց հետ շփվելիս պետք է զգույշ լինել՝ հանկարծ չարթնացնելով, նրանց դարձնել սովորական կերպեր:

Աչքի համար Արայի գործերը եզրագծեր չունեն. որ մասից են սկսված և որտեղ ավարտված:

Արսեն ՌԱՖԱԵԼՅԱՆ
ՀՀ նկարիչների միության անդամ, գեղանկարիչ

Ամեն մեկը յուրովի է մեկնաբանում նրա ստեղծած արժեքները, և կարևորն այն է, որ իր գործերով Արա Ալեքյան արվեստագետը ստիպում է մարդկանց խոսել ու մտածել:

Խորությամբ տիրապետելով մետաղի հետ վարվելու տեխնիկային՝ Արան կուռք չի դարձնում ոչ մեկին, հենվում է իր գեղարվեստական երևակայությունների վրա՝ ինքը ստեղծելով յուրօրինակ «Ալեքյանական» ստեղծագործական ոճ:

Իր արվեստը ոչ մի ուղղության մեջ չդնող (Արայի աշխատանքները անվանում են «ավանգարդիստական» կամ համեմում զանազան «սյուսերով», որ դրանք բնավ էլ «ավանդական» չես համարի) Արա Ալեքյանը ցուցահանդեսներից մեկի առթիվ հրատարակված ինֆորմացիոն նյութերի բաժնում իր արվեստը բնութագրել է այսպես. «Մետաղի թափոնի ռեաբիլիտացիա, անցյալի ապագայացում»!!!

Միգուցե:

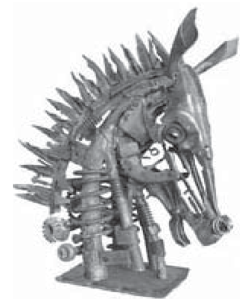
Նրա ստեղծած նրբաճաշակ գործերը յուրահատուկ են իրենց կառուցողակատարողականությամբ (մետաղյա ձի, ցուլ, մետաղյա մարդ), որոնք, ըստ իս, երկար փնտրտուքի և հեղինակի ստեղծագործական երազանքի արդյունք են:

Արա Ալեքյան

Կրթությունը

1979 թ. Երևանի Թերլեմեզյանի անվան գեղարվեստի ուսումնարան
1985 թ. Երևանի գեղարվեստի ինստիտուտ
1989թ. Մոսկվայի գեղարվեստի ակադեմիայի Երևանյան մասնաճյուղ

Արա Ալեքյան արվեստագետի շնորհը անսահման է քանդակագործի հարուստ պաշարով, հոգևոր պատկերումների ներաշխարհով (Փարաջանովի, Պերճ Պռոշյանի, Վիլիամ Սարոյանի, Մինաս Ավետիսյանի կիսանդրիներ):

- Ինձ շատ է հետաքրքրում մեռած նյութը, մետաղը, որ փողոցում ոչինչ է կամ լավագույն դեպքում թափոն: Ես հաճույք եմ ստանում անպետք իրին կյանք տալով, այն որոշակի ձևի մեջ դնելով:

Եվ, իրոք, այդ հազարավոր թափոն դետալների հավաքածուներում չկա և ոչ մի ավելորդություն ու պատահականություն, դրանք բնական են, ինչպես կյանքը, և պարզ ու անկեղծ, ինչպես զգացմունքները (երկրաշարժի զոհերի հիշատակին կառուցված հուշարձան կոթողներ Վեդիում, Գյումրիում):

Նրա գործերում կերպարների տեսանելի կոնկրետությունը, մանրամասների խնամքով, համարձակ լուծումները զուգակցվում են վեհ, ստեղծագործ հոգեբանական տոնուսի միասնությամբ՝ սատարված իրենց զարացմամբ, իիրավի գեղարվեստական ստեղծագործության հետ:

Լեւոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Հայե՛ր միացե՛ք, միացե՛ք հայե՛ր,
Արցախն է մեզ կանչում, օգնության հասնենք,
Դեռ ճամփա ունենք, պիտ հասնենք Սասուն,
Քաջերի հողը մեզ է սպասում:

Գուսան ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ

Այս երգը նմանվում է կենարար մի հեղուկի, որը երակներիդ միջով տարածվում է դեպի ողջ էությունդ ու սիրտդ, արթնացնում ու բորբոքում պահում հայ լինելու ոգուն: Այս երգը մնայուն է և հայկական, ուրեմն այն ստեղծողը ճշմարիտ ու իսկական հայ է, ժողովրդի սրտից ջուր խմող, ժողովրդի մտածածն ընկալող ու իրեն վերադարձնող երգահան մարդ:

Օֆելյա ՏՈՆՈՅԱՆ, լրագրող

Գուսան Հայկազունու երգարվեստի գլխավոր երակը մեծ Սերն է առ հայրենիք, ինքնաարտահայտման ամենախոր այդ զգացմունքը առ Հայաստան, առ Արցախ: Նրա երգերը ազգային ոգու հաղթանակների գրավոր վկայություններն են: Նրա ամեն մի երգ անմիջապես հայտնվում է հայ մարդու շուրթերին և դառնում նրա հոգևոր ճանապարհի ուղեկիցը: Եվ դա տեղի է ունենում ինքնստինքյան, այսինքն՝ ոչ ոք այդ երգերը հատուկ չի սովորում: Երգերն են թափանցում մարդկանց հոգիները՝ նրանցում էլ ավելի թեժացնելով հայրենասիրության կրակը:

Թառել ես լեռներին, ունես հազար շեն,
Արծիվների բույն ես, ընբոստ Գետաշե՛ն,
Բարբարոս ցեղերին անդադար սանձող
Քաջերի ամրոց ես, իմ քա՛ջ Գետաշեն:

Իր երգերով ու ոգեշնչող խոսքերով՝ ամենքիս հարազատ, ամենքիս հոգու կանչին ունկնդիր:

Այս առաքելությամբ արդեն մեկ ու կես տասնամյակ ստեղծագործում, ոգեշնչող երգարվեստը հայրենի եզերքում ծաղկեցնում է Արարատի շուքի տակ՝ «Հայոց Կարթագենում»՝ հինավուրց Արտաշատում ծնունդ առած մեր գուսանը՝ Գագիկ Հայկազունը (Գագիկ Ստեփանի Նազարյան): Ահա հայ գուսանների, աշուղների միության նախագահ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր Շավիղ Գրիգորյանի խոսքը՝ ասված ի տրիտուր գուսանի ազգանվեր ու ազգաշահ գործունեությանը, որ այսպես, խոնչանքով իրականացնում է հայ երգի այսօրվա երախտավորը.

- Գովք ու փառաբանություն, հիացմունք ու պաշտմունք հայրենիքի ու հայրենականի հանդեպ...

... անվան մասին՝ Հայկազուն, որ նախընտրել է ինքը՝ դարձյալ ամենևին ոչ հենց այնպես:

Նա հենց այնպես ծավալ ու քանակ լրացնող որևէ երգ չունի:

Բնությունը նրան օժտել է խոսքի և երաժշտության հորինման աներևակայելի կարողությամբ, ասել է թե, երաժշտությունը գալիս է նրա ներսից ու պիտի հնչի, կատարվի:

Այլ կերպ անհնար է. դա է Հայկազունու երեկվա և այսօրվա կյանքը, որ ինքը համարում է հայ ժողովրդի՝ նրա անցյալի, այսօրվա ու վաղվա հանդեպ տածած հախուռն սիրո առհավատչյա ու ամուր հավատամք:

Ինչքան էլ որ դժվար լինի, դիմացե՛ք,
Վախկոտն ամեն օր է մեռնում, իմացե՛ք,
Քաջերը՝ մեկ անգամ փառքով, իմացե՛ք,
Հողն արյունով են պահում, իմացե՛ք:

Հայկազունու բազմաբնույթ ու բազմաբովանդակ ինքնարտահայտման միջոցը երաժշտության տարածքն է, ընկերակիցը՝ իր ժողովուրդը՝ իր ունկնդիրը:

ՀՊԱՐՏ ԳՆԱՑԵՔ

Պատերազմ եք գնում, ուրախ գնացե՛ք,
Վարդանի արյունն է ձեր մեջ, իմացե՛ք,
Նոր կազմավորված հայոց բանակի,
Առաջին զինվորն եք, հպարտ գնացե՜ք:

ԿՐԿՆԵՐԳ. - Ինչքան էլ որ դժվար լինի, դիմացե՛ք,
Վախկոտն ամեն օր է մեռնում, իմացե՛ք,
Քաջերը՝ մեկ անգամ փառքով, իմացե՛ք,
Հողն արյունով են պահում, իմացե՛ք:

Քաջերի կորստով ցավել ենք դարեր,
Հողերի կորստով՝ հազարամյակներ,
Այժմ շատ են պետք մեզ հաղթանակներ,
Դեպ փառք ու հաղթանակ, այսպես գնացե՛ք:

ԿՐԿՆԵՐԳ. - Ինչքան էլ որ...

Դուք մեր նախնյաց հողը նորից ե՛տ բերեք,
Մեր հայկազյան փառքը նորից ե՛տ բերեք,
Մուշն ու Սասուն, Արարատը ե՛տ բերեք,
Դեպ Արցախ, Մուսալեռ բարով գնացե՜ք:

ԿՐԿՆԵՐԳ. - Ինչքան էլ որ...

20 հունվարի, 1993 թ., ք. Արտաշատ

Գետաշեն

Թառել ես լեռներին, ունես հազար շեն,
Արծիվների բույն ես, ըմբոստ Գետաշե՛ն,
Բարբարոս ցեղերին անդադար սանձող
Քաջերի ամրոց ես, իմ քա՛ջ Գետաշեն:

ԿՐԿՆԵՐԳ. - Չորս կողմդ անդունդ է,
ճամփեքդ՝ փակված,
Երկնքում սև ու մութ ամպեր կուտակված:
Շուրջդ շատ հայկական շեներ են լքված,
Բայց դու կա՛ս, կմնա՜ս հավերժ, Գետաշե՜ն:

Դու պիտի մնաս ու պիտի դիմանաս,
Հակառակ թշնամուդ պիտի շենանաս,
Մայր Հայաստանին պիտի միանաս,
Արցախի դարպասն ես, իմ քա՛ջ Գետաշեն:

ԿՐԿՆԵՐԳ. - Չորս կողմդ...

Զահելներ քիչ ունես, իմ քա՛ջ Գետաշեն,
Բայց ծերերդ էլ ոչ մի բանով պակաս չեն,
Քո ամեն մի կինը՝ մի ժայռ տնաշեն,
Քեզ հաղթել չի լինի, իմ քա՛ջ Գետաշեն:

ԿՐԿՆԵՐԳ. - Չորս կողմդ...

20 սեպտեմբերի, 1990 թ., ք. Արտաշատ

ՀԱՅԵ՛Ր, ՄԻԱՑԵ՛Ք

Հսկա երկիր էր Հայաստանը մեր,
Բայց ինչքան ասես թշնամիք ուներ:
Բոլոր կողմերից հեռուն, դրացին,
Չեռք ձեռքի բռնած մեզ բզկտեցին:

Ուս ուսի տված, առյուծի նման
Ետ բերենք հողն ու փառքը հայության:

ԿՐԿՆԵՐԳ. - Հայե՛ր, միացե՛ք, միացե՛ք, հայե՛ր,
Արցախն է մեզ կանչում, օգնության հասնենք,
Դեռ ճամփա ունենք, պիտ հասնենք Սասուն,
Քաջերի հողը մեզ է սպասում:

Ախ Նախիջևան, հայոց բնօրրան,
Անթիվ թշնամիքդ եկան անցկացան,
Քեզ բաժին ընկավ սև բախտը դաժան,
Հայաթափվեցիր, հո՛ղ պապենական:

Ուս ուսի տված, առյուծի նման
Ետ բերենք հողն ու փառքը հայության:

ԿՐԿՆԵՐԳ. - Հայե՛ր, միացե՛ք...

Պայծառ գալիք է սպասվում հային,
Այս դժվար պահին լինենք միասին,
Չի հանգստացել մեր հին թշնամին,
Ուզում է նորից կոտորել հային:

Ուս ուսի տված, առյուծի նման
Ետ բերենք հողն ու փառքը հայության:

ԿՐԿՆԵՐԳ. - Հայե՛ր, միացե՛ք...

17 մայիսի, 1988 թ., ք. Արտաշատ

Էջը կազմեց՝ Լևոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԸ

ԹՈՄԱՍ ԷԴՈՒԱՐԴ ԼՈՈՒՐԵՆՍ ԱՐԱԲԻԱՑԻ (1888 - 1935)

Արևելագետի կրթությամբ՝ 20-րդ դարի նշանավորագույն հետախույզներից: Ինտելիջենս սերվիսի գործակալ: Գործել է Արաբական աշխարհում. հրահրել և հաջող ավարտի է հասցրել արաբների՝ հակաթուրքական ապստամբությունները, հիմնել է Իրաքի Թագավորությունն ու Քուվեյթի էմիրությունը, ճարտարապետել արաբական աշխարհի այսօրը: 1920-ականներին գործել է Կարաչիում, Փեշևարում, աֆղանական սահմանում. նրա օրինությամբ 1929-ի հոկտեմբերին իր զորքերով Քաբուլը գրաված Մուհամմեդ Նադիրը հիմնեց աֆղանական անգլամետ արքայական նոր դինաստիա: Գործողություններ է ծավալել ԽՍՀՄ-ի դեմ, կյանքի վերջին տարիներին հարել է անգլիական ֆաշիզմին: Կյանքից հեռացել է առեղծվածային ավտովթարից՝ 47 տարեկանում:

ԱՅԴ ԱՆՏԱՆԵԼԻ ՀԱՅԵՐԸ

(Լինկոլն Սթեֆընսի հարցազրույցը Լոուրենս Արաբիացու հետ)

Հայ ժողովուրդը միանգամայն զրկված չէ իրերն իրենց իսկական արժեքով ու նշանակությամբ տեսնելու և կշռադատելու ընդունակությունից: Բայց դրա եզակի վկայությունները մնում են կղզիացած և առանձնացված՝ իբրև անհասկանալի, հալածվող բացառություններ՝ հայ կղերական դիվանագիտության կատարյալ և անսահմանափակ տիրապետության ներքո:

ԼԵՈ

Դա իմ հարցազրույցն էր: Թեև հյուրանոցի իր ապրած սենյակում էր, բայց ինքս էի խնդրել տեսակցությունը, և իմ նպատակն էր այդ կայսերական հետախույզից մի բան իմանալ Փոքր Ասիային և Մերձավոր արևելքին վերաբերող գործնական քաղաքականության մասին: Սկզբում կարծում էի, թե ինքս էի վարում խոսակցության ընթացքը: Հետո միայն, մի տեսակ ցնցվելով կռահեցի, որ նա էլ մի նպատակ էր ունեցել, և որ այդ նպատակն էր՝ իմ ուղեղը լցնել հայերի վրա ամերիկյան մանդատ հաստատելու վերաբերյալ բրիտանական պրոպագանդով: Ահա այդ էր, որ կռահեցի: Ուրիշ բաներ էլ: Ես՝ սկզբունքներով անկախ անհատս, շշմել էի և բավական նվաստացած էի զգում ինձ՝ ինչո՞ւ մենք՝ ամերիկացիներս, պետք է աշխարհի մյուս կեսը գնանք հայերին հոգալու և ոչ միայն նրանց փրկելու թուրքերից, հույներից, ֆրանսիացիներից, իտալացիներից, բրիտանացիներից և հենց իրենցից էլ, այլև, մի տեսակ, ինքներս էլ մեզնից և նրանցից փրկելու:

Նա ասաց, օրինակ, որ հայերը «մարդկային անտանելիության վերջնական խոսքն են»: *Որպես ցեղ՝ ակադեմիկ բանավեճում նրանք համանման են «վերջին մարդուն»*.[1] Իսկ ինձ նման իր գործն իմացող, ծախողակ երազողի համար՝ ազգերի մեջ ամենանվաստացվածը անդիմադրելի հմայք ուներ և ունի. այդպես էլ ասացի նրան:

Անգլիական հումորը մերինի նման չէ: Հակառակն է: Ամերիկյան հումորը, գոնե մասամբ, ասվածի մեջ է: Բրիտանական հումորը բրիտանացու չասածի՛ մեջ է: Այս բրիտանացուն ակնհայտորեն շատ դուր եկավ իմ ասածը: Ինձ թվաց, որ նա ուրախությամբ ծիծաղելու է կամ նման մի բան: Բայց նա փքվեց Բրիտանական կայսրության չափ, ասես պայթելու էր: Սակայն չպայթեց, չծիծաղեց, չասաց որևէ բան, որ հումորի դույզն-ինչ նշան ցույց տար: Երկար դադարից հետո միակ խոսքը, որ ասաց, այս էր.

- Լավ:

Եվ ապա, կրկին մի դադարից հետո, երբ վերագտել էր իր ինքնատիրապետումը, մեր ամերիկյան իդեալիզմի մասին խոսեց լրջորեն, ավելի ճիշտ՝ բավական տաղտկալիորեն. թեև ինքը համարում էր, որ դա սքանչելի է: Իսկ ըստ իս՝ մի քիչ չափից ավելի էր սքանչելի համարում: Կարծում էր, թե մենք՝ ամերիկացիներս չափից ավելի իդեալիստ ենք: Եվ գտնում էր, որ հայերը չափից ավելի գործնական են: Ուստի մեկս մյուսին կարող ենք շտկել, մենք բուժիչ ենք նրանց համար, նրանք՝ մեզ համար: Երկուսս էլ հուսահատական պարագաներ ենք, մանավանդ հայերը:

Ես այնպես եզրակացրի, *որ նա մի անասելի համակրանք ունի հայերի հանդեպ, կամ էլ, ավելի ճիշտ այսպես ասեմ՝ նրանց վերաբերյալ ունի մի այնպիսի իմացություն կամ փորձառություն, որ նրան թույլ է տալիս մարդկայնորեն հասկանալ թուրքերին և հայերի բոլոր մերձավոր հարևաններին, որոնք երբևէ ջանացել են ոչնչացնել այդ որբ ցեղը:* Կարծես թե նրա մտքինն այն էր, որ դա հայերի հանդեպ անելիք միակ բանն է: Ուղղակի այդպես չասաց: Կարող եք նկատել, որ շատ էլ ազատորեն չեմ մեջբերում այս հեղինակության խոսքերը: Պատճառն այն է, որ նրա մեթոդը, ինչպես երևում է, ոչ թե իր կողմից որևէ բան ասելն էր, այլ ստիպել ինձ, որ իր տպագրել ցանկացած բաները ե՛ս ասեմ և՝ այնպիսի ձևով, որ անհրաժեշտության դեպքում կարողանա ժխտել դրանք: Ուստի նա չասաց, թե հայերը պետք է ամբողջությամբ ոչնչացվեն: Պարզապես իմ մեջ այնպիսի տպավորություն ստեղծեց այն ժամանակ, թե դա է հայկական հարցի միակ լուծումը, և թե այդ պատճառով էր ցանկանում, որ ամերիկացիներս մեզ վրա վերցնենք այդ գործը:

Նա այնպես էր համարում, կամ ինձ էր ստիպում համարել, թե թուրքերը չպետք է անեն այդ գործը. նրանք չափազանց պրիմիտիվ են և՝ քրիստոնյա չեն: Ոչ էլ հույները. սրանք էլ շատ են հաճույք զգում դրանից և արդյունավետ չեն. երբեք որևէ բան մինչև վերջ չեն հասցնում, և երբ հայերին սպանելու իրենց գեղագիտական հաճույքը հագենա, ձեռք կքաշեն: Այդպես էլ բոլոր հին, մրցակցած, ախոյան ցեղերը դադարեցրել են գործը՝ նախքան բոլոր հայերին սպանելը: Նույնիսկ երբ բոլորը միասին էին գնում խնդիրը կատարելու, միշտ էլ թողնում էին մի զույգ այստեղ, մի զույգ այնտեղ՝ Ադամ ու Եվաներ, որոնք, հենց որ մեկը կռնակ դարձներ նրանց, բազմանում, բազմանում ու բազմանում էին, այնպես որ հաջորդ անգամ Հայաստան այցելողը կրկին հայեր կտեսներ այնտեղ, միլիոնավոր ու միլիոնավոր հայեր, բոլորը հեզ ու համեստ, բայց ցերեկը գործով զբաղված, իսկ գիշերը գաղտնորեն բազմանալով ու կամացուկ տարածվելով ու տարածվելով ու...

Նա ինձ վրա ոտից գլուխ տարածեց իր մալթուսական հուսահատությունը և մի այնպիսի սարսափ հայերից, որ քիչ մնաց կուլ տայի իր ամբողջ որոգայթը ամերիկահայկական մանդատի վերաբերյալ, երբ իմ փրկարար ամերիկյան հումորը շունչս տեղը բերեց:

- Բայց ինչո՞ւ հենց բրիտանացիներն էլ չանեն *այդ գործը*,- հարցրի և, ակնկալելով իր հումորի զգացումը, ժպտացի: Իզուր: Կարծում եմ՝ ամերիկյան հումորի զգացումը նա չուներ. սպասեց, որ իմ զվարթ ժպիտը չքանա, ու հետո երբ տեսավ, որ ես իմ մեջ եմ քաշվել նորից և լրիվ լուրջ եմ, պատասխանեց ինձ լրջորեն:

- Հայերի լիակատար կոտորածը, - պատճառաբանեց, - կարող է սկանդալ դառնալ, եթե դա բրիտանացիներն անեն, - ու բացատրեց, որ թեպետ իրենց կայսրությունը դիմացավ որոշ այդպիսի ցնցումների և պետք է, անշուշտ, դիմանա ուրիշ ցնցումների ևս, բայց չափից ավելին, հենց ա՛յս ժամանակ[2], կարող է սասանել կայսրությունը: - Իսկ կայսրությունը, հենց ա՛յս օրերին, չպետք է սասանվի անհարկիորեն: Բրիտանական կայսրությունը համաշխարհային կառավարման նախատիպն է: Մեր բոլոր մեծ տագնապները՝ պատերազմներ, հեղափոխություններ, գործադուլներ, համաճարակներ և այլն, հետևանք են այն իրողության, *որ երկրագունդը թեև ամբողջություն է, բայց չի*

կառավարվում որպես ամբողջություն: Բրիտանացիները մի օր պիտի վերջ տան այս անիշխանականությանը: Բայց կայսրությունը երիտասարդ է տակավին և հարաբերաբար փոքր, թույլ և գերծանրաբեռնված: Հաշվի առեք մայր կղզիները, գաղութային ռազմավարական կետերը, ծովերը և առևտրական ճանապարհները, բոլոր այն նոր ծանրություններն ու պատասխանատվությունները, որ Բրիտանական կայսրության ուսերին ընկան գերմանական իմպերիալիզմի պարտությամբ: Ո՛չ: Բրիտանական կայսրությանը պետք է խնայել առայժմ: Հետագայում, երբ, այսպես ասած, ծովերի ազատությունը ցամաք հանվի, և երբ բրիտանական իշխանությունն ալիքներից տարածվի ցամաքի վրա, բոլո՛ր ցամաքների, ապա Մեծն Բրիտանիան կկարողանա, և պետք է կարողանա ուրախությամբ ընդառաջ գնալ հաղթահարելու մի այնպիսի ցնցում, որ ես (նա հենց այդպես էլ ասաց` «ես») առաջարկում էի Հայաստանում: Բայց ո՛չ դեռ, ո՛չ այժմ: Ո՛չ կայսրության դեռ մանուկ հասակին:

- Բացի այդ, - հարեց նա, - բրիտանական իմպերիալիզմն այս փուլում շահագրգռված է ավելի բնական հարստություններով, քան ժողովուրդներով` որպես այդպիսիք: Անգլիացիները գործնական մարդիկ են, ո՛չ իդեալիստներ, հասկանու՞մ եք: Նրանք գիտակցում են, որ համաշխարհային մի կառավարություն պետք է հիմնվի, բայց ոչ թե «ձեր» Ազգերի լիգայի նման` գաղափարների և իդեալների, սկզբունքների և ժողովուրդների վրա, այլ շոշափելի բաների` նավթի, հանքանյութի, օդային տարածության, ծովերի:

- Բայց, - առարկեցի ես (և կարող եք տեսնել, թե ուր էր հասցնում նա ինձ. առարկում էի հօգուտ իր երկրի` իմ երկրին ընդդեմ), - հարուստ հողեր և շահավետ հանքավայրեր կան Հայաստանում:

Նա լուռ մնաց: Այնքան երկար մնաց այդպես լուռ, որ ինձ թվաց, թե շփոթության եմ մատնել նրան, թե նա չգիտեր Հայաստանի հարստությունների մասին: Բայց կրկին նկատեցի ուղղելու և պայթելու նրա հակումը: Եվ որքա՜ն էի ցանկանում, որ նա ծիծաղի: Կարծում եմ` դա կթեթևացներ ինձ էլ, նրան էլ: Բայց ոչ, նա չծիծաղեց: Չժպտաց նույնիսկ: Պարզապես սպասեց, ինչքան կարող էր, ապա ինձ հիշեցրեց, որ լսած կլինեմ, ինչպես, ասաց, ինքն էլ է լսել, թե Հայաստանը պետք է բաժանման ենթարկվի: *Բուն երկիրը, ուր բնական հարստություններն են, պետք է անջատվի առաջամասից, ուր ոչինչ չկա բացի հայերից*: Ամերիկյան մանդատը պետք է լոկ հայերի վրա լինի: Մի ուրիշ դաշնակից, ոչ թե բրիտանացիք, այլ մի ուրիշ` հավասարաչափ գործնական տերություն պետք է ստանա Հայաստանը:

-Բայց, - դարձյալ առարկեցի ես, - ի՞նչ օգուտ մի երկրի բնական հարստություններից առանց այն ժողովրդի, որ պետք է մշակի դրանք: Հանքերը, նավթի պաշարները, բերրի հողերը, մի խոսքով բնական հարստությունները, - համբերությամբ բացատրեցի նրան, - ոչ մի օգուտ չեն տա կապիտալին` առանց այն աշխատուժի, որ պետք է փորի ու զարգացնի դրանք: Եվ մի երկրի բնիկներն ամենաբնական աշխատուժն են դրա համար, ամենաէժանը, ամենահնազանդը, ամենաքիչ կազմակերպվածը, լավագույնը:

Տեսնում էի` տաղտուկ է զգում, բայց քաղաքավարի էր: Լսում էր ինձ, ուստի իրար ետևից օրինակներ էի բերում ամերիկյան, ինչպես նաև բրիտանական գաղութներից` նրան ցույց տալու համար, որ սխալ է անջատել մի երկրի ժողովրդին այդ երկրի բնական հարստություններից: Պետք է միասին օգտագործվեն դրանք, միասին զարգացվեն, և այդպես էլ արվում է սովորաբար: Չկա ուրիշ ճանապարհ: Նկարագրեցի թուրքերի կամ ֆրանսիացի դրամատերերի կամ որևէ չաշխատող ժողովրդի անօգնականությունը, երբ կքանան օգտագործել Հայաստանի հարստությունները: Այսպես պերճախոսում էի, ու մի պահ թվաց` բավականին հաջող:

- Ես կոչ եմ անում, - գոչեցի վերջապես, - ոչ թե գաղափարապաշտորեն, ոչ թե *«Հայաստա՛նը հայերի համար»*, այլ գործնականորեն` *«Հայե՛րը Հայաստանի համար»*:

Նա ինձ նայում էր ոտից գլուխ չափելով, հետաքրքրությամբ` ինձ թվաց: Կարծես մի նոր պատկերացում էր ստանում ամերիկացիներիս մասին: Ասել էի, որ չգիտե մեզ, և նա թե`

- Որևէ գիտակից անգլիացի կարող է հասկանալ որևէ անգիտակից ամերիկացու:

Շատ էլ չեմ ըմբռնում, թե ինչ էր ուզում ասել դրանով, բայց դրա նման դատողություններն էին, որ ինձ տալիս էին այն խռովիչ տպավորությունը, թե նա բոլորովին սխալ էր պատկերացրել մեզ: Ու որոշեցի ցույց տալ նրան, նախքան հաշիվները կմաքրեր ինձ հետ, թե ոչ բոլոր ամերիկացիներս ենք այնպիսի զուտ իդեալիստներ, ինչպես նա և շատ եվրոպացիներ հետևցրել են այն մի օրինակից, որ նախագահ Վիլսոնն է և նրա 14 կետերը: Բայց նա չափազանց երկար ու լուռ ուսումնասիրում էր ինձ: Սկսեցի մտածել, որ ինչ-որ սխալ էր գտնում իմ մեջ կամ մեր մեջ. գուցե ես շա՞տ էի թեքվել գործնականության կողմը, ու հիշեցի, թե ինչպես էր նա հայերին կշտամբում դրա համար: Ուստի դարձ կատարեցի: Ավելի գաղափարապաշտորեն և, հուսով եմ, հայրենասիրաբար խոսեցի կրկին:

- Եթե ամերիկացիներս հանձն առնենք հայերին, - հայտարարեցի, - նրանց իսկ օգտի համար կանենք այդ բանը: Նրանց կկառավարենք միշտ էլ այն գաղափարով, որ նրանց ընդունակ դարձնենք իրենք իրենց կառավարելու:

- Այո, այո, մենք հասկանում ենք այդ բոլորը, - ասաց նա: Բայց զգացի, որ չի հասկանում, ուստի ուղղակի շարունակեցի իմ սիլլոգիզմը:

- Լավ, - ասացի պատշաճորեն, - ուրեմն պետք է դրանում տեսնեք նաև հենց այդ նպատակը. որպեսզի հայերին ընդունակ դարձնենք իրենք իրենց կառավարելու, պետք է աշխատեցնենք նրանց: Ու քանի որ չես կարող մի ժողովուրդ աշխատեցնել առանց մի այնպիսի բանի, որի վրա աշխատեցնես, մենք կարիքը կունենանք Հայաստանի հողերի և հանքերի: Ոչ թե հարստությունները կորզելու համար նրանցից, այլ օգտագործելու որպես ուսումնադաշտ, ուր ժողովրդին վարժեցնենք աշխատասիրության, խնայասիրության և... բոլոր այն քրիստոնեական առաքինություններին, որոնց միջոցով նրանց դարձնենք լավ մարդիկ և լավ քաղաքացիներ:

Շփոթահար, ուռած տեսք էր ընդունել նա: Չգիտեի` ինչ է պատահել նրան, մինչև որ վերջապես որոշեց արտահայտվել:

- Խնայասիրությունը չի պակասում հայերին, - ասաց նա չոր, - և անշուշտ գիտեք, որ քրիստոնյաներ են նրանք, *երդվյալ քրիստոնյաներ*:

Իհարկե գիտեի: Պարզապես, ոգևորության մեջ, մի պահ մոռացել էի այդ բանը: Համենայն դեպս նա ինձ բռնել էր այդ կետում, ուստի վերադարձրեց ինձ իմ շրջանի սկզբին:

- Բայց, - ասացի, - հայերը պետք է աշխատեն: Դա՛ է հաջողության գաղտնիքը, լինի անհատի, լինի ազգի համար` աշխատանք, համառ, եռանդուն աշխատանք: Եվ հայերը պե՛տք է ունենան Հայաստանը` դրա վրա աշխատելու համար:

- Հայերը չեն աշխատելու, - ասաց նա: - Դա՛ է ցավոտ կետը ձեր ծրագրում, դա՛ է հայերի էլ ցավոտ կետը: Ճիշտն ասած, դա է ցավոտ կետը բոլոր այս հին ցեղերի, որոնք եղել են քաղաքակիրթ, սովորել են խաղը և, մի ժամանակ տիրած լինելով աշխարհին և աշխատեցրած, կորցրել են իշխանությունը և դեգրադացվել, ինչպես դուք եք ասում: Կամ էլ, ինչպես ես եմ ասում, շարունակել են, առաջ են գնացել` տրամաբանականորեն, հոգեբանորեն, բնախոսականորեն: Նրանք չեն սիրում համառ, եռանդուն աշխատել: Դա է, որ նրանց տարբերում է այն երեխայանման, խակպես հետամնաց ժողովուրդներից, որոնց հետ գործ եք ունեցել ամերիկացիներդ: Նախնական ժողովուրդները պարզապես ծույլ են: Նրանց կարելի է ստիպել աշխատելու, զարգանալու, նրանց հնարավոր է շահագործել, եթե ուզում եք: Մի որոշ հույս կա նրանց համար, մի որոշ օգուտ նրանցից: Իսկ այս առաջադեմ ժողովուրդները, երբեմնի քաղաքակիրթ ազգերը ծույլ չեն: Նրանք չափից ավելի խելացի են ուրիշների օգտին աշխատելու համար: Իրենք իսկ շահագործողներ են` բնազդական, բնածին, անուղղելի, անհուսալի շահագործողներ: *Բոլոր ազգերը բաղկացած են զարգացող մարդկանցից, նրանք մարդ են աճեցնում: Նրանք խոսում են իրենց երկրները զարգացնելու մասին, բայց հակառակն է. նրանց երկրներն են զարգացնում իրենց: Իսկ հին ազգերը ցույց են տալիս մարդկանց այն տեսակը, որ այժմ նոր ազգերը կազմավորում են իրենց մոտ: Այս հին ժողովուրդները բնաշրջության արդյունք են:* Դուք կարող եք Միջերկրականի ափերին տեսնել այն տիպը, որ ինքներդ այժմ ընտրասերում, աճեցնում, բնաշրջում եք ձեր հայրենիքում: *Հին ցեղերից նրանք, որ այստեղ ապրում են դեռ, վերապրածներն են մի քաղաքակրթության, որ բնույթով առևտրական էր, ինչպես ձերը:*

- Մերը, - ուղղեցի ես, անգլիացիներին էլ մտցնելու համար խնդրի մեջ: Նա ուղղակի վրա տվեց:

- Դուք` նոր ազգերդ պետք է սովորեք հին ժողովուրդների օրինակի վրա, - կրկնեց նա, - որ *նախկին մեծ ու նախկին հռչակավոր ազգերի արդի ներկայացուցիչները բնական և անխուսափելի արդյունքն են արհեստական այն ընտրասերման, որը կատարվել է մի այնպիսի հասարակության մեջ, որը բանտարկում է քաջերին, արտաքսում ինքնատիպներին, ճնշում զանգվածին, խեղդում է ցեղի միջին մակարդակից ցանկացած տարբերություն և պաշտամունքացնում հեզին, միջակին, խորամանկին, նրբամիտին ու խնայասերին, որովհետև սրանք առևտրական առումով պիտանի են:* Արդի հույներն ուղղակի ժառանգներն են հելլենների և իրենց տհաճ հատկանիշներն այն տևական գծերն են, որ ծագում են հին հունական մշակույթից, ինչպես իրականում կենսագործում էին հին հույները: Ո՛չ այնպես, ինչպես մեծ, բացառիկ հույները խոսում, երգում ու կերտում էին այդ մշակույթը, այլ հենց այնպես, ինչպես միջին հույները կենսագործում էին գործարարությամբ, ուզում եմ ասել` այն հույները, որոնց Սոկրատեսին մահվան դատապարտեցին: Արդի եգիպտացիները, ինչպիսիք ժառանգել ենք բրիտանացիներս, եգիպտական մշակույթի ամենահեռո՜ւ-հեռավոր փոքր ծոռներն են, իրենց ապուպապերի երեխայանման աշխատանքով այնքան գեղեցկորեն

կերտված Սֆինքսի հանելուկին ուշացած պատասխանը: Այսօրվա արաբը հին, փառավոր Արաբիայի արվեստներից, բարքերից, գործարարությունից զուրկ է. նա անապատի փոշին է...

Նա կանգնեցրեց իմ մի նոր առարկությունը՝ կանխելով.

- Հնադարյան հույները, նաև եգիպտացիները, սիրիացիները, վերջապես թուրքերը և մյուսները՝ նրանք էլ իրենց հանճարներն ունեին, իրենց բանաստեղծներն ու արվեստագետները, իրենց զորավարները, որոնք հետամնաց ժողովուրդներ էին նվաճում, ունեին իրենց արդյունաբերական ղեկավարները, որոնք աշխատանքով էին ապահովում, իրենց սեփական աշխատուժն էլ ունեին: Բայց ընտրասերյալները, ազնվապետությունները, հարստապետությունները չհարատևեցին: Նրանց հետնորդները ժառանգորդներ չեղան, չվերապրեցին նույնիսկ: Հաջողակների, հարուստների, հզորների, առանձնաշնորհյալների զավակները գողի ծոցը գնացին, և նույնը լինելու է ձեզ մոտ: Եվ աշխատուժի էլ հաջորդական սերունդները, աշխատանքով գերծանրաբեռնված, թերսնված, վիատված և խիստ կարգկանոնի ենթարկված, բութ ստրուկների վերածված, մեռան կամ ոչնչացվեցին: Պարզվեց ու պարզվում է, որ *միջին դասակարգն է ունակ վերապրելու* այդ կերպ կազմակերպված հասարակության մեջ, այդ ստոր միջին դասակարգը: Ուստի ամբողջ հին աշխարհին այժմ տեսնում եք, փաստորեն, միայն բիզնեսմեններով բնակված, մանր բիզնեսմեններով՝ վաճառականներ, առևտրականներ, խանութպաններ, վաշխառուներ, փերեզակներ, ո՛չ արտադրողներ: Նրանք զբաղված են գնել-ծախելով. ու սերված լինելով գնող-ծախողներից, առևտրական մրցակցության բազում սերունդների միջով ընտրասերվելով՝ նրանք լավ գնող-ծախողներ են: Կարող են գնալ աշխարհում որևէ տեղ առևտուր անելու, բայց ո՛չ ստեղծելու, ո՛չ կազմակերպելու, կառուցելու, ծրագրելու և աշխատելու: Նրանց այն եղբայրները, որոնք այս բաներն էին անում, անզավակ մեռյալներ են: Ո՛չ, միայն ամենազուտ, ամենախորամանկ առևտրականներն են ապրում, և նրա՛նց ենք գտնում ամեն տեղ, նրանք սողոսկում-թափանցում են ամենուր: Մեր գաղութներում, Հարավային Ամերիկայում ես հանդիպել եմ արաբների, որոնք փերեզակություն են անում, առևտուր են անում, հարստանում են: Իսկ ինչ վերաբերում է սիրիացիներին, հույներին, հայերին...

- Եվ հրեաներին, - հուշեցի: Անտեսեց:

- Իմ այս հին ժողովուրդները, - ասաց, կգնան ցանկացած տեղ, ուր աշխատավորներ կան աշխատեցնելու, խորամանկորեն կխիզախեն՝ հեզորեն տառապելով, դրամ խնայելով, *գործ անելով:* Այո՛, նրանք *գործ* են անում: *Այնպես են գործ անում, որ աշխատավորն այդպես չի աշխատի:* Այնպես են գործ անում, ինչպես բիզնեսմենը միայն կանի՝ հարատևորեն, համառորեն, մնալով հենց միայն շահի նեղ լուսանցքում: Բայց,- շեշտեց նա, - չե՛ն աշխատի նրանք: Չե՛ն կարող: Չեն կարող հասկանալ «աշխատավարձի համար աշխատելու» դրույթը: Դա բնազդ է նրանց մեջ, մի գիծ, մի ուշիմություն, որ զարգացվել է հաջողված ընտրասերումով, ինչպես որսորդության ուրույն գծեր ենք զարգացնում որսկան շների այս կամ այն ցեղի մեջ: *Նրանք իրենց արյան մեջ իսկ գիտեն, որ աշխատավարձով, նույնիսկ բարձր աշխատավարձով աշխատելն անօգուտ է, եթե ուզում ես հաջողության հասնել ու հարստանալ:* Ոչինչ չկա, ոչինչ չի կարող լինել աշխատավարձի որևէ հնարավոր բարձրության մեջ՝ ո՛չ շահույթ, ո՛չ դրամագլուխ, ո՛չ բաղադրյալ առաջատվություն: Նրանք չեն էլ խոսում դրա մասին, դա շատ ակնհայտ է նրանց համար, դա նրանց կյանքն է: *Նրանք խելոք են, ինչպես հին մի ցեղ կարող է խելոք լինել՝ որսալու խաղին պատրաստ:* Քոթոթի իրենց աչքերը բանալու պահից արդեն տեսնում են արարող աշխատանքի անհեթեթությունը: *Անելիքը՝ միայն դիտել ու սպասելն է մինչև հարստությունն արտադրվի, ու հետո, մի կերպ, արտադրողից այն ձեռք բերելը:* Եվ նրանք գիտեն՝ ինչ կերպ անեն այդ բանը, ինչպես կենդանին գիտե իր կենդանական գործը և բույսն էլ գիտե իր բուսական գործը՝ բնազդով: *Ուստի կզբաղվեն բժշկությամբ, իրավաբանությամբ, ցանկացած այլ մասնագիտությամբ էլ, որ բիզնեսի նման ձեռք է բերում այս կամ այն շահաբաժինը հասարակական ընդհանուր հարստության ավարտված, վերջնական, դրոշմված ձևից, երբ հասարակ ժողովուրդն արդեն ստեղծել է այդ հարստությունը:* Իսկ դուրս գալ ու ճակատի քրտինքով արդյունահանել երկրի հումքը և մշակելով վերածել շուկայական ապրանքների՝ ոչ: *Հին ժողովուրդները չեն հանդուրժում անել այդ բանը, իսկ ինչ վերաբերում է ձեր հայերին՝ նրանք պարզապես չե՛ն անի:*

Լռեց մի պահ, դիտելով ինձ, ու երբ տեսավ, որ ինքս չեմ դիտում իրեն, իր պրոպագանդի սլաքներից դեռ մի քիչ էլ արձակեց ինձ վրա:

- Հայերը, - ասաց, - ամենախելացի, ամենակատարյալ ընտրասերված, ամենաբարձր զարգացած ցեղն են աշխարհում՝ քաղաքակրթվածության տեսակետից:

Ես կրկին տվի իմ թեկնածուի անունը:

- Հրեանե՞րը, - արձագանքեց: - Առաջ էլ ասացիք նրանց մասին, և ես գոհ զգացի: Դա ցույց տվեց, որ գեթ մի նշույլ ընկալում եք հին ցեղերի մասին իմ ասել ուզածից: Քիչ ճամփաներ անցած մարդու համար հրեաներն ամենածանոթ օրինակն են հին, խորաթափանց, խելացի ժողովրդի, և այո՛, նրանք բնազդորեն շահագործողներ են: Նրանք հակված են վաշխառության: Բայց նրանք կաշխատեն: Չեն հանդուրժում, բայց կարելի է նրանց աշխատեցնել: Եվ ավելի վատ, որ նրանք ստեղծագործող էլ են, հնարամիտ ու սենտիմենտալ: Նրանց մեջ դեռ կան արվեստագետներ, փիլիսոփաներ, մարգարեներ: Անկատար են նրանք: Քաղաքակրթության անավարտ մի արդյունքն են, կիսատ մնացած: Ես հասկանում եմ, թե ինչու իրենց հանդեպ վախ ու ատելություն են հարուցում նրանք. ունեն ցեղային տարեցության որոշ իմացական գերազանցություն: Բայց անհեթեթ է նրանց նույն ոգով դասել այն հին ժողովուրդների հետ, որոնց մասին խոսում եմ: Չէ՞ որ իմ հին ցեղերն իրենց երկրից դուրս են քշել ձեր այդ հրեաներին կամ չեն թողել, որ *գործ անեն* իրենց մոտ: Նրանք չեն կարող ապրել արաբների, սիրիացիների, եգիպտացիների վզին: Իրենց լավ են զգում Անգլիայում, հարստանում են Ֆրանսիայում ու Գերմանիայում և անշուշտ՝ Միացյալ Նահանգներում. այո՛, այո՛, նրա՛նք: Բայց չինացիները, օրինակ, չինացիները կուլ են տալիս հրեաներին, ինչպես կետ ձուկը փոքր ձկներին: Մեր շոտլանդացիները ողջ-ողջ քերթում են նրանց: Այդպես են անում արաբներն էլ, թուրքերը, հույները, իսկ ինչ վերաբերում է հայերին...

Շունչ քաշելով, շարունակեց.

- Հրեաներն իրենք այնպես են զգում հայերի հանդեպ, ինչպես հակասեմական եվրոպացիները հրեաների հանդեպ են զգում. ճիշտ նույն կերպ էլ հույները, թուրքերը և բոլոր այն մյուս ցեղերը, որոնք երբևէ գործ են ունեցել հայերի հետ: Զգում են, որ հայերը բոլորին էլ աշխատանքի կլծեին: Ու կլծեն: Հայերն ունեն հրեաների բոլոր հատկանիշները, առավել՝ բոլոր մյուս ցեղերի էլ բոլոր հատկանիշները, և բացի այդ՝ քրիստոնյաներ են:

Կանգ առավ, ոչ թե ասելիքի համար բառեր գտնելու, կրթված անգլիացին, ենթադրում եմ, լավ գիտի անգլերենը: Ավելի ճիշտ՝ կարծես խուսափում էր իր եզրակացությունն ասելուց, նախընտրելով ինձ ստիպել, որ ինքս բռնեմ իր եզրակացությունը, քան թե իր բերանից մեջբերեմ: Ու քանի որ խայծը չէի կլլել, նա տաղտկալիորեն շարունակեց՝ ևս մի պատեհություն տալու ինձ:

- Հայերը,- ասաց,- չպետք է ունենան Հայաստանը, բուն երկիրը: Իրենք չեն աշխատի, որ մշակեն երկիրը, նույնիսկ ոչ իսկ հօգուտ իրենց: *Ուզում են այդ հողերը, այո, բայց միայն սեփականատերը լինելու համար:* Մինչև իսկ զարգացման գործը կազմակերպելու համար չեն աշխատի նրանք: Արտոնագրությամբ վարձու կտան ուրիշներին՝ գործը վարելու: *Նրանք ուզում են ապրել ծովեզրին, քաղաքներում՝ ի հաշիվ ստացած վարձի շահույթի, շահաբաժինների, արժեթղթեր առնել-ծախելով ձեռք բերված շահի և դրամագլխով ու աշխատուժի կիրառմամբ վաստակված դրամի:*

- Շատ մարդիկ կան այդպես, - ասացի:

- Միայն հայերը չեն:

- Տեսնում եմ, որ դուք դեռ չեք ըմբռնում բուն խնդիրը, - ասաց նա: - Իրոք, ուրիշներ էլ կան, որ կուզենային այդպես անել: Ֆրանսիական բուրժուազիան այդ ուղղությամբ է շարժվում, ու մեր անգլիացիներն էլ գալիս են դրան, մանավանդ մեր այսպես կոչված բարձր դասի այն դժգոհները, որոնք գնում են գաղութներ կառավարելու, բայց ինքնամփոփվում են՝ իրենց համար «Փոքր Անգլիա» ստեղծելով տեղում: Նրանք կուզենային ոչինչ չանել, բայց չեն կարող: *Անվնաս են նրանք:* Կուզենային ոչինչ չանել, բայց ծախսել: Ու ծախսում են իրոք, հասկանում եք: Նույնիսկ ձեր հրեաները ծախսող են, սքանչելի ծախսող: *Բայց ձեր այդ հայերը ոչինչ չեն անի ու չեն էլ ծախսի: Ձեռք են բերում ու խնայում:* Վաճառում են, բայց միայն կրկին գնելու և ավելի ու ավելի ձեռք բերելու համար: *Դարերով բնաշրջություն է պետք՝ իսկական առևտրական ոգու այդպիսի կատարելություն զարգացնելու համար,* իսկ բնաշրջությունն աստիճան առ աստիճան զարգացման խնդիր է: Ու հայերն ամենաբարձր աստիճանին են հասել: *Ասում եմ ձեզ, որ եթե հայերին առիթ տրվի մի կարգին թռիչք առնելու աշխարհում, եթե նրանք ազատ իշխանություն ձեռք բերեն երկրագնդի որևէ անկյունում, ամբողջ մոլորակի տերը կդառնան և կաշխատեցնեն մնացյալ ամբողջ մարդկությանը:* Ա՛յդ է, որ գիտեն թուրքերը և սարսափում են, և հույներն էլ և... մենք բոլորս, որ գիտենք նրանց: Ուրեմն...

Նա կրկին ինձ վրա էր գցում, որ ասեմ եզրակացությունը, բայց ես չէի ուզում ասել: Ուստի խթանեցի նրան.

- Ուրեմն... - ասացի:

- Ուրեմն, - պոչը թեքեց նա, ինչպես ամերիկացիներս ենք ասում կոպտորեն, - ուրեմն պետք է բաժանենք նրանց՝ *Հայաստանի վրա մի մանդատ, հայերի վրա՝ ուրիշ մանդատ:*

- Ուրեմն, - դիմադարձեցի ես, - դուք ուզում եք, որ Հայաստանը տրվի ձեր մի դաշնակ-

ցին, բրիտանական կապիտալի մի գործակցին, իսկ հայերը տրվեն մեզ՝ ամերիկացիներիս: Շատ լավ: Երկու հարց է ծագում: Ձեր դաշնակիցը ի՞նչ կարող է անել Հայաստանում առանց աշխատուժի: Ու վերջապես ի՞նչ կարող ենք անել ամերիկացիներս հայերի հետ առանց Հայաստանի:

- Օ՜, - ասաց, - ուրիշ ժողովուրդներ կան Բալկաններում, Փոքր Ասիայում, Հնդկաստանում և Աֆրիկայում, հետամնաց ազգեր, իսկապես հետամնաց. ազգեր, որոնք աշխատուժ կարող են լինել: *Նրանց կարելի է բերել Հայաստան և աշխատանքի լծել: Աշխատուժի պակաս չկա:*[3]

- Ուրեմն դա կլուծի բրիտանական, գործնական խնդիրը, - ասացի: - Գանք իդեալիստական՝ ամերիկյան խնդրին: Ի՞նչ պետք է անենք հայերի հետ:

Չէր ուզում ասել: Իր բրիտանական հումորը կամ իր դիվանագիտական զգուշավորությունը և կամ չգիտեմ ինչը չէր թողնում նրան ասել: Խուսափելով խոսեց այն մասին, թե *ասիական աշխատուժի ու եվրոպական կապիտալի համար վտանգավոր է հայերի ներկայությունը որևէ այնպիսի վայրի մոտ, ուր հանքեր ու հողեր են մշակվում:*

- Ուրեմն, - ասացի ես, ոչ առանց մի քիչ (ամերիկյան) հումորի: - Ուրեմն...

Մի ստվեր անցավ աչքերում, բայց ոչ ձայնի մեջ: Կրկին զվարթորեն խոսեց «ամերիկյան իդեալիզմի» մասին: Հոգնել էի այդ բանը լսելով, սոսկալի ձանձրացել, բայց դրա մասին խոսել նա սիրում էր: Բայց այս անգամ մի քիչ փոխեց երգի բանալին: Երիտասարդ կոչեց ամերիկացիներիս, ասաց, որ մենք դեռ անփորձ ենք ուրիշ, ավելի հին ցեղեր ղեկավարելու մեջ: Եվ ուրեմն, անտարակույս, հակված ենք խստորեն դատելու բրիտանացիների և այլ գործնական կառավարիչների գաղութային վարմունքը, որոնց ամենախղճմիտ գործակալն անգամ երբեմն անհրաժեշտ էր գտնում սպանել կամ ուրիշ կերպ Աստծո վախը ներշնչել ենթակա մի ժողովրդի փոքրամասնությանը՝ մեծամասնության ընդհանուր շահի և ներդրված կապիտալի ապահովության համար:

- Դուք չեք գիտակցում, - եզրակացրեց նա, - թե որքան դժվար ու նրբին խնդիր է մի տարօրինակ, մի օտար ժողովուրդ կառավարելը:

- Սխալվում եք,- ջղագրգռված ասացի ես ու կրկնեցի մեղադրանքս, թե նա չգիտե մեզ:- Դուք նույնքան անտեղյակ եք իմ ժողովրդի մասին,- հայտարարեցի,- որքան ասում եք, որ մենք ենք անտեղյակ եվրոպացիների, թուրքերի, հայերի և մյուսների մասին:

Ի ցույց բերեցի Ֆիլիպինները, Կուբան, Սանդվիչյան կղզիները, բոլոր այն օտար երկրները, որ կառավարում ենք հաջողությամբ: Ու հիշեցրի նրան, որ ամեն տեսակ օտարականներ ունենք հենց մե՛ր մեջ: Առանց պատճառի չէ, որ Միացյալ Նահանգները ձուլարան են կոչել: Ինչ օտարականներ ասես չունենք այնտեղ: Նույնիսկ նրա հայերին ենք աշխատեցրել: Պնդեցի, որ մենք էլ մեր դժվար գործն ենք արել, ինչպես որևէ կառավարություն երկրագնդի երեսին՝ չբացառելով բրիտանացիներին էլ: Եվ համոզելու համար նրան, որ մենք գործնական ենք, պատմեցի, թե տեսել եմ՝ ինչ է արվել օտար աշխատուժի նկատմամբ մեր Նոր Անգլիա նահանգներում, հարավային նահանգներում, մեր արևմուտքում և ամենուրեք: Բայց պատահեց, որ հիշատակեցի նաև մեր սեփական բնիկներին՝ ամերիկյան հնդկացիներին:

Հենց դրա վրա էլ նա ուղղակի վեր թռավ: - Ա՛յդ է ահա, - գոչեց: - Ա՛յդ էր իմ մտքում ամբողջ ժամանակ: Ձեր հնդկացիների հանդեպ ձեր քաղաքականությունն այն է, ինչ պետք է հայերի հանդեպ:

Անակնկալի եկա, շշմեցի: Հարցրի, թե իր կարծիքով ի՞նչ է եղել մեր քաղաքականությունը հնդկացիների հանդեպ: Եվ նա ասաց, թե իր հասկացածով՝ մենք ոչնչացրել ենք նրանց բոլորին էլ... բո՛-լո՛-րի՛ն: Այնպես չէ՞:

Ես նայեցի նրան ոտից գլուխ, ինչպես ինքն էր ինձ նայել մի քանի անգամ: Ու հաճույքով այդպես նայեցի:

- Այդպես ուրեմն, - ասացի մի երկար դադարից հետո, - ուրեմն դուք մտածում եք՝ ա՛յդ է, որ պետք է հայերին անենք... պետք է ոչնչացնենք նրանց բոլորին էլ, գլխովին:

- Ոչ, ոչ, ոչ, - ուղղեց նա: - Ինչպե՞ս եք դուք՝ լրագրողներդ սխալ հասկանում և սխալ մեջբերում:

Բոլորովին էլ չէր ուզում ասել, թե մենք պետք է կոտորածն ընդունենք որպես քաղաքականություն: Գիտեր, որ չենք անի, չենք կարող անել դա:

Դե լավ, ի՞նչ էր ուզում ասել, ուրեմն: Ի՞նչ պետք է անենք: Չասաց: Իրենք իրենց շուրջ պտտվող մի զույգ դերվիշների նման պտտվեց ու պտտվեց կլոր-կլոր: Հոգնեցուցիչ էր: Բայց ի վերջո հասկացա: Պետք է ինքս ասեի իր ասել ուզածը, երևի ա՞յդ էր ճիշտը: Չուղղեց ինձ:

Որոշակիորեն ու հստակորեն չէր ուզում ասել, թե մենք պետք է գիտակցորեն ու մտածված կերպով գնանք բնաջնջելու հայերին: Բոլորովին ոչ: Պարզապես հույս ուներ կամ հավատում էր, որ ուրիշ ամեն ինչ փորձելուց *հետո*՝ մենք պետք է *հարցը վերջացնենք* այդ Բանն անելով: Ու նաև *հիմնավոր անելով:* Չթողնելով ոչ մի Ադամ ու Եվա, որ չշարունակեն Կայեն աճեցնել...

- Բայց դա սկանդալ չի՞ դառնա, - ասացի:

Կարծում էր՝ ոչ: Հիշեցրեց, որ մենք այնքան գաղափարապաշտ ենք եւ այնպիսի համբավ ենք վայելում մեր մարդասիրության համար, որ թվում է՝ ի զորու ենք որևէ բան անելու բանականության սահմաններում՝ առանց կորցնելու մեր իդեալիզմը կամ մեր բարի անունը:

-Հնդկացիների հանդեպ ձեր քաղաքականության մեջ խայտառակություն չկար, այնպես չէ՞, - հարցրեց: - Ու երբեք էլ չեք դադարել մտածելուց, թե ձեր արածը ճիշտ էր, այո՞: Նվաճել եք Մեքսիկայի մի մասը, գրավել Հավայան կղզիները, զենքի ուժով Իսպանիայից խլել եք Ֆիլիպինները և Պուերտո Ռիկոն, ազատագրել եք Կուբան և գրավ եք դրել դրա վրա, գնել եք Դանիական կղզիները, ձեր ծովային հետևակազորը ափ եք հանել Կենտրոնական Ամերիկայում և զորքը մտցել այնտեղ: Շուտով ստիպված եք լինելու վերականգնել կարգ ու կանոնը միացյալ Մեքսիկայում: Եվ սակայն, - ասաց նա, կարծես հիացմունքով, - դուք դեռ կողմ եք փոքր ազգերի ինքնորոշմանը: Դուք փոքր կայսրություն եք, իսկ մեզ զգուշացրել եք ձեր Մոնրոյի դոկտրինով, որ երբ պատրաստ լինեք՝ մեծ կայսրություն եք դառնալու: Եվ սակայն դուք հակաիմպերիալիստներ եք: Հենց նոր պատերազմ մղեցիք գերմանական իմպերիալիզմի դեմ, և...

- Դուք էլ, - արձակեցի կրակոցս:

- Օ՜հ, դա տարբեր է, - հակադարձեց նա իմ կրակոցը: - Մենք իմպերիալիստներ ենք: Մենք մեզ անկեղծորեն կայսրություն ենք կոչում և պարկեշտորեն կռվեցինք մեր կայսրության համար գերմանացու կայսրության դեմ: Իսկ դուք՝ դուք կռվեցիք կայսրության դեմ հօգուտ ինքնորոշման:

Կար մի կետ դրա մեջ, և զգացի՝ նա չարախնդորեն սպասում էր, որ դիմակայեմ դրան: Բայց հենց ուղղակի չէի կարող այդպիսի վայրկյանին, ու երբ չպատասխանեցի, նա շարունակեց.

- Ես կարծում եմ, որ դուք՝ ամերիկացիներդ կարող եք որևէ բան անել ու տարակուսանքի չենթարկվել ո՛չ աշխարհի, ո՛չ էլ ինքներդ ձեր կողմից: Մի սքանչելի բան կա դրա մեջ, շատ սքանչելի, աշխարհի համար օգտակար մի բան: Դա թույլ է տալիս մտածել, որ ամերիկացիներդ բուն Հայաստանում կարող էիք հիմնավորապես անել ու վստահաբար կանեիք այն, ինչ պետք է արվի այնտեղ: Կանեիք աստիճանաբար, բայց կատարելապես, առանց բաց թողնելու որևէ մի առանձին կամ, ավելի ճիշտ, ամուսնացած հայի, և այդ ամբողջը առանց խայտառակության, առանց նվազագույնս խախտելու ձեր այն հավատքը, թե դուք ... ինչպե՞ս ասեմ ... դե՛հ, դուք նման չեք մեզ՝ անգլիացիներիս կամ ֆրանսիացիներին, գերմանացիներին, թուրքերին և, վախենամ, դույզն-իսկ նման չեք հայերին էլ: Եվ, - շտապեց ավելացնել նա, - *պետք է որևէ մեկը լուծի հայկական հարցը:* Ինձ թվում է բանաստեղծական արդարություն կլինի, լավ քաղաքականություն և հաստատ գործ, որ աշխարհում ամենաիդեալիստ ժողովուրդն իր վրա վերցնի աշխարհի ամենագործնական ժողովրդին:

Ի՞նչ էր նա թելադրում ինձ: Բրիտանական հումո՞ր էր սա: Նայեցի նրան խիստ-խիստ: Աչքն էլ չթարթեց: Նստել էր այդ փքված տեսքով, որ նկատել էի առաջ, բայց, չէ՜, մկան չի շարժվում դեմքին: Ծանր բան է անգլիացու հետ հարցազրույցը, և վտանգավոր: Հիշեցի, որ ասաց՝ ժխտելու է հարցազրույցը, եթե ամենաթեթև իսկ առարկություն լինի: Որոշեցի հենց ուղղակի փորձել նրան:

- Ինչպես հասկանում եմ, - ասացի, - ամերիկացիներս առևտրական մշակույթ ենք, ինչպես հայերն են, ինչպես բոլոր այս հին ազգերն էլ, որոնց պետք է ոչնչացնել:

Նա գլխով արեց: Ես շարունակեցի.

- Նրանք մտածում էին, որ զարգացնում են գործարարությունը, երբ իրականում զարգացնում էին մարդկային ցեղի մի որոշ տեսակ՝ մի ուրույն ցեղ գործարար մարդկանց, որ կախյալ են ուրիշների արտադրողական աշխատանքից, ուրիշների, որոնց նրանք չեն կառավարում հիմա, և որոնք ատում են նրանց, որովհետև նրանք կարող են որևէ մեկին մատի վրա խաղացնել առևտրի մեջ և ապրում են առանց աշխատելու, ստախոսներ են, *չարաշահողներ, մակաբույծներ՝ ամենագործնական ուղեղով և ամենաքրիստոնեական իդեալներով ու վարվելակերպով:*

- Դուք՝ ամերիկացիներդ լավ եք խոսում,- ասաց նա: - Չեք կարող գտնել ոչ մի անգլիացու, որ այդքան հստակորեն բանաձևեր որևէ այդպիսի բան:

- Եթե ամերիկացիներս կարողանայինք այժմ, մեր ներկա դրությամբ, այս տեսակ մարդու զարգացման նախնական փուլում, եթե կարողանայինք, կառավարելով հայերին, մոտիկից տեսնել մեր մշակույթի կիրառման գործնական ձևերն ու արդյունքները, եթե կարողանայինք հասկանալ, որ այն, ինչ ստուգում ու քննում ենք ներկա հայի մեջ, ապագա ամերիկացին է...

- Վաղվա, - շտկեց նա:

- Ապա ուրեմն, - շարունակեցի ես, - գուցե հուսախաբ լինեինք հայերից, գուցե, ջղայնացած, ոչնչացնեինք նրանց բոլորին...

- Ահա, ահա:

- Գուցե ոչնչացնեինք բոլոր հայերին, բայց պիտի տուն գնայինք...

- Հեռագրեիք, - հուշեց նա, - ավելի արագ է դա:

- Հեռագրեինք տուն, - ընդունեցի փորձի համար, - հեռագրեինք զգույշ լինելու մի ահազանգ. «Զգուշացեք գործնական բիզնեսի հետ քրիստոնեական իդեալիզմի խաչաձևումից»: Չափից շատ բիզնեսը և չափից շատ իդեալիզմը կարող են վնասել այս երկու լավ բաներին ու մեզ էլ՝ որպես ժողովրդի:

- Ահա՛, ահա՛, - բացականչեց:

- Դա կարող էր մեծ, հարուստ Ամերիկան վերածել մի Հայաստանի, որը ապագայի բրիտանացիներն ու ռուսները պիտի «անհրաժեշտ» գտնեին վերցնելու որպես մանդատային՝ երկու մասի բաժանված, մեկը՝ բուն իսկ Միացյալ Նահանգները, Անգլիայի համար, մյուսը՝ ամերիկյան ժողովուրդը՝ Ռուսաստանի համար:

Նա լուռ մնաց: Սպասեցի տեսնելու, թե որևէ չափով զգու՞մ է ամերիկյան հումորը: Նա էլ մի պահ սպասեց ու հետո, տեսնելով, որ մի բան եմ ակնկալում, խոսեց:

- Ձեր այդ գաղափարը... - սկսեց:

- Ի՞մ գաղափա՞րը, - պայթեցի ես:

- Այո,- ասաց: - Դա մի գաղափար է: Լավ գաղափար է, լավ է տեսականորեն, բայց... էությամբ իդեալիստական է: Ես նկատի ունեմ գործնականը: Հավատո՞ւմ եք իրոք, որ հայերին կառավարող ամերիկացիք բավական գիտակից կլինեն տեսնելու համար, որ հայերը նման են ամերիկացիներին:

- Դուք՝ անգլիացիներդ տեսնում եք, - կըտրուկ նետեցի երեսին:

- Ճիշտ է, - համաձայնեց նա մտածկոտ: - Մենք տեսնում ենք հայերի նշանակությունը ամերիկացիների համար, մենք՝ իմպերիալիստ անգլիացիներս տեսնում ենք դա: Բայց վստահ չեմ ու *մտածում եմ՝ կարելի՞ է արդյոք մեր, այսպես կոչված, բարձր դասի դժգոհներին բերել այն գիտակցության, որ կանխատեսեն իրենց ճակատագիրը այն հին ազգերի ճակատագրի մեջ, որոնց կառավարում են:*

Ես պարտված էի, անօգնական, շշմած: Բարեբախտաբար նա չտեսավ իմ վիճակը: Աչքերը խոնարհվել էին: Վեր կացավ. խորը մտածմունքի մեջ էր, երբ ինձ առաջնորդում էր դեպի դուռը: Այնտեղ աչքերը բարձրացրեց:

- Գնաք բարով, - ասաց, - ես հավանում եմ ձեր տեսությունը: Գայթակղիչ է: Վախենամ՝ թե գործնականում դա չաշխատի, բայց գրեցեք դրա մասին: Թելադրական է: Զգույշ գրեցեք, ոչ շատ հստակ և, իմիջիայլոց, մի՛ մեջբերեք ինձ: Ես ոչինչ չեմ ասել, ոչինչ...

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Այս և հետագա ընդգծումները մերն են - խմբ.:

2. Հարցազրույցն արվել է 1919 թ., երբ արևմտահայությունն արդեն իսկ ցեղասպանված էր, իսկ Հայաստանի Առաջին Հանրապետությունն ընդամենը 1 տարի առաջ՝ Առաջին աշխարհամարտում Անտանտի դաշնակիցն էր, իսկ այդ պահին՝ բոլշևիկյան Ռուսաստանի դեմ՝ Եվրոպայի դաշնակիցը, ի տարբերություն Թուրքիայի:

3. Սա մի տեսական դրույթ է, որ Արևմտյան Հայաստանի հայազրկված տարածքներում գործնականում փորձեց կիրառել Մուստաֆա Քեմալը՝ Բալկաններից բերված մահմեդականների միջոցով, սակայն առանց շոշափելի արդյունքի. թեև երբեք պետք չէ բացառել, որ նման մոտեցում կկամենան որդեգրել նորից՝ այս անգամ՝ Արևելահայաստանի փոքրիկ մեր հատվածում:

Հ. Գ. 1919-ին արված և 1931-ին հրատարակված հարցազրույց է անգլիացի առեղծվածային հետախույզ Լոուրենս Արաբիացու հետ: Հայ իրականության մեջ այս հարցազրույցի մասին հիշատակումն սկսվել է 1990-ականների սկզբից. տպագրվել է ռուսալեզու մամուլում, ինչպես նաև հայերեն՝ «Ազգ» օրաթերթում: Հաշվի առնելով նյութի խորքում թաքնված բազմաթիվ իրողություններ և մոտ 100 տարի առաջվա և մեր օրերի քաղաքական զարգացումների տրամաբանության նույնականությունը՝ այն հասցեագրում ենք պետականության արժեքն իրապես գիտակցող քաղաքացիներին, ինչպես նաև դեռևս ռոմանտիզմի մեջ խարխափող լայն հասարակությանը:

«ՆՈՒՅՆԻՍԿ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ Է ԵՆԹԱՐԿՎՈՒՄ ԳՐՈՂԻ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆԸ»

Ապրիլի 12-ից 19-ը՝ ուղիղ մեկ շաբաթ, Հայաստանում էր գտնվում աշխարհահռչակ գրող Անդրեյ Բիտովը «Հրանտ Մաթևոսյան» բարեգործական-մշակութային հիմնադրամի հրավերով՝ Հայաստանի Հանրապետության մշակույթի նախարարության աջակցությամբ: Բիտովի այցի հիմնական նպատակն էր՝ լինել ընկերոջ՝ Հրանտ Մաթևոսյանի ծննդավայր Ահնիձորում և այնտեղ երկու մայրի տնկել՝ իր և Հրանտ Մաթևոսյանի համար: ՀՀ մշակույթի նախարար Հասմիկ Պողոսյանը Բիտովի հետ հանդիպման ընթացքում, ի թիվս այլ հարցերի, քննարկել է նաև Հրանտ Մաթևոսյանի հոբելյանի՝ 75-ամյակի նախապատրաստության հետ կապված ծրագրերը, ինչպես նաև Գրականության պուրակի հիմնադրմանը, մշակութային բնապահպանական արգելոցին վերաբերող հարցեր: Որոշվել է նաև հրատարակել Բիտովի «Հայաստանի դասեր» ստեղծագործությունը՝ հայերեն, անգլերեն, գերմաներեն և ֆրանսերեն թարգմանությամբ:

Հայաստանում գտնվելու օրերին Բիտովը Երևանի պետական համալսարանում հանդիպեց ուսանողներին, դասախոսներին և, առհասարակ, մտավորականությանը: Ապա եղավ Սլավոնական համալսարանում, որտեղ կայացավ Բիտովի «Ապրելու մտադրություն» գրքի հայերեն թարգմանության շնորհանդեսը: Հենց այստեղ էլ Բիտովը ռուսական երիտասարդական երաժշտախմբի նվագակցությամբ արտասանեց իր իսկ բանաստեղծությունները՝ նվիրված Ավագ շաբաթին:

Բիտովը հյուրընկալվեց նաև Հայաստանի գրողների միությունում, որտեղ համբերատար պատասխանեց հայ գրողներին հուզող բոլոր հարցերին:

Ահնիձորում արդեն հասկացա, որ Բիտովից ստացած տպավորություններս ստիպելու են վերաարժևորել աշխարհը, երևույթներն ու իրերն ընկալել նոր չափանիշներով: Ոչ միայն ինձ են ստիպելու: Ես ու իմ սերունդը շատ ենք լսել «գրական միջավայր» կոչվածի չգոյության մասին: Անկեղծ ասած, չենք էլ պատկերացրել, թե ինչ է նշանակում «գրական միջավայր» ասվածը: Միայն լսել ենք, որ այն չկա ու վերջ: «Գրական միջավայր». մի տեսակ շատ արհեստական է հնչում, և ես միշտ ուրախացել եմ, որ այն չկա:

«Դուք ծանո՞թ եք Հայաստանում ընթացող գրական պրոցեսներին», Բիտովին Ահնիձորում հարց ուղղեց լրագրողներից մեկը. «Գրականության պրոցես չկա: Պրոցեսները լինում են դատական, իսկ գրականության մեջ նման հասկացություն չկա: Ինչ-որ ժամանակ, ինչ-որ տեղում, բոլորից անհայտ Հրանտը՝ նստած գրել է: Այդ ժամանակ մենք ու բոլորս նրան չգիտեինք, հետո իմացանք: Սա է գրականության՝ ձեր ասած պրոցեսը: Մեկը նստում է, գրում... հետո այն դառնում է գրականություն, կամ չի դառնում»:

Այսպես էլ ապրում ենք ու այսպես էլ ժամանակի մեջ ծնվում է (կամ չի ծնվում) գրականությունը: Ու հետո գալիս է իշխանության ժամանակը՝ գրողի իշխանության: Ահնիձորում Բիտովի խմած կենացներից մեկն էլ հենց սրան էր վերաբերում: Եվ նա ասաց. «Քանի դեռ ես վերջնականապես չեմ հիմարացել և չեմ դարձել առավել իմաստուն, ճիշտ ժամանակն է, մի բան պատմելու: Հեռուստատեսությամբ ցուցադրվում է մի հաղորդում՝ «Ուրիշ նորություններ». այստեղ քաղաքականություն չկա: Այս հեռուստահաղորդումը շատ լավ խմբագիր ունի, որը հաղորդումներից մեկի ժամանակ ասաց. «Պետք է բոլոր ատամները տեղում լինեն, պետք է ծամել բոլոր ատամներով՝ մանրամասն և ցանկալի է կոշտ սնունդ»: Հենց այդ ժամանակ ես գնում էի ատամնաբուժարան՝ բժշկի մոտ:

Այսօր ես պահքի մեջ եմ՝ մեզ մոտ Ավագ շաբաթն է, և չի կարելի միս ուտել, բայց ես կերա, որովհետև իմ հիշողությունը կարճ է: Ես ուզում եմ մի բան ասել երկար և կարճ հիշողությունների մասին: Ամենաերկար հիշողությունը, որն այստեղ կա (բացի պեյզաժից), այս տունն է, որը չի մոռացվել: Հիշում են, թե այն ում է պատկանում, ով է այստեղ ապրել: Պեյզաժը, սկզբունքորեն, ավելի երկար է պահպանվում հիշողության մեջ: Այդ ամենաերկար հիշողությունն այստեղ ձևավորել է, իհարկե, Հրանտը՝ իր ձեռագրերով, ապա՝ գրքերով: Այդ երկար հիշողությունը չի կարող պահպանվել առանց կարճ հիշողության: Եվ ահա այդ կարճ հիշողությունը, միևնույն է, ապրում է այս տան մեջ, որտեղ ծնվել են սկզբում Հրանտի ձեռագրերը, ապա՝ գրքերը: Սա շատ բարդ համադրում է՝ երկար և կարճ հիշողությունների:

Ի՞նչ է կարճ հիշողությունը. մենք նոր Թումանյանի մոտ էինք (նկատի ունի տուն-

Հանաքչի Եղոն

Լոռին զարմանալի մարդկանց պակաս չի ունեցել: Ամենքը յուրովի զարմանալի են: Զարմանալի մարդ է նաև Վարպետ Եղիան, որին ճանաչում են հանաքչի Եղո մականվամբ: Համեստ աշխատանքի ու վաստակի տեր մարդ է նա, ով իր փոքրիկ արհեստանոցում օրնիբուն երկրորդ կյանք է պարգևում իրենց դարն ապրած կոշիկներին ու գոհացնում մարդկանց: Ազատ պահեր էլ գտնում է՝ կատակելու, ստեղծագործելու: Նրա արհեստանոցում երեք «Լուրջ» բաներ կան. նորոգման պարագաները նյութեղեն են: ՀՅԿ անդամ է և պատին լրջորեն փակցրել է «Դավաճանել նախագահին, նշանակում է դավաճանել հայրենիքին» ցուցանակը: Մի այլ ցուցանակ ազդարարում է, որ վարպետը զոհված ազատամարտիկների ու որբ երեխաներով ընտանիքների համար աշխատում է անվճար: Մնացածը հումոր է, երգիծանք, կատակ:

Հարցրեք՝ ինչո՞ւ է ուշանում գարունը, կլսեք՝ էն ո՞ր գնացածն է ետ գալիս որ...

Բենզինո՞վ, թե՞ գազով է աշխատում Ջնջիլ Վաղոյի մեքենան:

- Ճշտով:
- Ո՞ր մարդն է խելացի:
- Ում մի կուռը շաշ է:
- Քանի՞ ձայն ստացավ թեկնածուն:
- 20 ձայն, 80 ոտնաձայն:

Երբեմն մարդիկ չեն կարողանում վճարել նորոգած կոշիկի համար: Ինքն իրեն մխիթարում է Եղոն.

«Կոշկակար եմ, կոշկակար,
կոշիկ կարեմ, արի տար,
Թե որ չունես դու ոչինչ,
մենակ «նիսյա» չասես ինձ»:

Համաշխարհային ճգնաժամի դեմ էլ է պայքարում մեր Եղոն.

Մեզ մոտ էլ հասավ էս ճգնաժամը,
զգույշ էինք մենք, գիտեինք ժամը:
- Իզուր ես եկել, այ դու ճգնաժամ,
գնա, ուրիշ տեղ տարածիր մահդ:
Համն էլ մի հանիր, գիտե՜նք քո համը,
մեր ազգն ի մի է՝ կքաշի գամդ:

Գագիկ ԱՆՏՈՆՅԱՆ
Լուսանկարը՝ Էմիլ ՅԱՎՐՅԱՆԻ

ՊԱՐԶՎՈՒՄ Է, ՈՐ...

Պատմաբանները չեն բացառում, որ Ռոբինզոն Կրուզոյի նախատիպի և Դանիել Դեֆոյի վեպի սյուժեի համար հիմք է ծառայել շոտլանդացի Ալեքսանդր Սելկիրկի կենսագրությունը: Նրա հետ գրողի հանդիպման մասին հավաստի տեղեկություններ չկան, սակայն անմարդաբնակ կղզում շոտլանդացի նավազի կյանքի մասին Դեֆոն, հավանաբար, գիտեր: 1704 թ. Սելկիրկը, Cinque Ports գալեոնի նավապետի հետ վիճաբանությունից հետո ափ էր իջեցվել խաղաղօվկիանոսյան Խուան Ֆերնանդես արշիպելագի ամայի կղզում՝ Չիլիից 640 կմ վրա, որտեղ նա ապրեց 4 տարի և 4 ամիս, մինչև որ պատահականորեն նրան գտավ ինչ-որ նավ: Սելկիրկի կյանքի մանրամասերն ուսումնասիրում են հնագետները: Նրանց արդեն հաջողվել է գտնել նավազի կացարանի մնացորդները, ինչպես նաև նավագնացության երկու սարք, որոնք նա հավանաբար վերցրել էր իր հետ՝ հուսալով ինքնուրույն նավարկել դեպի մարդաբնակ ափեր:

թանգարանը, որտեղ նա այցելել էր Դսեղի ճանապարհին-հեղ.). այնտեղ համադրված էր երկար և կարճ հիշողությունը՝ միաժամանակ: Նա ապրել է այդ տանը: Տունը, նրա հիշատակը, ժառանգությունը՝ պահպանվել են: Այսինքն՝ Թումանյանի տան շուրջ ստեղծված պեյզաժը պահպանվել է: Պահպանվել է պեյզաժը՝ շնորհիվ գրողի կոլորիտի: Պահպանվել է՝ շնորհիվ գրողի էկոլոգիական դերակատարման: Այսինքն՝ գրողը կամ բանաստեղծը չի ապրում միայն իր թողած տեքստով. նա ապրում է նաև կարճ հիշողության շնորհիվ, որը սկզբում կրում են նրա ժառանգները, հետո՝ նրա ընթերցողները: Եվ, իմիջիայլոց, հենց այսպես էլ ծնվում է իշխանությունը: Գրողի իշխանությունը: Հանկարծ, ամեն ինչից անկախ, ստեղծվում է այդ իշխանությունը, և միայն այդ ժամանակ է, որ դու հասկանում ես այդ կարճ հիշողության դերակատարությունը: Կարճ հիշողության հաղթանակ՝ երկարի նկատմամբ. ես սրա կողմնակիցն եմ, որովհետև եթե չլինի կարճ հիշողությունը, ապա դրանից չի ծնվի երկար հիշողությունը: Այնպես որ՝ ծամեք բոլոր ատամներով և մանրամասն»:

Հետո նորից է խոսում գրողի իշխանության մասին և ավելացնում. «Նույնիսկ իշխանությունն է ենթարկվում գրողի իշխանությանը: Վերջին հաշվով: Պոետը սպանվում է, խաչվում է, ոչնչանում է: Նրա հետ ինչ ասես կարող է պատահել: Բայց հետո պարզվում է ճիշտ հակառակն է: Իմ կարծիքով իրական իշխանությունը հետևյալն է՝ այն ենթարկվում է կյանքին: Մարդիկ, ովքեր հասկանում են սա՝ կարող են երկար լինել իշխանություն: Իսկ նրանք, ովքեր չեն հասկանում, հազիվ թե երկար ձգեն իրենց իշխանությունը: Սա էության մասին է. պետք է կյանքից մեծ կախվածության մեջ լինել. հենց սա է իշխանությունը, և ոչ թե հակառակը: Դրա համար էլ որտեղ ավելի շատ կյանք, այնտեղ էլ՝ ավելի մեծ իշխանություն»:

Գոհար ՎԵԶԻՐՅԱՆ

ԼՈՌՎԱ ԱՍՊԵՏ

1999 թվականին, առաջին անգամ Հայաստանում, Վանաձոր քաղաքում, սահմանվեց «ԼՈՌՎԱ ԱՍՊԵՏ» Պատվո շքանշանի կոչումը՝ Լոռու Մարզպետարանի աջակցությամբ և «Ինտերկապ» Բարեգործական Կենտրոնի նախաձեռնությամբ ու հովանավորությամբ /ՀԿ, որը հիմնադրվել է 1990թ.-ին Վանաձորում/:

Պատվո շքանշանակիրներ են ճանաչվել և պարգևատրվել հիմնականում այն լոռեցիները, որոնք իրենց տաղանդով, քրտնաջան աշխատանքով, արիությամբ և մարդասիրությամբ համաշխարհային փառք ու ճանաչում են ձեռք բերել: Նրանք ոչ միայն լոռեցիների, այլև համայն հայության և մեր բարեկամ ազգերի պարծանքն են:

Անցած տասը տարիներին ընդամենը 22 հարգարժան այրեր են ճանաչվել և դարձել «ԼՈՌՎԱ ԱՍՊԵՏ», որոնց թվում են՝

Օլիմպիական խաղերի, Աշխարհի, Եվրոպայի և ԽՍՀՄ բազմակի չեմպիոններ և մրցանակակիրներ – Ալբերտ ԱԶԱՐՅԱՆ, Ստեփան ՍԱՐԳՍՅԱՆ /Ռուսաստան/, Սամսոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ, Շավարշ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ /Ռուսաստան/, Գագիկ ՂԱԶԱՐՅԱՆ և Աշխարհի առաջին բացարձակ հայ չեմպիոն Վախթանգ /VIC/ ԴԱՐՉԻՆՅԱՆ /Ավստրալիա/;

Վաստակաշատ մարզիչներ, մանկավարժներ և գործիչներ – Վազգեն ԲԱԴԱԼՅԱՆ, Գուրգեն ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ և Լյուդվիգ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ;

Հայոց բանակի կայացման ակտիվ մասնակցության, արիության և հայկական հողերի ազատագրման մեծ ավանդի համար – գեներալ-լեյտենանտ Միքայել ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ;

Գիտության, արվեստի, մշակույթի ասպարեզներում բացառիկ հաջողություններ և միջազգային ճանաչում ձեռք բերած գործիչներ – Սոս ՍԱՐԳՍՅԱՆ, Արտավազդ ՓԵԼԵՇՅԱՆ /Ռուսաստան/, Սոկրատ ԱՔՄԱՔՉՅԱՆ, Յակով ԽԱՉԻԿՅԱՆ, Սերգեյ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ, Մելս ՍԱՆԹՈՅԱՆ և Հրաչյա ՍԱՐՈՒԽԱՆ;

Լոռու մարզում թեթև արդյունաբերության զարգացման ու հզորացման և 1988 թ. ավերիչ երկրաշարժի հետևանքների վերականգնման գործում մեծ ավանդի համար – Ռաֆայել ՄԽԻԹԱՐՅԱՆ, Հենրիկ ՇԱՀԲԱԶՅԱՆ;

Երկարամյա մարդասիրական և բազմաբնույթ հանրային բարեգործությունների հեղինակներ և ժողովուրդների բարեկամության ջատագովներ – Սամվել ԶԵՆՅԱՆ /Ֆրանսիա/, Ռայներ ՔՈԶԵԼ /Գերմանիա/ և Սամվել ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ /Ռուսաստան/:

Արամ ՔՈՉԱՐՅԱՆ,
Հայաստանի Հանրապետության
ԼՈՌՈՒ ՄԱՐԶԻ մարզպետ

Նորայր ԶՈՒԼՈՅԱՆ
Հայաստանի «ԻՆՏԵՐԿԱՊ»
Բարեգործական Կենտրոնի հիմնադիր նախագահ

01.02.2009 թ. **ք. Վանաձոր**

Առանց աստղերի հերոսը

«Հայրենական մեծ պատերազմի մարտերում կատարած սխրագործությունների համար Մուկուչ Բեկչյանը երկու անգամ ներկայացվել է Խորհրդային Միության հերոսի կոչման: Երրորդ անգամ ներկայացվել է պատերազմից կես դար անց...»:

Այս սեղմ տողերի տակ թաքնված է Հայրենական մեծ պատրազմի լեգենդար հետախույզի կյանքի պատմությունը: Պատերազմի դժվարին տարիները Մ. Բեկչյանը պատվով հաղթահարեց, ոչ միայն պատվով, այլև հերոսաբար:

Մուկուչ Սիսակի Բեկչյանը ծնվել է 1921 թ. Համզաչիման գյուղում: Նախնական կրթությունը ստացել է հայրենի գյուղի դպրոցում: Գյուղի երկինքը լազուրով էր պատված, իսկ աստղերը հմայող էին ու ձգող: Պատանի Մուկուչին հրապուրում էր երկինքը, նա երազում էր ռազմական օդաչու դառնալ: Պարտադիր զինվորական ծառայությունից հետո, 1941 թ. ընդունվում է Ռիգայի զինվորական ավիացիոն ուսումնարան, սակայն սկսվում է Հայրենական մեծ պատերազմը, կիսատ թողնելով ուսումը Մ. Բեկչյանը հայտնվում է ռազմաճակատում: Ծանր մարտերից մեկի ժամանակ վիրավորվում է ու հայտնվում Իվանովո քաղաքի հոսպիտալում: 1941 թ. աշնանը Իվանովոյում կազմավորվում է 117-րդ հրաձգային դիվիզիան, որի՝ 105-րդ առանձին հետախուզական վաշտի կազմում է ընդգրկվում Մ. Բեկչյանը: Հետախույզների մասին առասպելներ են պատմում, սակայն անհավանական թվացող պատմությունները իրական սխրանքների հիմքն ունեն: Մուկուչ Բեկչյանն ապացուցեց, որ հետախույզ չեն դառնում, այդպիսին ծնվում են: Առաջին իսկ մարտի ժամանակ աչքի է ընկնում, պարգևատրվում «Արիության համար» մեդալով: Բազմաթիվ դժվարին, անհնարին թվացող մարտական գործողությունների ակտիվ մասնակիցը եղավ: Նեվելի տակ կատարված գործողության ժամանակ ցուցաբերած խիզախության համար պարգևատրվում է «Կարմիր Դրոշի» շքանշանով: 1944 թ. մայիսին կարողանում է դիվիզիայի 240-րդ գումարտակը դուրս բերել շրջապատումից:

«Վաշտի վիրավորված հրամանատարին փոխարինած Բեկչյանը հետախույզներին մարտի է տանում: Մարտն ընդունում է կատաղի բնույթ: Հետախույզները դիմում են ձեռնամարտի: Մուկուչը վիրավորվում է, բայց նույնիսկ այդ վիճակում ղեկավարում է մարտը: Շրջապատված գումարտակը փրկվում է»:

Դիվիզիայի հրամանատար գեներալ-մայոր Երմոլայ Կոբարիձեն անձնական խիզախության, արիության ու հերոսության համար Մուկուչ Բեկչյանին ներկայացնում է Խորհրդային Միության հերոսի կոչման: Սակայն Մոսկվայից ուղարկում են միայն «Լենինի» շքանշանը: 1945 թ. լեհական Պոզնան քաղաքի ազատագրման ժամանակ ցուցաբերած բացառիկ խիզախության համար երկրորդ անգամ է ներկայացվում հերոսի կոչման, բայց այս անգամ էլ աստղը չի գտնում իր տիրոջը:

1991 թ. մայիսի 9-ին, Իվանովո քաղաքում, Կարմրադրոշ, Սուվորովի 2-րդ աստիճանի շքանշանակիր, Պոզնանյան հրաձգային դիվիզիայի վետերանների խորհուրդը հատուկ որոշումով դիմեց ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահությանը, հաստատելու Մուկուչ Բեկչյանի Խորհրդային Միության հերոսի կոչումը, սակայն չգիտես ինչու, այդ դիմումն էլ չօգնեց վերականգնելու արդարությունը:

Արդեն ավանդաբար, Մ. Բեկչյանը, Մոսկվայում Հաղթանակի շքերթին մասնակցող հայաստանցի 5 հրավիրյալների շարքում է: Հանդիպումներից մեկի ժամանակ ոսկեզօծ ուսադիրներով գեներալ-գնդապետը գրկից բաց չէր թողնում Բեկչյանին, տարիներ առաջ նրան ստույգ մահից էր փրկել լեգենդար հետախույզը:

Պատերազմից հետո Մ. Բեկչյանը ավարտեց մանկավարժական ինստիտուտի պատմության ֆակուլտետը, աշխատեց կուսակցական մարմիններում, շինարարական կազմակերպություններում:

Պահեստազորի ավագ լեյտենանտ Մուկուչ Բեկչյանի կուրծքն են զարդարում կառավարական բարձր պարգևները՝ «Լենինի», «Կարմիր Դրոշի», «Հայրենական մեծ պատերազմի 1-ին աստիճանի» 2, «Կարմիր աստղի» 2 շքանշանները, ինչպես նաև 18 մեդալները:

Ավագ ԽԱՌԱՏՅԱՆ
«Մարգահովիտ» թերթի խմբագիր

ՉՄՈՌԱՆԱՆՔ ՄԵԾ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԻՆ

64 տարի առաջ ավարտված Հայրենական մեծ պատերազմին խորհրդային մյուս ժողովուրդների հետ մասնակցեց նաև հայ ժողովուրդը: Ավելի քան կես միլիոն հայ երիտասարդներ մեկնեցին ռազմաճակատ, շատերը չվերադարձան, շատերն էլ փառքով պսակեցին իրենց անունը: Նրանցից 106-ն արժանացան Սովետական Միության հերոսի կոչման: Այս օրերին փողոցում դարձյալ կհանդիպենք կուրծքը շքանշաններով ու մեդալներով զարդարված ծերունազարդ տատիկների ու պապիկների: Շատերն արդեն 80-նն անց են: Բնականաբար, ուշ-ուշ են դուրս գալիս փողոց, սակայն մայիսի 9-ին բոլորն էլ աշխատում են գնալ Հաղթանակի զբոսայգի, ծաղիկներ դնել Անհայտ զինվորի հուշարձանին, հանդիպել հին ընկերներին, վերհիշել պատերազմական դժվարին օրերը, հաղթանակի բերկրանքը, ողջույններ ու բարեմաղթանքներ ստանալ: Ցավոք, մենք այնքան էլ հաճախ չենք հիշում Հայրենական մեծ պատերազմի վետերաններին, ըստ արժանվույն չենք գնահատում նրանց, իսկ նրանց շարքերը հետզհետե նոսրանում են:

Բոլոր վետերաններն էլ անհամբերությամբ են սպասում մայիսի 9-ին: Հաղթանակի օրը, ավանդույթի համաձայն, նրանք կգնան Հաղթանակի զբոսայգի, նորից կարթնանան հուշերը, նորից կհիշեն հին ընկերներին: Ափսոս որ բոլորը չեն կարողանա մասնակցել հանդիսություններին: Ափսոս որ վետերաններին հիշում ենք միայն Հաղթանակի տոնի առիթով:

Հոգեւոր-լուսավորչական անկյուն Մոսկվայի կենտրոնում

Մեզ համար սովորական է, որ այնտեղ, որտեղ մեր եկեղեցին է, այնտեղ են դպրոցը, մամուլը, լուսավորչական, բարեգործական, հասարակական կազմակերպությունները... Երբ Եզրաս սրբազանը նշանակվեց Հայ եկեղեցու Նոր Նախիջևանի և Ռուսաստանի թեմի առաջնորդ, ապա նա առաջին հերթին խնդիր դրեց ռուսաց մայրաքաղաքում կառուցել հայկական նոր եկեղեցի: Շատ է փոքր ու անշուք քաղաքի միակ Սբ Հարություն եկեղեցին, այն էլ՝ գերեզմանոցի հարևանությամբ:

Սակայն նոր եկեղեցու կառուցումը պահանջում էր տևական ժամանակ և հսկայական ջանքեր: Ուստի հոգևոր այրը հայապահպանության մտահոգությամբ որոշեց նախ ստեղծել հոգևոր-լուսավորչական-մշակութային կրթական օջախ Մոսկվայի՝ ինչ-որ տեղ արդեն ազգային դեմքը կորցրած հայության համար:

Թվում է՝ սա համեմատաբար հեշտ լուծվող հարց է, դե, շենք ես վարձակալում, 90-ական թվականներին Մոսկվա գաղթած բազում հայաստանցի մանկավարժներից կոլեկտիվ ես ստեղծում ու... առա՜ջ: Բայց այդպես կարող է մտածել միայն ոչ մոսկվացին: Այստեղ առաջին հերթին պետք էր գործ ունենալ քաղաքային իշխանությունների չինովնիկների հետ, որ բնավ էլ դյուրին գործ չէ (հո մենակ հայեր չեն ապրում Մոսկվայում): Բայց Եզրաս սրբազանը այդ իմաստով, կարելի է ասել, «անզնահատելի» փորձ էր ձեռք բերել մինչ այդ Պետերբուրգում իրականացրած հոգևոր առաքելության ժամանակ, եթե տեղի հայությանն էր վերադարձրել եկեղեցիներ, եկեղեցապատկան շինություններ, հողատարածքներ և այլն (պետերբուրգցի մի հայ պաշտոնյա մի անգամ պատմեց, որ այն ժամանակվա քաղաքագլուխ Անատոլի Սոբչակը հանդիպումներից մեկի ժամանակ հումորով ասել է, որ եթե Եզրասի նման մի քանի «դիվանագետ» ունենար իր շրջապատում, ապա սարեր շուռ կտար):

Մոսկվայում խնդիրը բարդանում էր նաև այն առումով, որ սրբազանն ուզում էր անպայման կրթական կենտրոնը բացել քաղաքի գերհագեցած կենտրոնական մասում: Ընկրկելով նրա համառության առջև, քաղաքապետարանը ի վերջո քառահարկ մի շենք առաջարկեց «Նովոսլոբոդսկայա» մետրո-կայարանի մոտ: Բայց երբ սրբազանը ոտք դրեց այդ շենքը, չասենք հուսահատվեց, սակայն սրտնեղեց. կիսավեր մի շինություն էր դա: Բայց ոչինչ, տեղի հայությունը աջակից եղավ հիմնանորոգմանը, և 2006 թվականի սեպտեմբերին «Հայորդաց տուն» գեղեցկահունչ անունով հոգևոր-լուսավորչական կենտրոնը հանդիսավորապես բացեց իր դռները մոսկվացի հայերի առջև՝ փոքրից մինչև տարեցը, ով ուզում է հաղորդակցվել հոգևորին ու ազգայինին:

«Մեր նպատակն է, ասում է կենտրոնի տնօրեն Հմայակ Գևորգյանը, որ նոր սերունդը չկորցնի իր հավատքը, մայրենի լեզուն, պատմությունն ու մշակույթը, լինի Ռուսաստանի և Հայաստանի արժանավոր ու հայրենասեր քաղաքացի: Մի քանի հարյուր սաների հետ աշխատում են 18 մանկավարժներ: Կենտրոնում գործում են նաև խոսքի զարգացման դասարանը, թատերական ստուդիան, շախմատի, ազգային երաժշտական գործիքների խմբակները և այլն: Գրական-գեղարվեստական «Շողակաթ» խումբը անցկացնում է հայ պոեզիայի սքանչելի երեկույթներ: Հատուկ հպարտության առարկա է հայկական ժողովրդական պարերի ստուդիան: Մի խոսքով, արդեն կազմավորված մեր կոլեկտիվը կոչված է նվիրվելու Մոսկվայի հայության նոր սերնդի հայեցի դաստիարակության գործին»:

Թեմը հատուկ ուշադրություն է դարձնում աճող սերնդի հոգևոր դաստիարակությանը, առավել ևս, որ աստվածամերժության տասնամյակների ընթացքում տեղի հայությունը զրկված է եղել Ամենազորին առնչվելու հնարավորությունից:

«Մոսկվայում մեծ հայություն կա, ասում է կենտրոնի հոգևոր դաստիարակ Առաքել քահանա Ամիրյանը, և այս պարագան մեզանից պահանջում է ամենայն նպաստել հոգևոր-ազգային ինքնապահպանմանը, անել ամեն ինչ, որ այստեղ ծնված հայ երեխաներն ամուր պահեն իրենց հավատքը, իրենց հայ զգան, որ հայրենիքից հեռու ապրող մեր հայրենակիցները չկորցնեն իրենց արմատները»:

Ռուբեն ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ, Մոսկվա

ՊԱՐԶՎՈՒՄ Է, ՈՐ...

Ռուս գիտնականները պարզել են, որ մամոնտները վերացել են ոչ այնքան մարդու կողմից ոչնչացվելու, որքան աշխարհագրական ու կլիմայական պրոցեսների հետևանքով: Մամոնտների «գերեզմանոցից» հանված ոսկորները հետազոտելով՝ նրանք դրանցում հայտնաբերել են փոփոխություններ, որոնք բնորոշ են օրգանիզմի կենսունակության վրա ազդող որոշակի հիվանդությունների, ինչպիսիք են օստեոմալյացիան (ոսկորների կակղում), օստեոպորոզը (ոսկրահյուսվածքի բարակում) և ողների սերտաճումը: Գիտնականների ասելով՝ այս հիվանդությունները կարող էին առաջանալ հինավուրց կենդանիների սննդաբաժնի մեջ հանքանյութերի պակասից: Մամոնտները դրանք ստանում էին կավի որոշակի տեսակներից, որոնք անհետացան տեկտոնական պրոցեսների արդյունքում:

***

Որոշ օրգանիզմների համար գլոբալ տաքացումը կործանարար երևույթ է, այլ օրգանիզմների համար կարող է փրկություն դառնալ: Ավստրալիայի ափերի մոտի ջրի ջերմաստիճանի բարձրացումը, Ադելաիդայի համալսարանի պրոֆեսոր Կորի Բրեդշոուի կարծիքով, թույլ կտա միանալու ավստրալիական մոխրագույն շնաձկների (դայակ շնաձկներ) արևելյան և արևմտյան պոպուլյացիաներին, որ բաժանված են Հարավային Ավստրալիայի նահանգների ու Վիկտորիայի ափերի ցուրտ ջրերով: Ազատ միգրացիան թույլ կտա վերականգնելու անհետացման սպառնալիքի տակ գտնվող պոպուլյացիան:

***

NASA-ի տվյալների համաձայն, տիեզերական աղբի ծավալները սպառնալի չափերի են հասնում: Ամենաշատ աղբը երկրից 800 կմ (որտեղ այն պահպանվում է տասնյակ տարիներ) մինչև 1500 կմ վերևում է (որտեղ դրա «գոյատևման» ժամկետը դարերով է չափվում): Սակայն մասնագետները նշում են, որ տիեզերանավերի թռիչքի բարձրություններում և Միջազգային տիեզերակայաններում (300-400 կմ) վտանգավոր աղբ նույնպես շատ կա: Այժմ ուղեծրում արհեստական ծագման 12851 խոշոր օբյեկտ կա, տիեզերական աղբի քանակը 1-ից մինչև 10 սմ չափերով, 200000 միավոր է կազմում, իսկ 1 սմ-ից պակաս մասնիկների թիվը տասնյակ միլիոնների է հասնում:

Լոռիում ֆուտբոլի կանանց թիմ ստեղծվեց

Լուսանկարում՝ Վարդինեի թիմը

«ԼՄՍ». այսպես է կոչվում Վանաձորում նորերս ստեղծված ֆուտբոլի կանանց այն թիմը, որն այս տարվանից կմասնակցի ֆուտբոլի կանանց ՀՀ առաջնությանը: Լուրն ինչ-որ տեղ սենսացիոն է, որովհետև թե քաղաքը, թե մարզը արդեն մի քանի տարի ՀՀ առաջնություններին մասնակցող թիմեր չունեն: Եվ հանկարծ... կանանց թիմ, կանանց ֆուտբոլ: Ոչինչ անմշակ, ամուլ «հողում» չի աճում: Թիմի ստեղծմանն իր վճռական նպաստն է բերել ՀՀ ֆուտբոլի ֆեդերացիան, օգնել, սատարել են ֆուտբոլի լոռեցի նվիրյալներ, կազմակերպություններ: Գլխավոր մարզիչը «Բանանց» ակումբի սան, կանանց ազգային հավաքականի խաղացող լոռեցի Վարդինե Խանզադյանն է: Հենց նրա հետ են հույսեր կապել բոլոր օժանդակողները:

Վարդինեն իր կյանքն այլևս առանց ֆուտբոլի չի պատկերացնում: Խաղալ սկսել է դեռ խավարի ու ցրտի տարիներին, երբ հազիվ 7-8 տարեկան էր, խաղացել է բակում, ասֆալտի վրա, տղաների հետ: 10 տարեկան էր, երբ նրան ընդգրկեցին «Ջուխտ ախպուր» պատանեկան թիմում, որի կազմում երկու անգամ մասնակցեց կաշվե գնդակի համաքաղաքային մրցաշարերին, երկու անգամն էլ նվաճելով երկրորդ մրցանակը: Ի դեպ, 20 թիմերի խաղացողների մեջ միակ աղջիկը նա էր: 12 տարեկան էր, ընդգրկեցին «Վա Բա» ֆուտբոլային թիմում: Երևանյան ընկերական հանդիպումներից մեկում նկատեցին արագաշարժ, եռանդուն կիսապաշտպանին, խաղից հետո մոտեցան, հարցրին՝ Տղա ջան, քանի՞ տարեկան ես... Պատասխանեց՝ 14 տարեկան, բայց ես... տղա չեմ... Պատասխանը նրանց անչափ զարմացրեց, դժվար էր պատկերացնել, որ տղաների հետ «տղայավարի» ֆուտբոլ խաղացողը կարող է և աղջիկ լինել: Հաջորդ օրվա առավոտյան Վանաձորի նրանց տան դուռը թակեցին «Բանանց» ակումբի ներկայացուցիչները և առաջարկեցին տեղափոխվել ակումբի կանանց թիմ, ուսումն էլ շարունակել մայրաքաղաքի Օլիմպիական հերթափոխի մարզչական քոլեջում: Լավ խաղի համար շուտով նրան ընդգրկեցին պատանեկան, ապա երիտասարդական հավաքականների կազմում: «Արարատ-73»-ի հանրահայտ հարձակվող Նիկոլայ Ղազարյանը, հիացած խաղով, Վարդինեի հորը՝ «Ավտոգեն-Մ» ընկերության աշխատակից Սամվել Խանզադյանին ավետում է՝ Հիանալի աղջիկ ունեք, մեծ ապագա է սպասվում: Այժմ սովորում է Վանաձորի պետական մանկավարժական ինստիտուտում, մարզում է «ԼՄՍ» թիմը, որի աղջիկ անդամների հոգում ևս, ֆուտբոլի մարզադպրոցի մարզիչ, ֆուտբոլի նվիրյալ Աշոտ Թաիրյանի հետ, նրա աջակցությամբ, նրան հաջողվել է բորբոքել ֆուտբոլային հուրը: Թիմն այս տարի արդեն հաջող քննություն է հանձնել. մասնակցել է կանանց ֆուտբոլի առաջնությանը և նվաճել երրորդ հորիզոնականը: Խաղացողներից երեքին արդեն ընդգրկել են պատանեկան, երեքին՝ երիտասարդական հավաքականներում: Մարզիչ Վարդինեն առաջիկայում երկու կարևոր երազանք ունի՝ ՀՀ հավաքականի կազմում հաջող հանդես գալ մայիսին Էստոնիայի հավաքականի հետ կայանալիք հանդիպումում, և մարզել այնպիսի թիմ, որն իր վարպետ խաղով ընդունվի ֆուտբոլասերների կողմից, սիրվի ու առաջընթաց ունենա:

Գագիկ ԱՆՏՈՆՅԱՆ
Լուսանկարը՝ Էմիլ ՅԱՎՐՅԱՆԻ

ՊԱՐԶՎՈՒՄ Է, ՈՐ...

Շաքարեղեգի, եգիպտացորենի, սոյայի ցողուններից կամ կանճրակի (հլածուկ) սերմերից ստացվող կենսավառելիքը բավական թանկ արժե: Դրա արտադրությունը ավելի էժան դարձնելու նպատակով իսպանացի գիտնականներն առաջարկում են օգտագործել ձիթապտղի կորիզները, որ մեծ քանակությամբ մնում են ձիթայուղի արտադրությունից և ձիթապտղի պահածոյացումից հետո: Լաբորատոր պայմաններում 100 կգ ձիթապտղի կորիզներից հաջողվել է ստանալ 5, 7 կգ կենսավառելիք, որը կարող է փոխարինել բենզինին ու դիզվառելիքին:

ԱՐԴԱՐ՝ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ ՎԵՐԱԲԵՐՎՈՂ ԱՄԵՆ ԻՆՉՈՒՄ

Արթուր Սարգսյանը այն մարդկանցից է, ում երիտասարդությունը համընկավ իր երկրի ճակատագրական ժամանակաշրջանին: Եվ դա, պատահականություն չէր, ինչպես եւ պատահականություն չէր այն բազում նվիրյալների աշխարհ գալը, ովքեր պիտի փոխեին պատմության անիվը, ովքեր պիտի հայոց պատմության մի նոր էջ ստեղծեին ու հավետ զինվոր մնային այդ պատմության քառուղիներում: Ափսոսանքով պետք է ասել, որ նրանցից շատերը իրենց մոռացված են համարում՝ մոռացված ֆավորիտներ: Բայց եթե ընկճվում էլ են, երբեք հայրենիքի «երեսովը չեն տալիս» իրենց արածը, պարզապես լուռ խոնարհում են գլուխները: Այսօր նրանցից շատերը մահանում են իրենց ծաղկուն տարիքում, թվում է՝ սովորական մահով, բայց նրանք բոլորն էլ մահանում են պատերազմից, անքուն ու ցուրտ գիշերներից, սթրեսներից, կորուստների ցավից: Այո, երբեմն, վհատության աստիճան հոգնում են, բայց երբեք իրենց փայլը չեն կորցնում վեհ գաղափարներով տոգորված նրանց հայացքները: Այդպիսի մարդկանց հեշտ է տարբերել բազմության մեջ՝ նրանք մեկ այլ կերպ են նայում, ասել է, թե խորհում, ապրում ու գործում են ազնվության ու բարձր գաղափարների տեսանկյունից: Եվ կրկին պատահական չէ, որ արցախյան շարժման ակտիվ մասնակից, ապա պայքարի զինվոր, սպա, խելացի ու խիզախ հրամանատար Արթուր Սարգսյանը մեր զրույցի ժամանակ թվարկեց այն մարդկանց անունները, ովքեր հերոսական օրերի չխամրող փարոս էին եւ ուղեկցում էին ժողովրդին դեպի փրկության ափ:

- Փետրվարյան հերոսական այն օրերից իմ հիշողությունից չեն հեռանում Արթուր Մկրտչյանի, Էմիլ Աբրահամյանի, Մանվել Սարգսյանի, Իգոր Մուրադյանի, Գագիկ Սաղխյանի, Նելլի Կասպարովայի, Վիգեն Գրիգորյանի դեմքերը:

1988 թ. Փետրվարյան օրերին դիզակցիների հոգում զարթնեց հաստատակամության, համախմբվածության ու կարգապահության աստվածը: Մարդուն ազատ ապրելու եւ արարելու ի վերուստ տվածը դարձավ օրվա հրամայականը, որ ապազայի համար պայքարելու ուժ, կամք ու հավատ ներշնչեց:

- Ինչ վառ հիշողություններ ունեք կապված այդ օրերի հետ:

- 1988 թ. փետրվարի սկզբներին ես՝ նախկին սովետական բանակի սպաս /ծառայում էի Վրաստանում/ առիթը բաց չթողնելով գործուղվեցի Հայաստան ու այնտեղից ճանապարհվեցի Արցախ: Փետրվարի 12-ին Հորադիզի երկաթագծի կայանից տաքսիով /ի միջի այլոց վարորդը ադրբեջանցի էր/ հասա Հադրութ: Ժամը 23-ի կողմերն էր: Առաջինը, որ նկատեցի, դա այդ ժամվա համար քաղաքի անսովոր աշխուժությունն ու ակտիվությունն էր: Մեքենայից իջնելուց իսկույն նկատեցի, որ ժողովուրդը շարժվում է դեմի շրջկոմի շենքը:

Միանալով նրանց՝ ներկայացա հավաքատեղին, այստեղ հանդիպեցի իմ նախկին ընկերներին, որոնց հետ դեռ մինչեւ բանակ

զորակոչվելը երդվել էինք, որ մեր շարժումը կշարունակենք այնքան ժամանակ մինչեւ Արցախը չմիացնենք մայր Հայաստանին:

- Իսկ առջեւում դեռ մի ամբողջ կյանք էր, որի մեջ ներխուժեց պատերազմը:

Երկրի համար այդ դժվարին օրերին դուք ստանձնեցիք ինքնապաշտպանական ջոկատի հրամանատարի, ապա 1992թ. մինչեւ 94-ի մայիսը՝ մարտական գումարտակի հրամանատարի ծանր ու պատասխանատու գործը: Կա՞ն դեպքեր, որոնք դաջվել ու մնացել են Ձեր հիշողության մեջ:

- Պատերազմի գրեթե ամեն օրը հիշվող է, բայց ավելի վառ հիշողությանս մեջ մնացել է Սարին Շենի ազատագրումը: Դա 1991 թ-ի նոյեմբերի 16-ն էր: Սարին շենը մի քանի ամիս շարունակ գտնվում էր Ազերիների գերության տակ, գտնվելով բարձունքի վրա՝ այն նաեւ Հադրութի համար շատ հարմար կրակետ էր: Իսկ մենք թվով 22-23 հոգի, այսինքն մի ջոկատ, որը ղեկավարում էի ես, առաջին անգամ էինք գնում նման լուրջ մարտական գործողության: Ես չեմ մոռանում այդ օրվա ոգին, մեզանից շատերը հենց այդ օրը ստացան իրենց մարտական առաջին մկրտությունը: Դա հաղթանակի բերկրանք էր, աննկարագրելի էր ոգեւորությունը: Ազատագրելուց հետո, Արթուր Մկրտչյանը, որ այդ ժամանակ շտաբի պետն էր, եկավ ու հենց գյուղի բարձունքին խնջույք կազմակերպեց ազատամարտիկների համար:

- Արդյոք իրականացել են այն օրերի երազանքները:

- Մասամբ, այո: Ցավոք, այդ երազանքների իրականացում շատ թանկ է նստել մեր ժողովրդի վրա: Ցավոք շատ կորուստներ ենք ունեցել, հազարավոր անմեղ զոհերի արյուն է թափվել: Ձեռքբերումների հետ մեկտեղ մնացել են նաեւ անկատար իղձեր:

- Որոնք են դրանք:

Առաջինը այն է, որ մենք հոգեբանորեն դեռ չենք ընկալում, որ Արցախը մաս է կազմում Մայր Հայաստանին:

Երկրորդ՝ մեր պայքարը քաղաքական, պետական, ազգային եւ ինչու չէ նաեւ պահանջատիրական դաշտում դեռ չի ավարտվել:

Երրորդ՝ մեզ ընդունում են ոչ թե որպես սուբյեկտի, այլ որպես օբյեկտ, որի հետ կարելի է խաղալ:

Չորրորդ՝ արագ չենք կողմնորոշվում աշխարհաքաղաքական տարբեր իրադրություններում:

Ես կարծում եմ, որպեսզի հաղթանակենք, պետք է կարողանանք պահպանել անցյալի լավերը, գործենք միայն ազգին շահավետ ու մտածենք թե ինչ ենք թողնելու մեզնից հետո:

- Ինչպիսի՞ն կուզենայիք տեսնել Ձեր կերտած հայրենիքն ու ժողովրդին:

- Ծովից-ծով Հայաստան ու դրախտային կյանք:

Արթուրն այսօր խաղաղ ու ստեղծագործ աշխատանքի է լծվել, ետեւում են մնացել պատերազմն ու բանակային առօրյան, որտեղից զորացրվել է 1997 թվականին մայորի կոչումով, որպես զորամասի շտաբի պետ: Այսօր նրա որդին, որ հորից ժառանգել է ըմբոստությունն ու ինքն իր եւ շրջապատի նկատմամբ պահանջկոտ լինելը, պարտադիր զինվորական ծառայության է եւ հայրը ուզում է, որ որդին մնա, ընտանիք կազմի եւ ապրի հայրենի Արցախում:

Արթուրը այն մարդկանցից է, ում հետ քո զրույցը սահուն անցնում ու դառնում է գեղեցիկի, վեհի գաղափարախոսություն, ում հետ կարողանում ես խոսել այնպիսի բաների մասին, ինչի մասին շատերը գերադասում են լռել: Նա ազատամարտիկ էր պատերազմի ժամանակ եւ մարտիկ այսօր՝ խաղաղ կյանքում: Մարդ, ով երբեք թույլ չի տա իրեն ծխախոտի մնացորդը նետել գետնին, որ երբեք անտարբեր չի անցնի անտարբերության կողքով, իսկ անարդարության դեմ էլ պայքարում է իր արդարությամբ:

Այսօր, ինչպես եւ այն հերոսական օրերին, նա իր համախոհների, իր պայքարի ընկերների կողքին է, ուրախանում է նրանց ուրախությամբ, տխրում, երբ ընկճված են լինում ընկերները: Ուզում է, որ մեր հասարակությունը կարողանա «թացը» «չոր»-ից տարբերել, որ ամեն ինչ այնպես լինի, որպեսզի իրեն խեղճացած ու մոռացված չզգա երկրի պաշտպանը:

Հայրենիքը իր քաջ մարտիկին պարգեւատրել է «Մարտական խաչ» երկրորդ աստիճանի շքանշանով, սակայն Արթուրը իրեն չի կարող հպարտ զգալ, քանի դեռ պարգեւների չեն արժանացված շատ նվիրյալներ, նրանց շարքերում էլ հայտնի «Աֆղանցիների» ջոկատի տղաները, որ ամեն օգոստոսի 15-ի գալիս են այցելելու, քայլելու իրենց մարտական ճանապարհներով, տեսնելու իրենց մարտական ընկերներին: Եվ ցասում է հայտնում՝ ախր շատ հաճախ պարգեւի ներկայացնողները իրենք գրեթե ոչինչ չգիտեն պատերազմից ու նրանցից, ում ներկայացնում են, կամ չեն ներկայացնում:

...Հիմա խաղաղ է Արցախի երկնակամարը, խաղաղ է, որովհետեւ պատերազմի դաշտում ըմբոստ ու անձնուրաց էին տղաները, նրանք, ովքեր այսօր մեր երկրի փրկությունը տեսնում են այլեւս ոչ թե պատերազմի մեջ, այլ միայն ու միայն տնտեսական հզորացման:

Արփի ՎԱՆՅԱՆ

ՆԱԽԸՆՏՐԱԿԱՆ ԵՐԳԻԾԱՆՔ

Ո՞Վ Է ԴԱՌՆԱԼՈՒ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏ

«Ո՞վ է ուզում դառնալ միլիոնատեր» խաղի սցենարով

Հեռուստախաղն այս անգամ նվիրված է քաղաքապետի առաջիկա ընտրությանը: **Խաղավար.** - Հեռուստախաղին մասնակցության հայտեր էին ներկայացրել **Գվիդոնը (Գավառ), Մուշոն (Ապարան), Օնոն (Գյումրի), Վալոդը (Հրազդան), Գոքորը (Վանաձոր), Հովոն (Երեւան, Բանգլադեշ)**:

Նշված բառերը դասավորել այնպես, որ ստացվի սահմանադրության հոդվածներից մեկը: Ահա այդ բառերը՝ **«իրավունք»**, **«ազատության»**, **«յուրաքանչյուր»**, **«ունի»**, **«մարդ»**, **«խոսքի»**:

Եվ այսպես՝ համակարգիչը հաղթող ճանաչեց Մուշոյին Ապարանից: Նա ճիշտ պատասխանը գտավ ամենից արագ՝ **«Յուրաքանչյուր մարդ ունի խոսքի ազատության իրավունք»**: Շնորհավորում եմ: Մուշո, ինչո՞վ է բացատրվում Երևանի քաղաքապետի ընտրության մեր այս հեռուստախաղին հատկապես մարզերի բնակիչների ակտիվությունը, Երևանից ընդամենը մեկ մարդ է մասնակցել:

Մուշո. - Երևանցիներին այս խաղը չի հետաքրքրում, նրանք ուրիշ խաղերի մեջ են:

Խաղավար. - Իսկ ձեզ հատկապես ի՞նչը հետաքրքրեց, որ մասնակցեցիք այս խաղին:

Մուշո. - Այս ընտրության մասին ոմանք ասում են, որ մեր երկրի ապագայի ընտրությունն է լինելու, մյուս մասն էլ, թե մայրաքաղաքում ինչքան ազգուտակ ունեք, ոտի հանեք: Հենց նեղն ընկնում են նոր են մեզ հիշում:

Խաղավար. - Լավ, չշեղվենք խաղից: Ծանոթացնեմ խաղի կանոններին: Ասեմ, որ ունի որոշակի առանձնահատկություններ: Առաջին հարցի ճիշտ պատասխանի դեպքում կստանաք հինգ հազար դրամ, որն անձեռնմխելի է:

Մուշո. - Չէ հա, կարո՞ղ է դա ընտրակաշառք է:

Խաղավար. - Ոչ, ոչ, ի՞նչ եք ասում, հո խելքը հացի հետ չե՞նք կերել: Մեր խաղին հետևում է ողջ հայությունը, դատախազը մեզ վրա հոդված կդնի:

Մուշո. - Դատախազից արխային, նա մեր մարդն է, քանի ես էստեղ եմ, նման բան մտքերովդ չանցնի:

Խաղավար. - Հարց առաջին. **«Ովքե՞ր կարող են մասնակցել Երեւանի քաղաքապետի ընտրությանը»**: **Ա.** Սփյուռքահայերը, **Բ.** Գավառահայերը, **Գ.** Վրացահայերը, **Դ.** Երևանահայերը: Շահող գումարը՝ 5000 դրամ:

Մուշո. - **Ա** տարբերակը բացառում եմ. սփյուռքահայերը Երևանից ոնց որ նեղացած են: **Բ** տարբերակը մի քիչ խելքի մոտիկ է, մայրաքաղաքում հիմա ավելի շատ գավառներից եկածներն են, քան բուն երևանցիները, բայց բոլոր դեպքերում գավառցին մնում է գավառցի: **Գ** տարբերակը նույնպես բացառում եմ. վրացահայերը իսկի իրենց մոտ չեն կարողանում ընտրություն անել, ուր մնաց էստեղ մասնակցեն: Մնաց **Դ** տարբերակը՝ երևանցիները:

Խաղավար. - Դա ձեր վերջնակա՞ն պատասխանն է:

Մուշո. - (Մտքերի մեջ է ընկնում): Ի՞նչ, մտածում եք, որ եթե գործող քաղաքապետի օգտին չքվեարկեն, երևանցիներին թույլ չե՞ն տա մասնակցել ընտրություններին:

Խաղավար. - Ես ոչինչ էլ չեմ մտածում, պատասխան տվողը դուք եք:

Մուշո. - (Վճռական) Տարբերակ **Դ**՝ երևանցիները:

Խաղավար. - Այո: Ճիշտ պատասխանը՝ ... երևանցիները: Մուշոն շահեց 5000 դրամ առաջին անձեռնմխելի գումարը:

Խաղավար. - Երկրորդ հարց. **«Ի՞նչը սովորաբար չի արվում ընտրությունների ժամանակ»**: **Ա** տարբերակ՝ Ասֆալտապատում, **Բ** տարբերակ՝ Մրցակցին ծեծուջարդ, **Գ** տարբերակ՝ Նախընտրական ծրագրի ներկայացում, **Դ** տարբերակ՝ Անձնագրերի հավաքագրում: Այս հարցին ճիշտ պատասխանելու դեպքում կստանաք 250 000 դրամ: Հիշեցնեմ, որ ունեք օգնության երեք հնարավորություն:

Մուշո. - **Ա** տարբերակն սկզբից նեթ բացառում եմ:

Խաղավար. - Ինչո՞ւ:

Մուշո. - Որովհետև եթե ասֆալտապատում չանեն, ժողովուրդը որտեղի՞ց կիմանա, որ ընտրություններ են լինելու:

Խաղավար. - (հեգնանքով) Երկաթյա տրամաբանություն:

Մուշո. - **Բ** տարբերակը՝ ծեծուջարդը նույնպես ընդունված է, առանց դրա ընտրություն չի լինի: Սա էլ դուրս եկավ: **Գ** տարբերակը, անկեղծ ասած, մի քիչ հասկանալի չէ, ի՞նչ է նշանակում նախընտրական ծրագիր, այդ բանը առաջին անգամ եմ լսում, գուցե ինչ-որ բան սխա՞լ է գրված:

Խաղավար. - Ոչ մի սխալ բան չկա: Նախընտրական ծրագիրն այն է, որ թեկնածուն ներկայացնում է աշխատանքները, որոնք խոստանում է իրագործել ընտրվելուց հետո:

Մուշո. - Բա, որ չիրագործի, ի՞նչ է լինելու:

Խաղավար. - Ոչ մի բան, հաջորդ անգամ նրան չեք ընտրի, մյուսին կընտրեք:

Մուշո. - Բայց ի՞նչ իմանամ, թե էն մյուսը խոստումը կիրագործի:

Խաղավար. - Չգիտեմ, որոշողը դուք եք:

Մուշո. - Լավ, էս մի տարբերակն էլ թողնենք: Անցնենք **Դ** տարբերակին: Անձնագրերի հավաքում: Իմ կարծիքով՝ սա քաղաքակիրթ ձև է, ընտրվողը ուզում է մոտիկից ծանոթանալ իր ընտրողի հետ, իմանալ նրա հասցեն, ծննդյան օրն ու տարեթիվը, որ ընտրվելու դեպքում կարողանա ծնունդը շնորհավորել, չեմ հասկանում՝ ինչ վատ բան կա դրանում: Այս տարբերակը նույնպես բացառում եմ: Էս ինչ դժվար հարցեր եք դրել:

Խաղավար. - Կարող եք օգտվել օգնության հնարավորությունից:

Մուշո. - Լավ, 50/50 վերցնենք:

Համակարգիչը թողեց երկու տարբերակ՝ **Բ** տարբերակ՝ Մրցակցին ծեծուջարդ, **Գ** տարբերակ՝ Նախընտրական ծրագրի ներկայացում:

Մուշո. - **Բ** տարբերակը՝ ծեծուջարդը, կարծում եմ, անհրաժեշտ է, առանց դրա կարգուկանոն չի լինի: **Գ** տարբերակն է, այսինքն ծրագրերի ներկայացումը:

Խաղավար. - Դա վերջնակա՞ն պատասխանն է:

Մուշո. - Այո, որքան հասկացա՝ նախընտրական ծրագիրը թեկնածուների **«ճանապարհային քարտեզն»** է, որը հրապարակման ենթակա չէ:

Խաղավար. - Պատասխանը ճիշտ է: Դուք շահեցիք 250000 դրամ:

Խաղավար. - Երրորդ հարց. **«Եթե ազգանունդ չկա ընտրական ցուցակներում, ում է հարկավոր դիմել»**: **Ա** տարբերակ՝ Ոստիկանությանը, **Բ** տարբերակ՝ Ընտրական հանձնաժողովին, **Գ** տարբերակ՝ Դատախազությանը, **Դ** տարբերակ՝ Թաղային հեղինակություններին: Այս հարցին ճիշտ պատասխանելիս կստանաք 500 000 դրամ:

Մուշո. - Ոստիկանությանը դիմելը, կարծում եմ, ճիշտ չէ, մենք հո գործ տվող չենք: Նրանցից ինչքան հեռու, էնքան ապահով: Ընտրական հանձնաժողովն, իր գործերով զբաղված, մեզ վրա չի էլ նայի: Իմ կարծիքով, սրանց բոլորի հետ էլ թաղային հեղինակությունները լավ հարաբերություններ ունեն, գուցե սրանց դիմելն է ճիշտ: Բայց ներքին ձայնս ասում է, որ պիտի դատախազին դիմենք, ոնց էլ լինի՝ մեր մարդն է:

Խաղավար. - Մի շտապեք, դեռ հնարավորություն ունեք արտաքին ձայնին լսելու. դահլիճի օգնությանը դեռ չեք դիմել:

Մուշո. - Ճիշտ ես ասում, դիմենք դահլիճին:

Դահլիճի քվեարկությամբ գերակշռողը ոստիկանությունն էր:

Մուշո. - Ինչ արած, պիտի համաձայնեմ, ձայն բազմաց, ձայն Աստծո:

Խաղավար. - Եթե ընդունում եք դահլիճի կարծիքը, պիտի ասեմ, որ ... դուք ճիշտ եք: 500000 Ձերն է:

Խաղավար. - Վերջին հարցը. **«Ով է դառնալու Երեւանի քաղաքապետ»** **Ա** տարբերակ՝ ՀՀԿ ներկայացուցիչը, **Բ** տարբերակ՝ ԲՀԿ ներկայացուցիչը, Գ տարբերակ՝ ՀԱԿ ներկայացուցիչը, **Դ** տարբերակ՝ ՀՅԴ ներկայացուցիչը: Շահող գումարն է մեկ միլիոն:

Մուշո. - Որքան գիտեմ՝ ՀՀԿ-ն **«Առաջ, Հայաստան»** գոռացողներն են, առաջ կգոռան հետ-հետ կերթան, ԲՀԿ-ն ասում է. **«Միասին կառուցենք բարգավաճ երկիր»**, առայժմ միայն իրենք են բարգավաճում , ՀԱԿ-ը **«Պայքար, պայքար մինչեւ վերջ»** գոռացողներն են, որի վերջը այդպես էլ չի երևում: ՀՅԴ-ն **«Մահ կամ Ազատություն»** կգոչե, եղբայր, մահը երբ ասես կլինի, ասա ազատությունը լինի: Չէ, երևի գումարս վերցնեմ, դուրս գամ խաղից: Ինձ թվում է՝ սրանցից ոչ մեկն էլ չի անցնի:

Խաղավար. - Դուք դեռ օգնության մեկ հնարավորություն ունեք՝ զանգ ընկերոջը:

Մուշո. - Իսկապես, մոռացել էի: Զանգենք ընկերոջս:

Խաղավար. - Ձեր ընկերոջ անունը, ինչո՞վ է զբաղվում:

Մուշո. - Սոցիոլոգ է, առանց նրա ոչ մի ընտրություն չի լինում: Ահարոն Իբեկյան:

Զանգ Ահարոնին: Ժամանակացույցը աշխատում է:

Մուշո. - Ահարոն, **«Ո՛վ է դառնալու Երեւանի քաղաքապետ»** հարցին ճիշտ պատասխանի դեպքում մեկ միլիոն կստանամ:

Ահարոն. - Դոլա՞ր, թե՞ դրամ: Ձգույշ եղիր, հաճախ դոլար են ասում, վերջին պահին դրամ են դարձնում, ես իմ դառը փորձից գիտեմ: Մի հարց էլ՝ գումարը հիմա՞ են տալիս, թե՞ ընտրությունից հետո:

Մուշո. - Երևի ընտրությունից հետո: Իմ պատասխանի ճշտությունը, ասում են, ընտրությունից հետո կերևա:

Ահարոն. - Դե, որ այդպես է, այնպիսի պատասխան տուր, որ ոչ մեկը գլուխ չհանի:

Մինչև Մուշոն կմտածեր պատասխանի մասին՝

Խաղավար. - Ձեր ժամանակը սպառված է: Ձեր շահած գումարը կազմում է 5000 դրամ: Շնորհավորում եմ:

Մուշո. - Դե ասա, ընտրակաշառք եք տալիս: Սա ձեզ վրա էժան չի նստի:

Էպիլոգ. - Մուշոն դիմումը ձեռքին շարժվում է դեպի դատախազություն:

ՎԵՐՋ:

Հեռուստախաղը վարեց ՄՆԱՑԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԸ,
«Հրազդան» հեռուստաընկերություն

«Горцарар»
Издается с июля 1999г.
Автор проекта- Ваграм БЕКЧЯН
Зам. гл. редактора - Роза ГУЛЯН
Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝ Ռոզա ԳՈՒԼՅԱՆ
ИЗДАТЕЛЬ
Издательский Дом
«ШАГАНЭ»
Лицензия серия ИД № 02313
Журнал зарегистрирован в Министерстве Российской Федерации по делам печати, телерадиовещания и средств массовых коммуникаций
Регистрационный номер ПИ № 77-5015
Авторские материалы не рецензируются и не возвращаются. Переписку с читателями редакция не ведет. Мнение авторов может не совпадать с мнением редакции.
Материалы со знаком Գ публикуются на правах рекламы.
Редакция не несет ответственности за содержание рекламных объявлений.
ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА - ЕЖЕМЕСЯЧНО
Отпечатано
ОАО «Калужская типография стандартов»
Формат А3, объём 4,0 п.л.
Тираж 1 500 экз. Зак. № 915.
Территория распространения: Российская Федерация, страны СНГ, зарубежные страны.
В номере использованы материалы «АЗГ», «АРАВОТ», «ГА», «ЕТЕР», «hАЙКАКАН ЖАМАНАК», «ИРАВУНК», «ЧИ», «НОВОЕ ВРЕМЯ», «ВОЗНИ».
Цена свободная.

Адрес редакции:
248001, г. Калуга,
ул. Суворова, 160.
Тел.: (4842) 56-59-29, 59-17-73.
E-Mail: gortsarar@list.ru
факс (4842) 565-929,
www.gortsarar.ru

E-Mail: bshahanev@kaluga.ru